

ICKE SKYLDIG

UNDERSÖKNINGSKOMMISSIONENS RAPPORT OM ANKLAGELSENA RIKTADE MOT LEO TROTSKIJ UNDER MOSKVARÄTTEGÅNGARNA

JOHN DEWEY, *Ordförande*
JOHN R. CHAMBERLAIN
ALFRED ROSMER
E. A. ROSS
OTTO RÜHLE
BENJAMIN STOLBERG
WENDELIN THOMAS
CARLO TRESCA
F. ZAMORA
SUZANNE LA FOLLETTE, *Sekreterare*
JOHN F. FINERTY, *Advokat.*

Första utgåvan (på engelska): 1938
Flera personer har bidragit till översättningen av denna svenska utgåva.

Innehåll

Introduktion till svenska utgåvan	1
Förord	2
Förklaringar	3
Sammanfattning av slutsatserna	4
Del 1: Undersökningskommissionen	6
I. Skälen för en kommission.....	6
II. Kommissionens arbetsätt	7
Del 2. Undersökningens grunder.....	9
III. Omfattning	9
IV. Material	9
V. Certifiering av dokument.....	10
Del 3. Moskvarättegångarna	11
VI. Den allmänna karaktären av anklagelserna.....	11
<i>Zinovjev-Kamenev-rättegången: Definitiva anklagelser mot Trotskij och Sedov.....</i>	12
X. I N Smirnovs vittnesmål.....	12
XI. E A Dreitzers vittnesmål	17
XII. E S Holtzmans vittnesmål.....	20
<i>Pjatakov-Radek-rättegången: Definitiva anklagelser mot Trotskij och Sedov</i>	33
XVII. J L Pjatakovs vittnesmål	33
Del 4: Rimligheten i anklagelserna	50
XXII. Anklagelsen om terrorism.....	50
Bilaga 1: Underkommissioner.....	56

Introduktion till svenska utgåvan

Detta är ett utdrag ur slutrapporten från den undersökningskommission som under ledning av filosofen John Dewey utredde anklagelserna mot Trotskij vid de två första Moskvarättegångarna 1936 och 1937 (engelskt original: *Not Guilty— Report of the Commission of Inquiry into the Charges made against Leon Trotsky in the Moscow Trials*).

Lästips

Pierre Broués förord till 2005 års brittiska nyutgåva av *Not Guilty*: [Förord till Icke skyldig](#)

För en lättläst men grundlig redogörelse och analys av samtliga Moskvarättegångarna, se Kenth-Åke Anderssons [Om Moskvarättegångarna](#).

Max Shachtman [Bakom Moskvarättegången](#) (1936)

[Stalins brott](#) (de flesta av Trotskij's artiklar om de två första Moskvarättegångarna)

[Fallet Leo Trotskij](#) (den fullständiga rapporten från de förhör med Trotskij som undersökningskommissionen höll i Mexiko i april 1937)

[Om Moskvarättegångarna och Dewey-kommissionen](#) av Albert Glotzer (Dewey-kommissionens sekreterare).

Se även Yngvar Ustvedts [Världsrevolutionen i Hønefoss](#) som handlar om Trotskij's vistelse i Norge och som därför tar upp Pjatakovs vittnesmål (Se särskilt kapitlet ”Norskt efterspel”).

Nedan har vi använt de officiella svenska protokollen från Moskvarättegångarna (sidhänvisningar gäller versionerna på marxistarkivet). Vi har dock ändrat stavningen av ryska namn till de som är standard på svenska – t ex skrivs Trotskij i st f Trotski/Trotsky, Zinovjev i st f Sinovjev. Vidare skrivs Holtzman i st f Golzman – (ryskan skiljer inte på H och G).

De numrerade noterna är tillagda av MF.

* * *

Den befintliga översättningen omfattar bara c:a ¼ av Dewey-rapporten. Bland de avsnitt som saknas kan nämnas de som (i Del 3, 1:a rättegången) skärskådar vittnesmålen från Valentin Olberg, Berman-Jurin, Fritz David, och bröderna Lurie, samt (Del 3, 2:a rättegången) Karl Radek, Vladimir Romm, A A Sjestov och N I Muralov. Dessutom saknas de kapitel som diskuterar det rimliga i anklagelserna om sabotage och samarbete med utländska makter m m (Del 4 och 5).

Målsättningen på sikt är att även med få med dessa avsnitt.

Förord

På sitt möte den 21 september 1937 sammanställde och undertecknade Undersökningskommissionen de rön som framgår av Inledningen till denna volym. Den utsåg en redaktionskommitté – John Dewey, Suzanne La Follette och Benjamin Stolberg – för att skriva dess slutrapport i enlighet med dessa rön. Rapporten som utgör denna volym har godkänts av kommissionens samtliga tio medlemmar.

Det faktiska skrivandet av denna rapport och det mesta av den noggranna undersökning som krävdes för att verifiera det omfattande dokumentära material och andra bevis som framlagts till kommissionen och väga dessa mot anklagelserna och vittnesmålen i rättegångsprotokollen har utförts av Suzanne La Follette.

Vi övriga ledamöter i redaktionskommittén vill uttrycka vår djupa tacksamhetskuld till fröken La Follette. Och vi gör det med desto större glädje eftersom vi tror att när vi tillstår vår egen tacksamhetskuld till henne, så talar vi för alla som vill veta sanningen och inte räds den.

Betydelsen av denna uppgift kan, som vi ser det, knappast överdrivas. Och vid dess genomförande har fröken La Follette arbetat outtröttligt och med sällsynt intellektuell integritet.

JOHN DEWEY
BENJAMIN STOLBERG

Förklaringar

I denna volym är protokollen från underkommissionernas utfrågningar, med undantag av de som utfördes av den preliminära kommissionen, citerade från opublicerade utskrifter. Underkommissionernas protokoll och dokumenten i ärendet kommer att publiceras i en senare volym.

Protokollen från våra underkommissioner refereras enligt följande:

Preliminära Kommissionen: PC

Commission Rogatoire: CR

New Yorks underkommission: NY

Den Preliminära Kommissionen, *Commission Rogatoire* och Kommissionen har erhållit dokument som bevis. Flera bevis innehåller många dokument, indelade i kategorier som bestäms av deras betydelse för innehållet i dessa bevis. Dessa kategorier anges med romerska siffror, och dokumenten i dessa underavdelningar med arabiska siffror, t ex PC Exh. 18, III/1. Om ett dokument finns i mer än en del, eller om flera dokument är nära besläktade, har de olika delarna eller dokumenten samma nummer, med bokstäver tillfogade, till exempel PC Exh. 19, II/4, a. Dokument som tillställts Kommissionen och som logiskt hör samman med de bevis som lämnats in till den Preliminära Kommissionen, har lagts till dessa bevis och identifieras som supplementära med bokstaven S, t ex PC Exh. 18, S VIII/26. Denna notering indikerar att dokument nummer 26 är ett kompletterande dokument tillhörande kategori VIII i den Preliminära Kommissionens bevis 18.

När vi hänvisar till rättegångsprotokollen från augusti 1936 och januari 1937 har vi använt initialerna för de mest prominenta åtalade så här:

Zinovjev-Kamenev rättegången (augusti 1936): ZK

[Protokoll från 1936 års Moskva-rättegång](#) (officiellt förkortat protokoll)

Pjatakov-Radek rättegången (januari 1937): PR

[Protokoll från 1937 års Moskva-rättegång](#) (officiellt protokoll)

Sidohänvisningarna gäller versionerna på Marxistarkivet

Följande är en lista över andra förkortningar som används i rapporten:

SUKP: Sovjetunionens kommunistiska parti

CK: SUKP:s Centralkommitté

CKK: SUKP:s Centrala kontrollkommission

CEK: Sovjetunionens allryska centrala exekutivkommitté

Komintern: Kommunistiska internationalen

EKKI: Kominterns Exekutivkommitté

GPU: Den sovjetiska hemliga polisen

Översättning: *Arne Nilsson, bearbetning Martin F*

Sammanfattning av slutsatserna

Rättegångarnas genomförande

Oberoende av bevisning som inte ingår i dokument, finner Kommissionen:

- (1) Att Moskvarättegångarna genomfördes på ett sådant sätt att varje opartisk person måste inse att inga ansträngningar gjordes för att fastställa sanningen.
- (2) Även om man med största allvar måste beakta erkännandena, innehåller erkännandena i sig sådana inneboende orimligheter att Kommissionen övertygats om att de inte motsvarar sanningen, oavsett vilka medel man har tillgripit för att uppnå dem.

Anklagelserna

- (3) På basis av alla bevis, finner vi att Trotskij aldrig gav Smirnov några instruktioner om terrorism via Sedov eller någon annan.
- (4) På basis av alla bevis, finner vi att Trotskij aldrig gav Dreitzer instruktioner om terrorism via Sedov eller någon annan.
- (5) På basis av alla bevis, finner vi att Holtzman aldrig agerade som mellanhand för Smirnov å ena sidan och Sedov å andra sidan för någon terroristkonspiration.
- (6) Vi finner att Holtzman aldrig träffade Sedov i Köpenhamn; att han aldrig gick tillsammans med Sedov för att träffa Trotskij; att Sedov inte var i Köpenhamn under Trotskij's vistelse i staden; att Holtzman aldrig träffade Trotskij i Köpenhamn.
- (7) Vi finner att Olberg aldrig reste till Ryssland med terroristinstruktioner från Trotskij eller Sedov.
- (8) Vi finner att Berman-Jurin aldrig mottog terroristinstruktioner från Trotskij i Köpenhamn, och att Berman-Jurin aldrig träffade Trotskij i Köpenhamn.
- (9) Vi finner att David aldrig mottog terroristinstruktioner från Trotskij i Köpenhamn, och att David aldrig träffade Trotskij i Köpenhamn.
- (10) Vi finner ingen som helst grund till försöket att knyta Moises Lurie och Nathan Lurie till en påstådd trotskistisk konspiration.
- (11) Vi finner att Trotskij aldrig träffade Vladimir Romm i Boulogneskogen; att han inte överlämnade något meddelande via Romm till Radek. Vi finner att Trotskij och Sedov aldrig hade någon förbindelse med Vladimir Romm.
- (12) Vi finner att Pjatakov inte flög till Oslo i december 1935; han träffade inte, som påstås, Trotskij; han mottog inte några instruktioner av något slag från Trotskij. Vi finner att vederläggningen av Pjatakovs vittnesmål på denna avgörande punkt gör hela hans bekännelse värdelös.
- (13) Vi finner att vederläggningen av vittnesmålet från svaranden Pjatakov fullständigt kullkastar vittnesmålet från vittnet Buchartsev.
- (14) Vi finner att vederläggningen av Vladimir Romms vittnesmål och det från Pjatakov fullständigt kullkastar vittnesmålet från svaranden Radek.
- (15) Vi finner att vederläggningen av bekännelserna från Smirnov, Pjatakov och Radek fullständigt kullkastar bekännelserna från Sjestov och Muralov.

(16) Vi är övertygade om att de påstådda brev i vilka Trotskij överlämnade påstådda konspiratoriska instruktioner till de olika svarandena i Moskvarättegångarna aldrig existerat; och att vittnesmålen rörande dem är rena påhitt.

(17) Vi finner att Trotskij under hela sin karriär alltid har varit en konsekvent motståndare till individuell terror. Kommissionen finner därtill att Trotskij aldrig instruerade någon av de svarande eller vittnena i Moskvarättegångarna att mörda någon politisk motståndare.

(18) Vi finner att Trotskij aldrig instruerat de svarande eller vittnena i Moskvarättegångarna att engagera sig i sabotage, skadegörelse eller diversionsverksamhet. Tvärtom har han alltid konsekvent förespråkat uppbygget av den socialistiska industrin och jordbruket i Sovjetunionen och kritiserat den nuvarande regimen för att dess aktiviteter varit skadliga för uppbygget av en socialistisk ekonomi i Ryssland. Han är inte en förespråkare för att tillgripa sabotage som en metod för opposition mot någon som helst politisk regim.

(19) Vi finner att Trotskij aldrig instruerade någon av de anklagade eller vittnena i Moskvarättegångarna att sluta överenskommelser med utländska makter mot Sovjetunionen. Tvärtom har han alltid kompromisslöst förespråkat försvar av Sovjetunionen. Han har också varit en mycket tydlig ideologisk motståndare till den fascism som representeras av de utländska makter med vilka han anklagats för att ha konspirerat.

(20) På grundval av alla vittnesmål finner vi att Trotskij aldrig rekommenderade, planerade, eller gjorde något försök att återupprätta kapitalismen i Sovjetunionen. Tvärtom har han alltid kompromisslöst motsatt sig ett återinförande av kapitalismen i Sovjetunionen och dess förekomst på andra platser.

(21) Vi finner att åklagaren på ett groteskt sätt har förfalskat Trotskijs roll före, under och efter Oktoberrevolutionen.

Slutsatser

(22) Vi finner därför att Moskvarättegångarna är konspirationer.

(23) Vi finner därför Trotskij och Sedov icke skyldiga.

John Dewey, *Ordförande*

John R. Chamberlain

Alfred Rosmer

E. A. Ross

Otto Rühle

Benjamin Stolberg

Wendelin Thomas

Carlo Tresca

F. Zamora

Suzanne La Follette, *Sekreterare*

John F. Finerty, *Biträdande advokat.*

New York, September 21, 1937

Översättning: *B. Svensson*

Del 1: Undersökningskommissionen

I. Skälen för en kommission

§ 1. Denna Undersökningskommission avseende anklagelserna mot Leo Trotskij under Moskvarättegångarna initierades i mars 1937, av den Amerikanska kommittén till Leo Trotskijs försvar, och agerar som ombud för alla medlemmar i detta land och under mandat från den franska *Comité pour l'Enquête sur le Procès de Moscou*, den engelska Kommittén till Leo Trotskijs försvar och den tjeckoslovakiska *Internationales Komitee für Recht und Wahrheit*. Sedan dess har den agerat som ett oberoende organ, som kontrollerar sina egna medlemmar och finanser, bemyndigar underkommissioner att inhämta vittnesmål och genomföra sina undersökningar enligt de metoder som dess ledamöter ansåg bäst lämpade för att främja det syfte för vilket den bildades.

§ 2. Skälen till att den inrättades är allmänt kända och behöver därför endast anges kortfattat. I Moskvarättegångarna i augusti 1936 och januari 1937 hade Leo Trotskij och hans son Leon Sedov anklagats för allvarliga brott mot sovjetstaten och dess ledare och förklarats skyldiga utan att ha erbjudits någon möjlighet att få bli hörda. De hade förnekat sin skuld via världspressen och i sin tur anklagat den sovjetiska regeringen för att ha baserat sitt ”domslut” på förfalskad bevisning. Vid tidpunkten för augustirättegången hade Trotskij uppmanat sovjetregeringen att begära honom utelämnad från Norge, där han befann sig i exil från Sovjetunionen, ett förfarande som automatiskt skulle ha tagits upp inför norsk domstol. Han upprepade denna utmaning från sin mexikanska asyl vid tidpunkten för januarirättegången. I avsaknad av varje försök från den sovjetiska regeringen att försäkra sig om deras utlämning och som följd av att det inte fanns någon möjlighet att besvara anklagelserna inför en lagligt bildad domstol, hade Trotskij och Sedov krävt att en internationell undersökningskommission skulle bildas för att ta deras vittnesmål och bedöma de dokumentära bevis avseende deras oskuld som de förklarade sig redo att överlämna.

Augustirättegången hade plötsligt framkallat en världsomspännande kontrovers, som genom januarirättegången hade blivit än mer förbittrad. Det fanns en allmän misstanke om att politiska förföljelser hade iklänts juridisk form. En undersökning var därför berättigad och nödvändig i den historiska sanningens namn. Medlemmarna av denna kommission, som har mycket olika politiska och sociala åsikter, och där ingen av dem är politisk anhängare till Leo Trotskij, har enbart förenat sig i syfte att undersöka denna fråga och fastställa fakta.

§ 3. Betydelsen av Kommissionens uppdrag och det allvarliga i dess ansvar för den allmänna opinionen har vuxit oerhört under de månader som arbetet har bedrivits. De fortsatta gripandena och avrättningarna av sovjetiska ämbetsmän och andra medborgare på grundval av anklagelser om terrorism, ödeläggelse, sabotage, ”trotskism”, etc. har stärkt misstanken hos tusentals äkta vänner till det ryska folket, att den nuvarande regimen försöker likställa politisk opposition med kriminell verksamhet mot Sovjetunionen och dess folk. Även utanför Ryssland har anklagelser av det här slaget blivit en metod att splittra arbetarrörelsen. Till följd av denna splittring har till exempel i Spanien, Andreu Nin, en av ledarna för Arbetarpartiet för marxistiskt enande (POUM), och andra, arresterats, kidnappats och mördats. Andra ledare för POUM sitter i fängelse.¹ I Kina anklagas de som är oppositionella mot det officiella kommunistpartiets politik på samma sätt som används mot de så kallade trotskisterna i Spanien. Problemet är av internationell betydelse i större utsträckning än rättegångarna mot Dreyfus, Sacco-Vanzetti eller Dimitrov-Torgler. Det riskerar oräkneliga mänskliga liv och

¹ Se [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) och [Repressionen mot anarkister och POUM under spanska inbördeskriget](#).

komprometterar de rättssystem som mänskligheten smärtsamt har upprättat för att skydda individen mot regeringsförtryck.

Kommissionen lägger därför fram sin rapport inför den allmänna opinionen i alla länder i en djup medvetenhet om den historiska och nutida betydelsen av det problem som den har varit tvungen att ta itu med, och i hopp om att detta resultat av många månaders noggrann utredning kommer att klargöra frågan.

II. Kommissionens arbetsätt

§ 4. Kommissions tillvägagångssätt liknar det som används av sådana församlingar som senatens utredningskommittéer, den nationella arbetsmarknadsstyrelsen och den inofficiella internationella kommission som undersökte riksdagshusbranden. Dess enda syfte har varit att fastställa sanningen i de anklagelser som riktats mot Leo Trotskij och Leo Sedov. Den har varit sysselsatt med att ta reda på alla tillgängliga fakta i målet, vare sig de är gynnsamma eller ogynnsamma för Trotskij och Sedov. Vid godkännande av bevis har Kommissionen väglett av den så kallade ”bästa bevis-regeln”, som innebär att endast det bästa beviset som har framkommit under gällande omständigheter har använts. Eftersom sovjetregeringens har avrättat tjugonio av de trettiofem åtalade vid de två Moskvarättegångarna har den för evigt gjort det omöjligt att genom korsförhör få det bästa beviset på sanningshalten i de påstådda bekännelserna. Sovjetregeringens vägran att samarbeta utesluter korsförhör av de fyra åtalade som dömdes till fängelse. Denna inställning gör det också omöjligt att granska förundersökningsprotokollen eller annan hemlig dokumentation som påstås finnas som underlag för åtalen. Andra direkta bevis, såsom polisrapporter över Trotskijs rörelser, är i utländska regeringars besittning, och upprepade ansträngningar från Kommissionen för att få tillgång till dessa har misslyckats. Ändå har vi kunnat samla en mängd direkta bevis och bekräftande indirekta bevis. Mot bakgrund av de upprepade påståenden som riktats mot Kommission av partiska kritiker, att inga originalhandlingar fanns tillgängliga, hävdar vi härmed med eftertryck, att vi har ett stort antal viktiga dokument i *original* som inlämnats som bevis.

§ 5. Vår undersökning har befordrats av tre underkommissioner. Namnen på dess medlemmar är upptagna i Bilaga I till denna rapport. Den första, allmänt känd som den Preliminära Kommissionen, höll tretton utfrågningar i Coyoacán, D. F., Mexiko, från 10 april till 17 april 1937. Under dessa sammanträden emottog den Trotskijs och hans sekreterares, Jan Frankels, vittnesmål, korsförhörde de båda vittnena, hörde Trotskijs svar på anklagelserna mot honom och hans motanklagelser mot sovjetregeringen. Den tog emot, för verifikation, de dokumentära bevis som han lade fram. Den Preliminära Kommissionen rapport och protokollen från dess sammanträden, en skrift på 617 sidor, har publicerats av Harper & Brothers under titeln ”The Case of Leon Trotsky”.² En kommission för att inhämta bevis (*Commission Rogatoire*), skapad av *Comité pour l’Enquête sur le Procès de Moscou* (den franska Kommittén för undersökning av Moskvarättegångarna), höll elva sessioner från 12 maj till 22 juni 1937 i Paris och inhämtade vittnesmål från Leon Sedov och fyra andra vittnen, och tog emot sådana dokumentära bevis som Leon Sedov var tvungen att lämna in. En underkommission i New York höll fem utfrågningar den 26 och den 27 juli 1937, tre öppna och två slutna sessioner, under vilken den inhämtade vittnesmål från elva vittnen. Protokollen från alla underkommissioner har godkänts av Kommissionen och ingår i det material som ligger till grund för denna rapport.

§ 6. Både den Preliminära undersökningskommissionen och *Commission Rogatoire* bjöd, via Sovjetunionens diplomatiska representanter, in den sovjetiska regeringen att närvara vid utfrågningarna och med rätt att korsförhöra vittnena och lägga fram bevis som motbevisar

² Svensk översättning: [Fallet Leo Trotskij](#)

deras vittnesmål. Den Preliminära Kommissionen begärde också att den sovjetiska regeringen skulle göra protokollen från förhören vid förundersökningarna inför de två Moskvarättegångarna tillgängliga för kommissionens medlemmar. Både inbjudan och begäran ignorerades (PC 421 ff). Den Preliminära Kommissionen bjöd även in kommunistpartiet i USA, kommunistpartiet i Mexico, den välkända kommunistiska advokaten i New York, Joseph Brodsky och Mr Lombardo Toledano, generalsekreterare för *Confederación de Trabajadores de Mexico* en framstående motståndare till Trotskij att delta i utfrågningarna. Inbjudningarna ignorerades eller avvisades (PC 421 ff). *Commission Rogatoire* lämnade samma inbjudan till det franska kommunistpartiet, Sovjetunionens vänner och Förbundet för mänskliga rättigheter och resultatet var desamma (CR Exhs. 5, 7, 8, 11, 12).

I avsaknad av företrädare för åklagarsidan föll en större börda på medlemmarna i underkommissionerna och deras advokat för att korsförhöra vittnena.

§ 7. Nu när det preliminära undersökningsarbetet har slutförts och rapporterna från alla underkommissioner och den dokumentation som lämnats antingen till underkommissionerna eller till Kommissionen, har kommissionen träffats i New York City och granskat bevisen. Dess slutrapport följer.

Del 2. Undersökningens grunder

III. Omfattning

§ 8. Som den Preliminära Kommissionen påpekade i sin rapport (PC s. 3), bestäms undersökningens omfattning och innehåll med nödvändighet av förfarandet under Moskvarättegångarna. Enligt åklagaren, A. Y. Vysjinskij, var bevisen av två slag:

För det första det historiska sammanhanget, som bekräftar anklagelseteserna på grund av trotskisternas tidigare verksamhet. Vi syftar vidare på de anklagades uttalanden, vilka också i och för sig har den allra största betydelse som bevis. (PR s. 385)

Kommissionens undersökning krävde följaktligen inte bara undersökning av det faktamaterial som rör de slutgiltiga anklagelserna mot Leo Trotskij och Leon Sedov, utan även de påstådda bevis som gällde det ”historiska sammanhanget” som åklagaren framförde i sitt tal eller i de anklagades bekännelser. Vi har varit tvungna att rådfråga relevanta historiska källor och i ljuset av de fakta som framgår av dessa källor utvärdera det påstådda ”historiska sammanhanget”. Detta förfaringssätt har innefattat studier av Leo Trotskijs biografi, särskilt med avseende på hans tidigare relationer med de anklagade i Moskvarättegångarna, hans relationer till Lenin, hans roll under Oktoberrevolutionen och uppbygget av sovjetstaten och oppositionens kamp mot majoriteten i Sovjetunionens kommunistiska parti. Det har också krävts studier av hans skrifter, särskilt med avseende på deras betydelse för trovärdigheten av anklagelserna, bekännelserna och sammanfattningarna under Moskvarättegångarna.

IV. Material

§ 9. Med tanke på att sovjetregeringen har vägrat samarbeta med Kommissionen, genom att inte lägga fram protokollen från de förundersökningar som föregick Moskvarättegångarna och den dokumentation som den påstår sig ha till sitt förfogande och genom att inte utse delegater för att korsförhöra vittnen och lägga fram bevis som motsäger vittnesmålen, får de publicerade protokollen från rättegångarna representera åklagarsidan. Eftersom dessa dokument är officiella kan det antas, även om det är en sammanfattning på endast 80 sidor, att Sovjetunionens Folkkommisariat för rättsväsendet, när de presenterar dem för världen, anser att de tillräckligt väl representerar åklagarsidans sak och rättfärdigar domstolens domar. Vi kommer i fortsättningen utgå från detta antagande när vi prövar åklagarens framställning av ärendet.*

§ 10. Fallet Leo Trotskij och Leon Sedov finns beskrivet i följande material:

- (1) De officiella rapporterna från rättegångarna även om dessa väcker tvivel på grund av utelämnanden, motsägelser, förfalskningar och tvivelaktigt förfarande.
- (2) Protokoll och rapporter från underkommissioner.
- (3) Skriftliga edliga försäkringar av vittnen, brev, telegram, pass och andra officiella handlingar, pressrapporter och annat material som Leo Trotskij och Leon Sedov lämnat direkt till Kommissionen eller till dess underkommissioner.
- (4) Vittnesmålen från Tarov och Dr Anton Ciliga, som tagits av *Comité pour l'Enquête sur le Prods de Moscou* och överlämnades till Kommissionen.
- (5) Leo Trotskijs, Leon Sedovs, Lenins, Stalins, Radeks, Zinovjevs och andras publicerade skrifter används som bevis av Kommissionen eller dess underkommissioner. Även annat

* Kommissionen har använt de officiella protokollen som publicerats på engelska av att Sovjetunionens Folkkommisariat för rättsväsendet. [Den svenska översättningen använder de officiella svenska protokollen]

historiskt material som har betydelse vad gäller anklagelser och bekännelser och det ”historiska sammanhang” som åberopas av åklagaren.

(6) Leo Trotskijs arkiv, bestående av flera tusen dokument, som kommissionen har haft full tillgång till.

V. Certifiering av dokument

§ 11. De handlingar som har godkänts av kommissionen fördelas på följande kategorier:

- (1) Dokument eller fotostatkopior av dokument, som är officiella.
- (2) Handskrivna dokument eller fotostatkopior av dessa, vilka enligt civilrätten accepteras som autentiska utan krav på vidimering genom underskrift av vittnen, certifiering av notarius publicus etc. Som ett internationellt organ som inte är bundet av något särskilt rättsligt förfarande, har Kommissionen tillämpat civilrätten genom att acceptera sådana handlingar som äkta, utan att kräva någon annan vidimering än tillförlitligt bevis på källan.
- (3) Dokument som under en rimlig tid har varit offentliga och vars äkthet inte har bestridits.
- (4) Pressklipp, liksom utdrag ur tidningar och tidskrifter etc., som lätt kan kontrolleras genom jämförelse med originalet. Sådana utdrag som citeras i denna rapport har verifierats på detta sätt.
- (5) Skriftliga edliga försäkringar eller andra dokument som attesterats av notarius publicus.
- (6) Skriftliga vittnesmål av vittnen vars underskrifter autentiserats av en särskild kommitté, som upprättats av *Comité pour l'Enquête sur le Procès de Moscou* (jfr PC 227). Medlemmarna i denna särskilda kommitté var Alfred Rosmer, Fernand Charbit och André Breton.
- (7) Skriftliga vittnesmål avgivna av vittnen vars underskrifter autentiserats av borgmästare, polisbefäl eller officiella arbetsorganisationer.
- (8) Skriftliga vittnesmål av vittnen vars underskrifter autentiserats av en eller flera ledamöter av denna Kommission. Även andra dokument som certifierats av en eller flera medlemmar av denna Kommission.
- (9) Dokument certifierade av *Comité pour l'Enquête sur le Procès de Moscou*, eller *Internationales Komitee für Recht och Wahrheit*.
- (10) Original, fotostatkopior eller certifierade kopior av brev, artiklar eller andra handlingar överlämnade till Kommissionen från Trotskijs, Sedovs eller andra vittnens arkiv.

§ 12. Kommissionen vill betona att ett godkännande av ett dokument som autentiskt innebär ingen bedömning av dess relevans eller bevisvärde. Vid bedömningen av relevansen och bevisvärdet för varje dokument, har Kommissionen låtit sig vägledas av vedertagna bevisregler, sådana som: dess betydelse för fallet, huruvida det utgjorde direkt bevis eller hörsägen och de omständigheter under vilka det erhöles.

Del 3. Moskvarättegångarna

VI. Den allmänna karaktären av anklagelserna

§ 13. De åtalade i den första rättegången anklagades för att ha organiserat och lett ett trotskij-zinovjevskt terroristiskt centrum med avsikt att mörda ledarna för Sovjetunionens kommunistiska parti och sovjetstaten i syfte att ta makten och speciellt för att ha organiserat mordet på kommissarie S M Kirov den 1 december 1934. (ZK 16)

§ 14. De åtalade i den andra rättegången anklagades för att ha organiserat och lett ett reserv- eller parallellcentrum,

vars uppgift var att leda en brottslig, sovjetfientlig spioneri-, diversions- och terrorverksamhet, inriktad på att undergräva Sovjetunionens militära makt, att påskynda ett militärt angrepp mot Sovjetunionen, att samarbeta med utländska angripare vid annekteringen och styckandet av Sovjetunionens territorium, att störta sovjetmakten och återupprätta kapitalismen och bourgeoisins makt i Sovjetunionen. (PR 14)

De anklagades specifikt för att ha fört förrädiska förhandlingar med företrädare för utländska stater; att ha spionerat för dessa stater; att ha organiserat och genomfört förstörelse- och ”diversions”-verksamhet; och att ha organiserat och försökt utföra terroristhandlingar mot ledare för kommunistpartiet och sovjetregeringen (PR 14).

§ 15. I båda anklagelseakterna anklagas Leo Trotskij och hans son Leon Sedov tveklöst för att ha initierat och lett de brottsliga aktiviteter som de åtalade anklagades för. I protokollet från ”rättegången mot det terroristiska trotskij-sinovjevskt centrum”^{*} formuleras denna anklagelse på följande sätt i anklagelseakten:

L Trotskij och hans son *L L Sedov*, vilka för närvarande vistas utomlands och vilka genom materialet i föreliggande sak överbevisats om direkt förberedelse och personlig ledning av organiseringen av terrordåd i Sovjetunionen mot SUKP(b):s och sovjetstatens ledare, skall, ifall de anträffas inom Sovjetunionens territorium, omedelbart häktas och ställas till rätta inför Sovjetunionens Högsta domstols Militärkollegium. (ZK 21)

I ”Processen mot det sovjetfientliga trotskistiska centrum”^{**} slås följande fast i anklagelseakten:

De i emigration befintliga *L Trotskij* och hans son *L L Sedov*, vilka genom materialet i föreliggande mål ånyo beslagits med att direkt leda det trotskistiska centrumets förräddarverksamhet, skall i händelse de anträffas å Sovjetunionens territorium, omedelbart häktas och ställas till ansvar inför Sovjetunionens Högsta domstols Militärkollegium. (PR 15)

Översättning: *Arne Nilsson*

* Publicerad av Sovjetunionens Folkkommisariat för rättsväsendet, Moskva 1936 [ZK]

** Publicerad av Sovjetunionens Folkkommisariat för rättsväsendet, Moskva 1937 [PR]

Zinovjev-Kamenev-rättegången: Definitiva anklagelser mot Trotskij och Sedov

X. I N Smirnovs vittnesmål

§ 38. Den första grundvalen för anklagelsen mot Leo Trotskij under rättegången i augusti 1936 var anklagade I N Smirnovs bekännelse att han 1931, medan han befann sig i Berlin i ett officiellt ärende, råkade stöta på Sedov och hade ett samtal med honom där Sedov framförde åsikten

om nödvändigheten att ändra de gamla formerna för kampen mot partiet och att det vore på tiden att övergå till terroristiska kampmetoder (ZK 43);

och att han när han återvände till Moskva vidarebefordrade denna uppfattning till trotskisterna; att han 1932, via Jurij Gaven fick direktiv från Trotskij om terrorism, och trots att han inte var överens med dem via den anklagade Ter-Vaganjan delgav dem till zinovjeviterna och även till trotskisterna (ZK 45); att han skrev ett brev till Trotskij och fick ett svar från honom (ZK 45); och att han ”hade postförbindelse med Trotskijns son”. (ZK 45). Han berättade inte om karaktären på denna påstådda förbindelse och åklagaren ställde inga frågor om den.

§ 39. Anklagade Holtzmann vittnade att Smirnov 1932, innan han avreste till Berlin, gav honom en rapport som skulle överlämnas till Sedov från Trotskij, ett telefonnummer med vilket han kunde ringa till Sedov, och ett lösenord som var: ”Jag har hälsningar från Galja att överlämna”. (ZK 55) Protokollet anger:

Både Holtzmann och Smirnov, bekräftar att rapporten skulle tillställas Sedov personligen för att vidare befordras till Trotskij. (ZK 55)

Protokollet visar dock varken att Smirnov eller Holtzmann angav innehållet i denna rapport eller om Vysjinskij frågade ut någon av dem om denna punkt. Protokollet säger också att

Genom de fortsatta uttalandena fastställdes det, att Smirnov även meddelade Holtzmann en chiffer för korrespondensen med Trotskij, för vilken användes bestämda sidor ur boken ”Tusen och en natt”. (ZK 55)

§ 40. När Leo Trotskij vittnade inför den preliminära kommissionen sa han att Smirnov hade varit hans vän och medlem i oppositionen; att han hade uteslutits ur partiet tillsammans med oppositionen vid den femtonde kongressen; att han hade kapitulerat i november 1929; och att han, Trotskij, hade kommenterat denna kapitulation i *Oppositionsbulletinen*, i en artikel som började: ”Den 3 november publicerade *Pravda* en bedrövlig artikel av Smirnov och Boguslavskij”. (Nr 7, november-december 1929.) Vidare vittnade han att han efter Smirnovs kapitulation inte hade haft några direkta förbindelser med honom, men att hans son hade träffat Smirnov på en gata i Berlin 1931. Trotskij sa att hans son efter det skrev till honom att Smirnov var olycklig och saknade politisk inriktning, och hade givit honom upplysningar om gamla vänner. (PC 70) Trotskij förnekade att han hade brevväxlat med Smirnov via Gaven, som han inte hade träffat sedan 1926. (PC 174)³

§ 41. Sedov vittnade inför *Commission Rogatoire* att han hade känt Smirnov sedan sin barndom, att han var vän med hans familj, och att han hade haft nära förbindelser med honom under arbetet i oppositionen; att han efter Smirnovs kapitulation 1929 hade betraktat honom

³ På denna punkt tummar Trotskij på sanningen. I själva verket hade Trotskij haft (indirekt) kontakt med Gaven, dels via minst ett brev (där Gaven informerade om det block som man försökte upprätta i Sovjet), dels så sammanträffade Gaven med Sedov Se Pierre Broué [Oppositionen i partiet mot Stalin \(1930-32\) och den första Moskvarättegången](#) (sid. 2). För mer information om Gaven, som aldrig ställdes inför rätta utan dödades ändå, se även Broués artikel [Trotskij och blocket mot Stalin 1932](#) (särskilt not 88).

som politisk motståndare och inte hade haft några förbindelser med honom; att han av en slump verkligen träffade Smirnov i Berlin i juli 1931; att han senare hade ett samtal med honom i Smirnovs lägenhet, under vilket han gav honom två adresser och ett telefonnummer och föreslog att Smirnov kunde dra nytta av kamraters resor för att ge honom upplysningar om förhållandena i Sovjetunionen; att Smirnov skämtsamt sa att om någon kom för att träffa Sedov så skulle han presentera sig som Galja, den lilla flicka som hade följt med Smirnov vid deras första möte. (CR 4.) Sedovs och Smirnovs vittnesmål att detta möte var en ren slump bekräftas av Sedovs hustru, Jeanne Martin des Pallières, som enligt sitt eget och Sedovs vittnesmål, var med sin make vid detta möte. (PC Exh. 16, 1/18; CR 6.) Sedov försäkrade vidare att anklagade Holtzmann inte tog kontakt med honom i Berlin omkring september eller början av oktober 1932, att han när han presenterade sig sa att han hade hälsningar från Galja, eller att han hade med sig ett dokument till Trotskij från Smirnov som han bar i ett glasögonfodral. (CR 16-18.) Han vittnade vidare om att han träffade Holtzmann flera gånger. (CR 19.)⁴

§ 42. Det finns således överensstämmelse mellan Sedov å ena sidan och Smirnov eller Holtzmann å den andra på följande punkter:

- (1) Att mötet mellan Sedov och Smirnov 1931 var en ren slump, att ett andra möte ägde rum i Smirnovs bostad, och att det skedde utbytet av adresser och ett telefonnummer från Sedovs sida och ett lösenord från Smirnovs sida;
- (2) mötet mellan Holtzmann och Sedov i Berlin 1932 och att Holtzmann överlämnade ett meddelande till Trotskij; även flera efterföljande möten.

Det är fullständig oenighet om karaktären på samtalet mellan Smirnov och Sedov. Enligt Sedov handlade detta samtal till största delen om de ekonomiska förhållandena i Sovjetunionen. Vissa politiska frågor diskuterades också, såsom högeroppositionens nederlag och den roll som Radek hade spelat vid angivandet och den senare avrättningen av Blumkin. Sedov vittnade också om att Smirnov inte missade något tillfälle att betona att han var helt oense med Vänsteroppositionen. (CR 6-7.)

Sedov intygade vidare att det dokument som Holtzmann överlämnade till honom var en osignerad rapport om de ekonomiska förhållandena i Sovjetunionen, som han, Sedov, publicerade i *Oppositionsbulletinen*, nr 31, november 1932, s 20. (CR 17.) Som vi redan har konstaterat vittnade varken Smirnov eller Holtzmann om innehållet i denna rapport. Sedov sa att han när han publicerade den som signatur lade till stavelsen ”Ko”, vilket anspelade på att Trotskij under en polemik med Smirnov hade jämfört honom med en klockringare (från *kolokol* – ”klocka”). (CR 17.) Vi har undersökt denna artikel och fann att den såg ut som angivet. Sedov vittnade också om att Holtzmann i deras samtal gav honom informationer om tillståndet för jordbruket och industrin i Sovjetunionen och

diskuterade också fakta och händelser avseende speciella individer, som Rjutin, en högeranhängare, och Zinovjev och Kamenev, som, sa han, inte längre gjorde någonting och överhuvudtaget föraktades. (CR 17.)

Han uppmärksammade det faktum att de publicerade rättegångsprotokollen håller tyst om hans diskussioner med Holtzmann, och uppgav att åklagarens underlåtenhet att fråga Holtzmann om dessa samtal rättfärdigade antagandet att Holtzmann inte kunde säga något till stöd för anklagelserna mot honom. Han förnekade att han någonsin hade fått nyckeln till ett chiffer av Holtzmann, och hävdade att det dokument som Holtzmann hade med till honom var handskrivet. (CR 18.)

⁴ Sedov redogör för sina sammanträffanden med Smirnov och Holtzman i [Rödbok om Moskvarättegången](#) (s 48-50).

§43. Det är just vad gäller anklagade Smirnov som sammanfattningen av augustirättegångens protokoll är allra mest otillfredsställande. Eftersom Smirnov till och med i den sammanfattande rapporten om hans vittnesmål och andra anklagades vittnesmål mot honom verkar ha varit ett av de mest bångstyriga vittnena, och eftersom, som vi ska se, den roll han tillskrivs är av central betydelse för påståendet att det fanns en sammansvärjning och att den hade anstiftats av Trotskij, så är det just med hjälp av en ordagrann rapport av detta vittnesmål som protokollet skulle ha framstått som mest ärligt. Som det står nu visar protokollet att Smirnov upprepade gånger förnekade eller försökte förneka åklagarens viktigaste anklagelsepunkter – till och med de anklagelsepunkter som han själv tidigare hade erkänt. På sidan 23 förnekar han till exempel Mratjkovskijs vittnesmål att han, Smirnov, hade förmedlat Trotskij's direktiv om terrorism till det trotskistiska centrumet i Moskva, och han upprepar detta förnekande på sidan 42. På sidan 43 förnekar han att han förväntade sig att centrumet skulle betrakta hans information om samtalet med Sedov som direktiv från Trotskij. På sidan 46 förnekar han återigen att han förmedlade dessa påstådda direktiv till den trotskistiska gruppen. På sidan 44 förnekar han att centrumet existerade, och säger

Jag tänkte inte ens på att utträda. Där fanns ingenting att utträda ifrån. (ZK 44.)

På sidan 45 förnekar han att var ledare för den påstådda trotskistiska organisationen. På sidan 47 förnekar han att han var medlem i det påstådda trotskistisk-zinovjevskiska blocket.

I sin slutplädering uppehöll sig åklagaren länge vid Smirnovs envisa förnekanden, i ett stycke som vi ska uppmärksamma speciellt i kapitel XXVI i denna rapport. Smirnov, sa Vysjinskij, hade varit envisast av alla anklagade i sina förnekanden. (ZK 70) Enbart på basis av rättegångsprotokollen rättfärdigar detta yttrande från Vysjinskij, tillsammans med andra yttranden som tydligt visar att Smirnov erkände först efter stora påtryckningar, och även den hädanefter högst tvivelaktiga karaktären på hans eget vittnesmål mot Trotskij och Sedov och de övriga anklagades vittnesmål mot honom, de allra allvarligaste tvivel om hur giltig denna torftiga bekännelse är. Och dessa tvivel minskar inte av följande stycke från åklagaren, som antyder att Smirnov blev ”ledare” för det ”trotskistiska centrumet” under de preliminära undersökningarna (eller möjligen i en icke publicerad del av rättegångsprotokollen):

Smirnov nekar ihärdigast. Han erkänner sig endast skyldig till att ha varit ledare för det illegala kontrarevolutionära trotskistiska centrum. Visserligen gjorde han det i en något humoristisk form. Han vände sig till Ter-Vaganjan, Mratjkovskij och Dreitzer och sade: ”Ni vill ha en ledare? Nåväl, tag mig.” Och det var just vad ni var, anklagade Smirnov... (ZK 85.)

§ 44. Det är omöjligt att undvika misstanken att anklagade Smirnovs ovilja att samarbeta låg bakom underlåtenheten från åklagarens sida att fråga honom de mest uppenbara och nödvändiga frågorna. I senare delar i denna rapport kommer vi att få tillfälle att konstatera vissa exempel på denna underlåtenhet. Vi återoppar här följande exempel:

(1) Vysjinskij försökte inte få någon bekräftelse från vare sig Smirnov eller Holtzmann (också ett motsträvt vittne om än mycket mindre än Smirnov) av Mratjkovskij vittnesmål rörande brevet som Smirnov skickade med Holtzmann, och vilket

underrättade denne [Trotskij] om den trotskistiska organisationens tillstånd och förelade honom frågan om sammanslutning med zinovjevsmännen. (ZK 42.) /22/

(2) Såvitt protokollet visar frågade inte Vysjinskij ut Smirnov om det chiffer som Holtzmann intygade att Smirnov skickade till honom via Sedov, trots att Smirnov om han hade skickat ett sådant chiffer säkert skulle ha kunnat beskriva det. En sådan beskrivning skulle ha givit avsevärt mer tyngd åt Holtzmanns vittnesmål.

(3) Åklagaren och flera av de anklagade hävdade envist att Smirnov fortsatte som aktiv ledare för det förenade centrumet även efter sin arrestering den 1 januari 1933 (ZK 54, 86, 152) /29,

47, 84/; och i sin slutplädering sa åklagaren att ett chiffer upptäcktes, med hjälp av vilket Smirnov kommunicerade från fängelset med sina kumpaner på utsidan. Detta chiffer lades inte fram som bevis och inte heller utfrågades Smirnov om det. Det nämndes bara, och dessutom en enda gång, i åklagarens sammanfattning.

Eftersom Vysjinskij ansträngde sig att få de andra anklagade att bekräfta den konspiratoriska roll som Smirnov förnekade (ZK 20) verkar det egendomligt att han förbisåg att själv ställa frågor till Smirnov som antyddes av de andra anklagades vittnesmål och åklagarens egna yttranden. Och hans underlåtenhet att göra det kastar ytterligare tvivelsmål över redogörelsen vad gäller Smirnovs påstådda del i sammansvärjningen, och den roll han tillskrev Trotskij och Sedov.

§ 45. Om åklagaren verkade behandla Smirnov ganska ängsligt när det gällde att försöka bekräfta andra anklagades vittnesmål, så var han desto flitigare i att säkerställa att de vittnade om den roll Smirnov tilldelades i den påstådda sammansvärjningen, liksom att de tillbaka-visade Smirnovs upprepade förnekanden av denna roll. Och dessa vittnen anklagade Smirnov för en mycket mer direkt, aktiv och viktig roll än han själv medgav. Vi har redan åberopat Mratjkovskijs vittnesmål angående det påstådda innehållet i det brev som Smirnov skickade till Sedov med Holtzmann. Mratjkovskij påstod också att han själv

att han gjort allt i samförstånd med Smirnov och att Smirnov kände de personer, vilka Mratjkovskij förberedde till terrordåden. (ZK 23.)

Dreitzer vittnade om att Smirnov 1931 hade skickat honom till Sedov för att förvissa sig om Trotskij's inställning till att bilda ett block, och att Smirnov 1932 gav honom direkta direktiv om att organisera terrordåd mot Stalin och Vorosjilov. (ZK 28.) Zinovjev försäkrade att Smirnov var Trotskij's personlige representant och till och med ställföreträdande i Sovjetunionen, och att Smirnov spelade den ledande rollen å trotskisternas vägnar under bildandet av det påstådda förenade centrumet, och att han var aktivare än någon annan. (ZK 29, 47.) Kamenev

bekräftar fullständigt I. N. Smirnovs ledande roll inom den trotskistiska delen av det trotskistisk-sinovjeviska terroristcentrum... (ZK 35.)

Han sa också zinovjeviterna, som visste att Smirnov hade varit utomlands och kontaktat Trotskij, var övertygade om att de direktiv om terrorism som Smirnov och Mratjkovskij förmedlade till dem ”var Trotskij's exakta direktiv”. (ZK 35.)

Från dessa och liknande uttalanden är det uppenbart att Smirnovs påstått aktiva deltagande i att bilda det påstådda terroristiska centrumet är avgörande för anklagelsen att det existerade; och att hans påstådda roll som Trotskij's representant är central för anklagelsen att Trotskij deltog i skapandet och ledningen av det. Detta vittnesmål skulle ha varit mer övertygande om det, som vi redan har pekat på (§ 35), inte vore så motsägelsefullt att det gör att Smirnovs påstådda arbete för att ta initiativ till sammansvärjningen framstår som orimligt absurt. Vi måste också notera, att även om det kan tas som direkt bevis mot Smirnov, så har det inget värde som direkt bevis mot Trotskij eller Sedov. Huruvida de andra anklagade trodde eller antog att Smirnov talade för Trotskij är helt ovidkommande för frågan om han faktiskt gjorde det; och frågan om Sedov var en auktoritet för dem eller inte (ZK 43) är helt ovidkommande för frågan om Sedov gav Smirnov direktiv om terrorism, eller i så fall om dessa direktiv kom från Trotskij. Smirnov förnekade hela tiden att Sedovs ”åsikt” om terrorism representerade Trotskij's direktiv. Även i de fall där de anklagade eller vittnen (som Safonova – ZK 41) säger att Smirnov informerade dem om att Sedovs påstådda direktiv kom från Trotskij, så kan deras vittnesmål, som är hörsägen i fjärde hand – det de sa att Smirnov sa att Sedov sa att Trotskij sa – inte kan anses vara något värt gentemot Smirnovs förnekanden.

§ 46. I frågan om det påstådda samtalet om terrorism 1931 var Smirnovs vittnesmål det enda vittnesmål som åstadkoms mot Sedov. Det handlar därmed om Smirnovs redogörelse för detta samtal mot Sedovs. Även om Sedovs vittnesmål tillhör kategorin som kallas ”i eget intresse”, så finns det till och med i själva rättegångsprotokollen starka sannolika bevis som talar för hans version. Smirnov och Sedov är överens om att syftet med att överlämna adresser och lösenord var för att Smirnov skulle skicka information till Sedov. (ZK 57, CR 8.) Det finns ingenting i bevisen som pekar på någon överenskommelse mellan dem om att informationen skulle vara av konspirerande natur. Och bara hörsägen som varken bekräftas av Holtzmann eller Smirnov motsäger Sedovs vittnesmål angående innehållet i den rapport han fick från Smirnov via Holtzmann. Sedov var aktivt intresserad av Trotskijs tidning (*Oppositionsbulletinen*), som i huvudsak handlade om sovjetiska angelägenheter. Enligt både hans och Trotskijs vittnesmål höll det på att bli mycket svårt att få ut information om Ryssland. (PC 33, CR 39.) Det är därför förståeligt att han skulle utnyttja möjligheten att få sådan information av Smirnov, som enligt Sedov visserligen hade blivit en motståndare men inte alls lika bitter som andra. (CR 39.) Det är svårare att förstå varför Smirnov tog risken av sådana kontakter. Men det är inte orimligt att anta att han gjorde det för att han en gång hade varit Trotskijs och Sedovs vän (PC 70, CR 2-3) och medlem i oppositionen, och fortfarande kände viss sympati med Trotskij och hans uppfattningar även om han hade brutit med båda politiskt. Detta antagande stöds inte bara av Sedovs just åberopade uttalande, utan också av det slående faktum att Smirnov, som ende av de huvudanklagade, i sin slutplädering inte stämplade Trotskij som fascist eller kontrarevolutionär. ”Varför beträdde jag då kontrarevolutionens väg?”, sa Mratjkovskij. ”Det var förbindelsen med Trotskij, som bragte mig därtill.” ”Så tjänade vi fascismen”, sa Kamenev om sig själv, Zinovjev och Trotskij. ”Min defekta bolsjevism”, sa Zinovjev, ”förvandlades till antibolsjevism, och genom trotskismen kom jag till fascismen.” (ZK 90-93.) Smirnov refereras å andra sidan i ett stycke som står i bjärt kontrast till dessa uttalanden:

Det finns ingen annan väg för vårt land än den det går, det finns inte och kan inte finnas någon annan ledning än den historien gett oss. Trotskij, som skickar hit direktiv och anvisningar om terror och *betraktar vår stat som en fascistisk stat*, är en fiende, han står på den andra sidan barrikaden och måste bekämpas. (ZK 93.) (Vår kursivering.)

Eftersom Smirnov var ”kapitulant” och av både Trotskij och Sedov sågs som en politisk motståndare (PC 59, CR 3, även kapitel VIII i denna rapport), så verkar det inte rimligt att anta att Sedov under sitt första samtal med honom efter hans kapitulation hämningslöst skulle betona behovet av en ny och terroristisk linje och kräva att Stalin måste mördas.

Vi är därför övertygade om att Sedov inte gav Smirnov någon ”åsikt” eller direktiv om behovet av terrorism mot de sovjetiska ledarna, varken å sina egna eller Trotskijs vägnar.

§ 47. Då återstår frågan om Trotskijs påstådda förbindelser med Smirnov via Jurij Gaven. Att inte kalla in detta vittne, något som vi redan har kommenterat (§§ 17, 6), utgjorde enligt vår åsikt en av de värsta bristerna i domstolsförhandlingarna. I avsaknad av Gavens bekräftelse har Smirnovs medgivande, att han via Gaven fick Trotskijs direktiv om terrorism, inte bekräftats av några som helst direkta bevis. Av Smirnovs vittnesmål framgår att dessa förbindelser bestod av ett brev från Trotskij och ”muntligt samtal” med Gaven. (ZK 22.)

Det måste anmärkas att en skriven urkund som åberopas som bevis men inte läggs fram inför rätten, kan förvanskas av den person som ger sig ut för att berätta om dess innehåll. En sådan redogörelse ur minnet utgör i bästa fall berättarens tolkning av dess innehåll, som inte går att bekräfta genom att jämföra med den urkund han påstår sig citera. Därmed är vittnesmål från personer som säger sig återge innehållet i en sådan urkund hörsägen vad gäller dess innehåll. Om sådan hörsägen används för att underbygga andra av berättarens vittnesmål, utan någon

förklaring av varför urkunden saknas eller bara påståendet att den har försvunnit eller blivit förstörd, så ger det grund att betvivla inte bara tolkningen av den utan till och med om den någonsin har existerat. Sådana misstankar blir dubbelt berättigade när, som i det aktuella fallet, den person som påstås ha överlämnat urkunden inte inkallas för att bekräfta vittnesmålet om dess existens.

Utifrån åklagarens frågor och Smirnovs svar angående Trotskijs påstådda förbindelser via Gaven, är det oklart när Smirnov talar om innehållet i det påstådda brevet och när han redogör för Gavens "muntliga samtal". Vi kan därför bara säga, att vittnesmålet, i den mån det rör påstådda brevet, är hörsägen, och dessutom föremål för de misstankar som har angivits i föregående stycke. Vad gäller de muntliga direktiv som Trotskij påstås ha förmedlat via Gaven är det dubbel hörsägen, eftersom det är Smirnovs vittnesmål om vad Gaven sa att Trotskij sa.

Med tanke på karaktären på Smirnovs vittnesmål angående dessa påstådda förbindelser, med tanke på åklagarens underlåtenhet att kalla in vittnet Jurij Gaven, och med tanke på hans fortsatta underlåtenhet att försöka få till stånd ett förhör med Trotskij, anser vi att anklagade Smirnovs vittnesmål mot Leo Trotskij är värdelöst.⁵

§ 48 På grundval av alla bevis och ovanstående överväganden drar vi slutsatsen att i så måtto som det gäller Smirnovs bekännelse om konspiratoriska förbindelser med Trotskij och Sedov, så var detta uttalande av Vysjinskij i sin sammanfattning korrekt:

Smirnov själv har inte sagt ett enda sant ord här.... (ZK 74.)

XI. E A Dreitzers vittnesmål

§ 49. Den andra grundvalen för åtalet mot Trotskij och Sedov i augustirättegången är anklagade Dreitzers vittnesmål. Protokollen fastslår (det är oklart om detta finns med i Dreitzers vittnesmål eller inte) att

Dreitzer är en av de mest kända trotskisterna. Han var chef för Trotskijs livvakt. Jämte Trotskij hade han organiserat den kontrarevolutionära demonstrationen den 7 november 1927. När Trotskij var förvisad till Alma-Ata, organiserade Dreitzer förbindelse mellan Trotskij och det trotskistiska Moskvacentrum. (ZK 27.)

Men inga bevis lades fram för att stöda dessa anklagelsepunkter. Dreitzer vittnade om att han på hösten 1931

på tjänstens vägnar [reste] till Berlin. Detta tillfälle använde han till att på I. N. Smirnovs uppdrag upprätta förbindelse med Trotskij. Smirnovs konkreta uppdrag bestod i att ta reda på Trotskijs ställningstagande till frågan om ett block mellan trotskisterna och zinovjevsmännen. I Berlin sammanträffade han två gånger med Sedov (Trotskijs son) i ett kafé på Leipziger Strasse. Sedov sade honom då, att Trotskijs direktiv skulle sändas efteråt. (ZK 28.)

Han vittnade vidare om att hans syster i oktober 1934 hade tagit med sig en tysk filmjournal från Warszawa som en av Sedovs agenter hade givit henne, där han "med lätthet [upptäckte] ett brev, som Trotskij egenhändigt skrivit med osynligt bläck", ett brev som instruerade Dreitzer att omedelbart genomföra terroristdåd mot Stalin och Vorosjilov.

Dreitzer sände genast brevet vidare till Mratjkovskij, som av konspirativa grunder brände upp det, sedan han tagit del av innehållet. (ZK 28.)

Trots att detta brev, som påstods ha blivit förstört, inte kunde läggas fram som bevis, påstod sig både Dreitzer och Mratjkovskij kunna ange dess innehåll, den förstnämnde delvis ordagrant. (ZK 12, 23.) Mratjkovskij sa att han fick brevet i Kazakstan. (ZK 23.)

⁵ Om fallet Gaven, se även noten sist i § 40 ovan.

§ 50. Smirnovs enda medgivande angående Dreitzer var att han tog emot honom i sin lägenhet som aktiv trotskist.

men att han inte talat med honom om terrorn utan om ”det allmänna läget i landet”. (ZK 29.)

Därmed är Dreitzers vittnesmål det enda direkta vittnesmålet om att Smirnov instruerade honom att träffa Sedov i Berlin och förvissa sig om Trotskijs inställning till att bilda ett block. Det är i själva verket det enda vittnesmålet om denna punkt i de publicerade rättegångsprotokollen, utom uttalandet: ”Mratjkovskij bekräftar fullständigt Dreitzers uppgifter.”

§ 51. Leo Trotskij vittnade om att Dreitzer var från den yngre generationen och var officer i Röda armén; att han när Trotskij lämnade Kreml efter sin uteslutning ur partiet befann sig bland de arméofficerare som organiserad en livvakt åt honom; att Dreitzer hade varit med i Vänsteroppositionen, tillsammans med den uteslöts vid den femtonde partikongressen och därefter hade kapitulerat; och att han, Trotskij, inte hade varit i kontakt med honom på något sätt sedan 1928. Trotskij vittnade om att Dreitzer aldrig hade stått honom nära, och att han till och med hade glömt bort hans namn tills han blev påmind om det av sin hustru. (PC 70-71.) Han förnekade att Dreitzer hade tagit kontakt med honom 1931, eller att han någonsin hade hört något om honom från Sedov. Han förnekade att han hade skickat ett brev skrivet med osynligt bläck till Dreitzer, vilket Dreitzer intygade att han hade fått. (PC 173.)

§ 52. Leon Sedov vittnade att han aldrig hade träffat eller känt Dreitzer, även om han visste att Dreitzer 1927, strax innan Trotskijs landsförvisning, hade varit med i Trotskijs livvakt, och att Dreitzer hade varit med i Vänsteroppositionen från 1923 till 1924. Han förnekade att något möte hade ägt rum mellan dem, varken 1931 eller någon annan gång. Han förnekade också att han hade skickat det brev med osynligt bläck som Dreitzer påstod att han hade fått från honom, och påpekade att Dreitzer inte hade kunnat ge exakta detaljer om var han hade överlämnat detta brev eller identiteten på Sedovs påstådda agent. Han påpekade också att Dreitzer skulle ha varit tvungen ett framkalla bläcket för att upptäcka brevet, och att grundläggande försiktighet skulle ha föreskrivit att det skulle ha kopierats på nytt med osynligt bläck innan det skickades till Mratjkovskij, som befann sig 400 mil bort* i exil och därmed var övervakad av den sovjetiska polisen. Men om brevet hade kopierats på nytt, sa Sedov, då skulle inte Mratjkovskij ha kunnat känna igen Trotskijs handstil, som han intygade att han gjorde. (ZK 23.) Därför, hävdade han, var brevet ett påhitt i syfte att ljuga ihop falska bevis mot Trotskij och på samma gång dra in honom själv. (CR 25-26.)

§ 53. Rättegångsprotokollet å ena sidan och Trotskij och Sedov å den andra är eniga om att Dreitzer hade varit med i Trotskijs livvakt, även om Trotskij och Sedov inte säger att Dreitzer var chef för livvakten. Dreitzers vittnesmål om sina påstådda samtal med Sedov om Smirnovs direktiv bekräftas inte av Smirnov och förnekas dessutom av Sedov. Dreitzers vittnesmål, som styrks av Mratjkovskij, att han 1934 fick ett brev av Trotskij, förnekas av Trotskij och av Sedov, via vars agent det påstods ha förmedlats.

§ 54. Vi har sett (§ 49) att enligt Dreitzer var syftet med Dreitzers påstådda uppdrag till Sedov på hösten 1931 att förvissa sig om Trotskijs hållning till frågan om ett block mellan trotskisterna och zinovjeviterna, och att detta är det enda vittnesmålet om detta påstådda uppdrag (§ 50). Det är berättigat att överväga detta vittnesmål i förhållande till andra anklagades vittnesmål om bildandet av det påstådda blocket. Vi har redan konstaterat (§§ 34-36) motsägelserna i detta vittnesmål, avseende trovärdigheten i Dreitzers erkännande.

* Sedov säger felaktigt att Dreitzer hävdade att han hade fått brevet från sin syster i Warszawa. Enligt rättegångsprotokollet tog Dreitzers syster med dig brevet från Warszawa. Protokollet anger inte var Dreitzer befann sig.

Enligt både Zinovjev och Ter-Vaganjan inleddes förhandlingar om att bilda ett block 1931. Zinovjev hävdade att han vid denna tid rådgjorde med Smirnov angående en förening på basis av terrorism, och att det gjordes på Trotskijns order. (ZK 72.) /39/ Ter-Vaganjan sa att trotskisterna inledde förhandlingar om sammanslagning med zinovjeviterna "Efter Smirnovs ankomst från Berlin", och att den terroristiska inställningen var uppenbar "emedan direktivet redan hade anlät". (ZK 62.) Och enligt protokollet framgår under förhöret av Smirnov

att blockets bildande utgjorde resultatet av Smirnovs direkta underhandlingar ... på basen av det första direktivet om terror, som Smirnov medfört från Trotskij genom Sedovs förmedling år 1931. (ZK 45.)

Om detta vittnesmål stämmer verkar det inte finnas någon orsak för Smirnov att skicka Dreitzer till Sedov för att förvissa sig om Trotskijns inställning till att bilda ett block.

Å andra sidan åberopar åtalet att Mratjkovskij hade vittnat om att Smirnov i mitten av 1932

till vår ledande tremannagrupp [riktade] frågan om nödvändigheten av att sammansluta vår organisation med *Zinovjev-Kamenevs* och *Sjatskin-Lominadzes* grupper ... Det beslöts också då att göra en förfrågan hos L. Trotskij i denna sak och att få anvisningar av honom... (ZK 12.)

Under rättegången sa Mratjkovskij att Smirnov tog upp denna fråga under andra halvan av 1932, argumenterade för ett block, och vid den tiden skickade ett brev med Holtzmann och presenterade ärendet för Trotskij. (ZK 22.)

Om Mratjkovskijns vittnesmål (som enligt åtalet "bekräftades fullständigt" av Dreitzer själv – ZK 12) ska tas för sant, så verkar det högst osannolikt att Smirnov hösten 1931 skulle ha skickat Dreitzer för att till Trotskij ställa en fråga som han inte lade fram inför sina kamrater "trotskister" förrän mer än ett halvt år senare, och som han sedan frågade Trotskij om i ett brev via Holtzmann.

Om Dreitzers påstådda uppdrag förknippas till endera av de två föregående redogörelserna, så verkar det således utifrån protokollet självt både meningslöst och osannolikt. Inte heller ökar hans vittnesmål i trovärdighet av att han "fullständigt bekräftat" Mratjkovskijns vittnesmål, som han, om man ska tro hans egen historia, måste ha vetat var felaktigt. Det är dessutom ett isolerat uttalande som inte bekräftas med minsta detaljer om hur han kom i kontakt med Sedov, eller några upplysningar om de två påstådda samtalen, utöver Sedovs försäkran att "Trotskijns direktiv skulle sändas efteråt". Vi konstaterar att Holtzmann, som verkligen tog med ett meddelande till Sedov från Smirnov, kunde säga hur han kom i kontakt med Sedov och det lösenord som han identifierade sig med. Det är rimligt att anta, att om Smirnov också hade skickat Dreitzer till Sedov, så skulle han ha givit honom det telefonnummer och lösenord som han hade försett Holtzmann med.

§ 55. Enbart på basis av rättegångsprotokollet och utan att ta hänsyn till yttre bevis är således Dreitzers vittnesmål angående sitt påstådda besök hos Sedov öppet för allvarliga tvivel.

Om det är sant eller falskt beror i sista hand uppenbarligen på anklagelsen mot Smirnov, vars påstådda agent han var. Vi har redan slagit fast (§ 46) vår slutsats att Sedov aldrig gav några "åsikter" eller direktiv om terrorism till Smirnov, varken å sina egna eller Trotskijns vägnar. Därmed kunde Smirnov inte ha planerat något "trotskistisk-zinovjevskt block" för att genomföra dessa direktiv. Därmed konstaterar vi att Dreitzers vittnesmål angående hans påstådda uppdrag från Smirnov till Sedov 1931 är falskt.

§ 56. Angående Trotskijns påstådda brev med osynligt bläck underlät åklagaren att ställa de mest uppenbara och nödvändiga frågorna. Åtalet säger att Dreitzer *överlämnade* detta brev till Mratjkovskij. (ZK 12.) Från Dreitzers vittnesmål får vi veta att han fick det i oktober 1934

och ”genast” *sände det vidare* till Mratjkovskij. (ZK 28.) Men Mratjkovskij intygade att han fick det i december 1934, när han var i Kazakstan. (ZK 23.) Var fick Dreitzer det? Och om han ”genast” *överlämnade* det till Mratjkovskij, varför fick Mratjkovskij det först i december? Om Dreitzer inte överlämnade det till Mratjkovskij utan skickade det till honom, på vilket sätt i så fall? Sedov hävdar helt riktigt att Dreitzer skulle ha varit tvungen att framkalla brevet för att kunna ”upptäcka det”. Om han inte hade läst det så skulle han dessutom inte ha kunnat minnas dess innehåll. Å andra sidan kunde inte Mratjkovskij ha känt igen Trotskij's handstil om han inte hade fått det ursprungliga brevet. Men att skicka ett sådant brev flera hundra mil, och till någon som var förvisad, måste säkerligen ha varit ytterst riskabelt.

Inga vittnen kallades in för att vittna om denna viktiga fråga. Inte heller kallade Vysjinskij in Dreitzers syster för att hon skulle berätta vilken agent som hade levererat brevet till henne, hur han kom i kontakt med henne, hur Sedov visste att hon var i Warszawa, etc. Vi ombeds alltså att tro på två hörsägenversioner om det påstådda innehållet i ett komprometterande brev som vid två tillfällen verkar ha skickats under de mest tvivelaktiga förhållanden. Vi hänvisar läsaren till § 47 i denna rapport, som handlar om detta såväl som det brev som Smirnov påstås ha fått. Vi torde vara berättigade att enbart utifrån rättegångsprotokollet anta att det påstådda brevet till Dreitzer aldrig har existerat. Men eftersom Dreitzer påstås ha kommit i kontakt med den ”terroristiska kursen” via Smirnov (ZK 29), så följer därav, att om vittnesmålet som förknippar Smirnov med denna kurs är falskt, vilket vi hävdar att det är (§§ 46, 48), så finns det inte kvar någon grund för att anta att Smirnov drog in Dreitzer i en terroristisk sammansvärjning, och följaktligen ingen grund för att tro att han alls drogs in i någon terroristisk sammansvärjning. De tvivel som protokollet själva ger upphov till rörande existensen av det brev som innehöll terroristiska direktiv, och som han påstås ha fått från Trotskij, förvandlas på detta sätt till en förvisning om att något sådant brev aldrig har existerat.

§ 57. På basis av all bevisning konstaterar vi att Dreitzer aldrig fungerade som förmedlare åt Smirnov och Sedov för en terroristisk sammansvärjning, och att han aldrig fick terroristiska direktiv från Trotskij via Sedov eller någon annan.

Översättning: *Göran Källkvist*

XII. E S Holtzmans vittnesmål

§ 58. Den tredje grundvalen för anklagelserna mot Leo Trotskij och Leon Sedov i augusti-rättegången är den åtalade E S Holtzmans bekännelse. Vi har redan tidigare, i kapitel X i denna rapport, behandlat Holtzmans vittnesmål att han agerade som ett sändebud från Smirnov till Sedov. På grundval av de slutsatser som angetts i detta kapitel finner vi att Holtzman aldrig agerade som en förbindelseman mellan Smirnov och Sedov i syfte att genomföra en terroristisk konspiration.

§ 59. Holtzman [=Golzman] vittnade även om att han på Sedovs förslag hade gjort upp om att träffa honom i Köpenhamn under Trotskij's vistelse i staden under hösten 1932:

Sedov sade till mig: ”Då ni nu ämnar resa till Sovjetunionen, så vore det bra om ni kunde följa med mig till Köpenhamn, där min far befinner sig.” ... Jag samtyckte, men jag förklarade för honom, att vi av konspirativa orsaker inte borde resa tillsammans. Jag kom överens med Sedov, att jag om två eller tre dagar skulle komma till Köpenhamn och ta in på hotell ”Bristol”, där vi kunde träffas. Från stationen åkte jag direkt till hotellet och där träffade jag Sedov i foajén.

Omkring kl. 10 på morgonen åkte vi till Trotskij. (ZK s. 55)

Han sade, att Trotskij gav honom terroristinstruktioner (§ 36) och förberedde ett brev till Smirnov, men eftersom Holtzman skulle avresa samma dag kunde han inte skriva det. Sade Holtzman sade, att eftersom Trotskij inte kunde formulera sina instruktioner skriftligt, mottog han:

det i muntlig form och meddelade dess exakta innehåll vid ankomsten till Moskva. (ZK s. 56)

Han uppgav inte till vem han förmedlade budskapet. Men det nyss citerade avsnitt är i linje med ett tidigare uttalande, där Trotskij uppmanade honom att överlämna de påstådda instruktionerna till Smirnov och ingen annan. Åklagaren frågade inte Smirnov om han fick eller inte fick detta meddelande från Holtzman; och i sin summering förvrängde han uttalandet uppenbarligen för att misskreditera både Smirnov och Holtzman:

Holtzman säger, att han mottagit uppdraget men inte överlämnat det, och det menar ni att man skall kunna tro? (ZK s. 87)

Holtzman vittnade att

Trotskijns son, Sedov, kom och gick ofta. (ZK s. 55)

under samtalet med Trotskij.

Enligt Holtzman var det Sedov som såg till att intervjun avslutades:

I detta ögonblick kom Sedov in i rummet och började skynda på, att vi skulle sluta samtalet. (ZK s. 56)

§ 60. Leo Trotskij vittnade att han var i Köpenhamn från den 23 november till den 2 december 1932; att han reste dit från Turkiet efter en inbjudan från de socialdemokratiska studenterna i syfte att hålla en föreläsning om den ryska revolutionen (PC, s. 26); han beledsagades av sin fru, sin sekreterare Jan Frankel, en fransk vän P. Frank, en tysk vän, Oscar (fullständigt namn finns tillgängligt hos oss [Personen i fråga var Otto Schüssler (1905-1984), även kallad Oskar Fischer]; att ett amerikanskt par, Fields, åtföljde hans sällskap på fartyget från Turkiet till Marseille; att hans sällskap i Köpenhamn bodde i en villa med fem till sex rum och levde där helt inkognito; att hans vänner ordnade en vaktstyrka bestående av fem eller sex personer som arbetade både dag och natt; och att denna vakt kontrollerade alla besök till honom varför det skulle ha varit omöjligt för någon som ville besöka honom att helt enkelt gå in i hans rum. (PC, s. 108 -110) Han vittnade att han inte visste om han någonsin hade känt E. S. Holtzman, eftersom det fanns flera Holtzman i bolsjevikpartiet och att han inte hade haft någon kommunikation med någon med detta namn under sin exil (PC, s. 72). Men eftersom E. S. Holtzman träffade hans son i Berlin 1932 och där gav honom, vilket Trotskij fick reda på senare, några faktarapporter om läget i Sovjetunionen, vilka senare publicerades i *Bulletinen*, skulle detta kunna tolkas som en indirekt kommunikation. (PC, Bilaga II, *Korrigerade faktauppgifter*, punkt 1 och PC, s. 72 not 12) Han förnekande att han under sin vistelse i Köpenhamn hade träffat någon med namnet Holtzman (PC, s. 110). Han identifierade 27 personer som var med honom eller besökte honom under denna period och uppgav att hans enda rysktalande besökare var Senin (Sobolevitzius), en av två bröder som senare organiserade en splittring i den trotskistiska organisationen i Berlin (PC, s. 108-110).

Trotskij förnekande att hans son Sedov var i Köpenhamn under någon del av hans vistelse där, men bekräftade att sonhustrun var där. Han sade att hans son vid denna tid var i Berlin och att han hade daglig kontakt med honom. Han uppgav att Sedov träffade honom i Paris den 6 december 1932, efter att ha fått ett visum från den franska regeringen som ett resultat av en framställning från fru Trotskij till den franske premiärministern Herriot. Trotskij vittnade att han då träffade sin son för första gången sedan Sedov i februari 1931 lämnat Prinkipo för att bege sig till Berlin (PC, s. 110 -111, 114, Bilaga II, *Korrigerade faktauppgifter*, punkt 4).

Trotskij uppgav också att den villa där hans sällskap bodde tillhörde en dansare och att möblemanget var så speciellt att den som hade besökt honom måste ha slagits av detta; ändå var det ingen av de åtalade som vid moskvarättegångarna uppgivit att de besökt honom i Köpenhamn som nämnde denna omständighet (PC, s. 136). Han fäste dessutom uppmärksamheten på det

faktum att dessa vittnen hade misslyckats med att nämna den falska dödsrapport som vid denna tid förekom i pressen avseende Zinovjev, en av ledarna för den påstådda terroristiska konspirationen (PC, s. 115).

§ 61. Trotskij's vittnesmål bekräftades till fullo av hans sekreterare Jan Frankel, som inför den Preliminära Kommissionen vittnade om att han reste till Köpenhamn tillsammans med Trotskij och att han hela tiden var med honom under hans vistelse där, samt beskrev hur vaktstyrkan var organiserad och uppgav att ingen kunde ha träffat Trotskij utan hans vetskap, eftersom alla beslut om tillträde för besökare fattades av Trotskij, Raymond Molinier och han själv. Han uppgav att Trotskij's adress i Köpenhamn, en villa på Dalgas Boulevard, endast var känd av Herr Bøggild, som sedan dess avlidit, en dansk socialdemokrat som ansvarade för att ordna Trotskij's föreläsning, av polischefen och av Trotskij's nära vänner.

Frankel sade, att Trotskij och han fru bodde i ett av sovrummen på övre våningen i villan och att deras svärdotter Jeanne Martin des Pallières delade det andra med Lucienne Tedeschi. Det andra rummet, som var mycket litet, använde Trotskij som arbetsrum. Några besökare, sade han, träffade Trotskij ensam, men innan de kom in blev de först identifierade och anmälda, och för att komma till Trotskij's arbetsrum var de tvungna att på bottenvåningen passera en vaktstyrka på fem till sex personer. Han sade att Trotskij aldrig lämnade huset ensam. En dag, vittnade han, när man trodde att journalister hade kommit på adressen, åkte Trotskij till ett litet pensionat åtföljd av Raymond Molinier, Oscar och Gérard Rosenthal. Frankel vittnade, att han ofta under denna period talade i telefon med Sedov i Berlin om hans försök att komma till Köpenhamn. (PC s. 120-130)

§ 62. Leon Sedov nekade till att ha bjudit in Holtzman att åka med honom till Köpenhamn och förklarade att han aldrig i sitt liv varit i Köpenhamn (CR, s. 11). Han uppgav att det utlänningspass som han hade försetts med i Berlin var giltigt bara från 31 augusti till 1 november 1932; att han efter detta datum inte hade kunnat resa ut från Tyskland på ett vanligt visum från de danska myndigheterna, utan att först få ett förnyat uppehållstillstånd i Tyskland; att han inte erhöll något sådant förrän den 3 december 1932, dagen efter det att Trotskij lämnade Köpenhamn; att han samma dag erhöll ett franskt visum som ett resultat av hans mors telegrafiska begäran till den franske premiärministern Herriot; och att han reste till Paris där han träffade sina föräldrar. Han uppgav att han medan hans föräldrar var i Köpenhamn stod i daglig kontakt med dem via telefon från Berlin (CR s. 12-13) Han visade upp sitt pass för *Commission Rogatoire*, som efter granskning

bekräftade att det han just hade sagt klart framgick av de uppgifter som passet innehöll. (CR 12.)

Sedov uppgav också att

... det kan inte längre råda något som helst tvivel om att Hotel Bristol i Köpenhamn stängdes 1917 och att det inte fanns något hotell med detta namn i Köpenhamn 1932. Några månader efter rättegången var det tal om att ett misstag hade uppstått och att det icke existerande hotellet hade blandats ihop med ett konditori som uppenbarligen fanns i Köpenhamn 1932. Enligt min uppfattning är det uppenbart att detta försök att rätta till Holtzmans uppenbara lögn inte överensstämmer med hans klara påstående att vi träffades i hotellets foajé; konditorier har inte foajéer (CR 12.).

Han fäste vidare (CR 22) uppmärksamheten på ett avsnitt i rättegångsprotokollet, som även det citerades inför den Preliminära kommissionen (PC s. 114), där den åtalade Olberg, som han kände i Berlin och som befanns sig i en bättre position än de övriga åtalande när det gällde att känna till hans olika resor under denna period:

Det var min avsikt att före avresan till Sovjetunionen resa med Sedov till Köpenhamn och besöka Trotskij. Vår resa till Köpenhamn blev likväl inte av. Sedovs fru, Susanna, reste till Köpenhamn ... (ZK s. 58)

Sedov fäste uppmärksamheten på att det under rättegången inte gjordes några försök att klargöra den oförenliga motsättningen mellan Olbergs och Holtzmans vittnesmål (CR 22).

§ 63. Tre vittnen vittnade inför *Commission Rogatoire* om Sedovs påstådda resa till Köpenhamn och andra frågor med anknytning till anklagelserna mot Trotskij och Sedov. Eugene Bauer*, en tysk läkare bosatt i Paris, vittnade om att han tillhörde den trotskistiska rörelsen till 1934, då han ”lämnande den efter en ganska upphetsad polemik” och anslöt sig Tysklands Socialistiska Arbetarparti (SAP). Han uppgav att han vid tiden för Trotskijs besök i Köpenhamn hade en förtrolig relation till Sedov; att han dagligen talade med honom i Berlin i telefon, från tidpunkten då Trotskij anlände till Köpenhamn, om hans egen föreslagna resa till staden. Sedov hade till slut gett upp hoppet att resa med honom, sade Bauer. Han själv avreste till Köpenhamn den 1 december tillsammans med Sobolevitj (Sobolevitzius, Senin; § 60), som vid den tiden var en kamrat, men senare blev GPU-agent. Han sade att han anlände till Köpenhamn den 2 december kl 6 på morgonen och avreste med Trotskij till Esbjerg kl 11 på förmiddagen. Han avreste från Esbjerg till Berlin på morgonen den 3 december och då han anlände dit ringde han Sedov. Vittnet visade underkommissionen sitt tyska pass, som hade två stämplor från den danska polisen, en daterad den 2:a december 1932 och en annan daterad den 3:e december 1932, men det fanns inga tyska stämplor.** (CR 44)

I ett skriftligt vittnesmål som godkänts av den Speciella Kommittén uppger Bauer att Sedov vinkade av honom från stationen i Berlin på kvällen den 1:a december och att han ringde till Sedov i Berlin på kvällen den 3:e december. Han uppgav även att Sedov inte var i Esbjerg under hans vistelse där. (PC-A Exh. 16, S II/8)

§ 64. Alexandra Pfemfert (Alexandra Ramm, Trotskijs tyska översättare – PC s. 75) intygade att under de två eller tre år som Sedov bodde i Berlin erhöll han sin post på hennes och makens adress; att hans post huvudsakligen bestod av brev från hans far, inte en dag gick utan att han kom till deras hem för att få sina brev eller ringde för att ta reda på om det fanns några; att under Trotskijs vistelse i Köpenhamn kom Sedov inte bara en gång per dag utan två gånger per dag. Hon intygade att den inflytelserike advokaten Cohn, sedermera död i Palestina, gjorde fåfänga försök att ordna ett visum till Sedov (se även Trotskijs vittnesmål – PC s. 108). Hon förklarade att hon helt säkert kunde fastställa att Sedov kunde resa från Berlin till Paris först i slutet av Trotskijs Köpenhamn-vistelse. (CR 48-49)

§ 65. Franz Pfemfert vittnade att han hade bott i Berlin under många år; att han omedelbart efter kriget tillhörde kommunistpartiet som han uteslöts ur 1921 eller 1922; att han därefter var trogen spartakisterna, men att han för närvarande inte tillhörde någon politisk rörelse. Han bekräftade fullt ut sin hustrus ovan refererade vittnesmål. (CR 50)

§ 66. B J och Esther Field från New York vittnade inför underkommissionen i New York att de hade varit medlemmar i Amerikas Kommunistiska Förbund, som var en del av den Internationella Vänsteroppositionen som Trotskij tillhörde; att de gick med i organisationen 1931 och uteslöts 1934; att de i augusti 1932 åkte till Prinkipo för att arbeta med Leo Trotskij och stannade där till i mitten av november, då de åkte till Köpenhamn med samma båt som Trotskij; att de inte reste från Marseille till Köpenhamn med Trotskij, utan reste separat och ankom till Köpenhamn den 23 november; att de i Köpenhamn dagligen efter frukost begav sig till Trotskijs hus och stannade där till klockan åtta eller nio på kvällen; att de under den tid de var i Trotskijs hus inte såg någon besökare med namnet Holtzman; och att de var säkra på att Trotskij inte haft någon rysk besökare. De uppgav att de visste att Senin (Sobolevitzius) besökte Trotskij, men att Senin var medlem i en tysk trotskistisk organisation och inte i en rysk.

* Pseudonym: eftersom vittnet är en politisk flyktning uppgav denne inte sitt riktiga namn, som vi har tillgång till.

** Vi har blivit informerade att som en allmän regel stämplor inte tyska tjänstemän pass vid denna gräns.

De vittnade att de ofta träffade Leon Sedov i Berlin i juni eller juli 1932 under sin två veckors vistelse där; att de träffade Sedovs fru i Köpenhamn, men att Sedov inte var där; att Trotskij såvitt de visste ofta talade med Sedov i Berlin under denna period. (NY 3-29, 37, 51-58, 71-72)

Herr och fru Field intygade också att de bodde på Grand Hotel under sin vistelse i Köpenhamn och att det på samma gata som hotellet fanns en godisaffär, men inte i direkt anslutning till hotellet, eftersom det fanns butiker mellan ingångarna till hotellet och godisaffären. Fru Field uppgav att namnet på godisaffären var "Bristol". Herr Field kom inte ihåg namnet. (NY 8, 14-16, 54-55) Fru Field visades en kopia av *Soviet Russia Today* som framlades för den Preliminära Kommissionen (Exh. 16 II, Annex 3) och som visar vad som påstås vara ett fotografi av Grand Hotel och *Konditori Bristol* i Köpenhamn. Vittnet förklarade, att för henne verkade fotografiet vara manipulerat och visade inte på ett riktigt sätt relationen mellan Grand Hotel och *Konditori Bristol* som hon kom ihåg det. Hon förklarade att godisaffären låg längre från hotellet än vad som vad som framgick av fotografiet; även att det fanns en stor skylt över Grand Hotel som upptill hade en krona och att den skylten inte syntes tydligt på bilden. Hon påkallade även uppmärksamhet till en svart fläck på fotografiet som hon sade dolde ett café som var anslutet till hotellet. (NY 32-35.) [fotografiet i *Soviet Russia* återges nedan i anslutning till § 68, 12(c) nedan]

§ 67. De dokumentära bevis som presenterats inför den Preliminära Kommissionen och *Commission Rogatoire*, och som har betydelse för vittnesmålen från de vittnen som i augustirättegången påstod sig ha träffat Trotskij i Köpenhamn, är mycket omfattande. Enbart det stora antalet utdrag ur den danska pressen, Bevis nr 16 – om Köpenhamn – som tillhör Preliminära Kommissionen, utgörs av 67 dokument som har godtagits som bevismaterial. Och det finns även dokument i andra arkiv som i sin helhet eller delvis har betydelse för detta vittnesmål. Därför kan vi endast citera de viktigaste delarna. Samma metod kommer att följas vid användning av annat dokumentärt material i detta fall. Själva materialet kommer att ges ut i en kommande volym.

§ 68. De viktigaste dokumenten som vi har till vårt förfogande och som har betydelse för Holtzmans vittnesmål är följande:

(1) Två anteckningsböcker och ett examensprov, med stämplor och namnteckningar av lärare som visar att Sedov var närvarande vid *Technische Hochschule* i Berlin den 25 och 27 november 1932. Sedov vittnade att provet genomförde den 26 november och att det var den 27 som skrivningen stämplades och noteringen avseende hans betyg gjordes. (CR 14). Dessa dokument visade han upp för *Commission Rogatoire* och infördes senare som bevis av Leo Trotskij. (PC 418-19; Exh. 16, S II/10, a, b, c.)

(2) Sedovs närvarobok, som på omslaget har texten *Belegbuch für Stud., Technische Hochschule, Berlin* och som på tre på varandra följande sidor har läraren Hanners namnteckning med en stämpel avseende 29 november 1932; på sjunde sidan fanns också en stämpel avseende den 25 november 1932 och en oläslig namnteckning (CR Exh. 15).

(3) Fotostatkopior av de sidor i passet som Sedov uppvisade för *Commission Rogatoire* och som på sidan 7 hade ett tyskt uppehållstillstånd (*Aufenthaltsurlaubnis*) daterat den 31 augusti 1932 och giltigt tills 1 december 1932; och på sidan 10 en förlängning daterad den 3 december och giltig tills 2 januari 1933; på sidan 11 även ett tillstånd att resa ut och återvända till Tyskland daterat 3 december 1932 och giltigt tills 7 december 1932; på sidan 13 även ett franskt visum daterat 3 december 1932 och giltigt i 5 dagar; på samma sida även en inresestämpel från den franska gränsen daterad den 4 december 1932. (PC Exh. 16, II/1, a)

(4) Ett handskrivet brev från Leo Trotskij till Leon Sedov skrivet på två sidor från en liten anteckningsbok och som börjar:

Käre Liouvoussiatka, det ser ut som om vi inte kommer att kunna träffas. Mellan båtens ankomst till Dunkerque och båtens avgång från Marseille finns det bara tid till att resa genom Frankrike. Att vänta på nästa båt (en hel vecka!) kommer vi naturligtvis inte få tillstånd till ...

Brevet avslutas med orden:

Mor omfamnar dig (hon ligger fortfarande till sängs; klockan är sju på morgonen), hon kommer troligen att skriva till dig idag. (*Ibid.*, s II9 och PC Bilaga 1.)

Ovanför namnteckningen står datumet 3/12 1932 och orden *kaiuta parokhoda* (hytten ombord på fartyget).

(5) Ett (handskrivet) vykort från Natalja Sedov-Trotsky till hennes son, med poststämpeln ”Esbjerg 3/12/32” och adresserat till Fru F. Pfemfert på en adress i Berlin. (Detta vykort bekräftar Herr och Fru Pfemferts vittnesmål att Sedovs brev skickades till deras adress – §§ 64, 65.) Det börjar:

Min älskade Levik: i morse skickade din pappa dig ett kortfattat meddelande skrivet i all hast, förmedlat via Erwin.*

Fru Trotsky uttrycker sin sorg över att inte det inte hade varit möjligt att träffa sin son i Köpenhamn och avslutar:

Jag skulle ha uppskattat så mycket att få dina brev. Vart skickade du dem? ... Jag kommer att fortsätta att hoppas på ett ”mirakel” kommer att ske och att vi kommer att träffas. (*Ibid.*, S II/13.)

(6) Sex handskrivna brev från Leon Sedov till hans mor i Köpenhamn. Fem av dessa brev uppvisades för *Commission Rogatoire* (CR 15), och de sex breven lämnades senare till Kommissionen av Leo Trotsky. Fru Natalia Sedov-Trotsky uppger i ett brev till Kommissionen att några av, om inte alla, dessa brev slutligen levererades till henne, om inte med post så genom kamrater, om inte i Köpenhamn så i Prinkipo. Hon förklarar i uttalandet, att det faktum att dessa brev som hon fick, fanns i hennes sons arkiv, med att då hon och hennes man utvisades från Frankrike överlämnade de sina arkiv i förvar hos sonen.

Dessa brev är daterade den 21 november, 26 november (tre), 28 november och 2 december 1932 (PC Exh. 16 SII/11, a-f). Det första börjar:

Mina kära! Om cirka 36 timmar kommer ni att befinna er endast några timmar från Berlin; men jag kan inte träffa er! Tyskarna har ännu inte förlängt mitt uppehållstillstånd. Utan det kan jag inte få ett danskt visum och inte heller kan jag återvända till Berlin.

Ett av breven från den 26 november innehåller följande avsnitt:

Om ni har möjlighet att förlänga era visum, hoppas jag att jag kan komma till er inom 10 till 14 dagar, kanske tidigare.

(7) En kopia på ett telegram från Natalja Sedov-Trotsky till premiärminister Herriot, daterat den 1 december 1932 i Köpenhamn, med en begäran att godkänna ett visum för hennes son så att han skulle kunna träffa henne under hennes resa genom Frankrike; även en kopia på ett telegram från det franska utrikesdepartementet till det franska konsulatet i Berlin, daterat den 3 december 1932, som godkänner visumet (*Ibid.*, II/2, a, b).*

* ”Eugene Bauers” förnamn. (§ 63.)

* Fastän det franska utrikesdepartementet har tillhandahållit dessa kopior har de vägrat att attestera dem (CR 13; även brev som vi är i besittning av). Eftersom de sedan fått en omfattande publicering och att utrikesdepartementet aldrig förnekat dess äkthet anser Kommissionen att den kan godta dem som bevis.

(8) Vittnesmål från personer som hade kontakt med Sedov i Berlin under den tid som Trotskij var i Köpenhamn. Bland dessa finns en skriftlig edlig försäkran (Prag) av Anna Grylewicz. Fru Grylewicz uppger att hennes make, Anton Grylewicz, var organisatorisk ledare för den trotskistiska gruppen i Berlin. Han gav ut ett flertal av Leo Trotskijs broschyrer och även *Oppositionens Bulletin* som Leon Sedov arbetade med; att all korrespondens avseende dessa frågor var adresserad till deras hem, som också var den tyska gruppens kontor; att hon och hennes make hade daglig kontakt med Sedov antingen personligen eller via telefon; att under hennes makes bortovaro i Köpenhamn, från den 22 november till den 1 december 1932, ringde Sedov dagligen upp henne och hon pratade med honom om de brev som kommit och därför vet hon att Sedov var i Berlin under hela hennes makes frånvaro; att flera dagar efter att hennes man hade återvänt från Köpenhamn, avreste Sedov till Paris där han stannade ungefär en vecka. (*Ibid.*, II/4.)

(9) Vittnesmål från personer som var med Trotskij under hans vistelse i Köpenhamn. Bland dessa är följande:

(a) Ett uttalande av redaktör Raymond Molinier, som för närvarande är en politisk motståndare till Trotskij (PC s. 138, 149), godkänt av den Speciella Kommittén (§ 11, 6) Molinier säger att han var ansvarig för arrangemangen gällande Trotskijs vistelse i Köpenhamn och att han på vägen dit passerade genom Berlin för att rådfråga Sedov. Molinier uppger:

Jag kommer mycket väl ihåg hans vägran att besöka Danmark illegalt med tanke på hans osäkra förhållande till de preussiska socialdemokratiska myndigheterna ...

Molinier säger att han kom till Köpenhamn den 19 november 1932 och att han för Trotskijs räkning i eget namn hyrde en villa på Dalgas Boulevard 155 som tillhörde en konstnär som var bortrest från Köpenhamn under flera månader. Han säger att Trotskij aldrig var ensam i huset; att

under hela hans vistelse ansvarade kamrat Jan Frankel och jag för hans säkerhet. I samförstånd med honom ordnade vi alla frågor som rörde de besök som han skulle göra och de som han skulle ta emot. Vi vet därför exakt vilka kamrater som samtalande med honom och vilka besök han hade; det förekom inget som helst besök från någon som hette Holtzman eller någon för oss okänd.

Molinier nämner pressrapporterna om Zinovjevs död och säger att flera kamrater bad Trotskij om hans uppfattning om Zinovjev. Detta gjorde han i ett kort tal

... i vilket han erinrade om de tjänster som Zinovjev utfört för den ryska revolutionen, men tog avstånd från Zinovjevs vinglande under revolutionen och oppositionens kamp i Ryssland.

Han uppger att han tog med Trotskij och hans fru på några bilturer och gjorde sällskap med Trotskij på ett besök hos Stauning, ordförande i det socialdemokratiska rådet, för att diskutera sin ansökan om förlängt visum. Han bekräftar Frankels uttalande gällande Trotskijs aktiviteter i Köpenhamn, hans korta besök på ett pensionat i närheten av staden, och hans telefonsamtal med Sedov i Berlin. Herr Molinier säger att han flög från Köpenhamn till Le Bourget efter Trotskijs avresa från Köpenhamn, mötte honom i Dunkerque och reste med honom till Marseille. Han uppger att de på Gare du Nord i Paris mötte Sedov, som följde med sina föräldrar till Marseille. (PC Exh. 16, I/19.)

(b) Ett vittnesmål av Pierre Naville, en journalist från Paris, godkänt av den Speciella Kommittén, uppger att Naville var med Trotskij under hela hans vistelse i Köpenhamn, mötte honom i Esbjerg vid hans ankomst till Danmark, och återvände med honom till Dunkerque med ångfartyget "Bernsdorff". Detta vittnesmål bekräftar vittnesmålen från Trotskij, Frankel och Molinier angående Trotskijs liv och aktiviteter i Köpenhamn och organiserandet av vaktstyrkan. Han beskriver huset i detalj, uppger att det tillhörde en dansare, att det var fullt med krimskrams, en del möbler skvallrade om en förfärlig smak, och ingen skulle kunna ha glömt

det stora antalet fotografier av dansaren på rummets väggar. Han säger att telefonen fanns i en liten hall och att Trotskij och hans fru hade flera samtal med Sedov i Berlin med denna telefon. Han uppger att Bauer och Senin anlände på morgonen 2 december och eftersom förberedelserna inför avresan förhindrade en diskussion följde Bauer med till Esbjerg. (*Ibid*, 16, I/2.)

Utsagorna i detta vittnesmål bekräftas av följande personer som också var med Trotskij under denna period: Denise Naville, Julien (fullständigt namn finns tillgängligt hos oss⁶), Lucienne Tedeschi, Feroci, Gérard Rosenthal. Alla dessa personer identifierades av Leo Trotskij i hans vittnesmål inför den Preliminära Kommissionen (PC s. 108)

(c) Ett vittnesmål av Oscar (även känd som Otto; se tillägget § 60, där hans verkliga identitet avslöjas), som godkänts av den Speciella Kommittén, där han uppger att han gjorde resan från Istanbul till Danmark med Trotskij som en av dennes sekreterare. Oscars vittnesmål bekräftas av det som citerats ovan. Han säger:

Eftersom jag nästan hela tiden var i Trotskijs hus träffade jag alla besökare. Holtzman, Berman-Jurin och Fritz David var absolut inte bland besökarna. ... Sedov, Trotskijs son var inte i Köpenhamn. ... Jag kände personligen Sedov mycket väl ... det är helt uteslutet att Sedov kan ha varit i Köpenhamn utan min vetskap. Jag träffade honom först på morgonen den 6 december i Paris på Gare de Lyon då han gick in i Trotskijs kupé. Sedov reste med Trotskij till Marseille. (PC Exh. 16, I/3)

(d) I ett vittnesmål, godkänt av den Speciella Kommittén bekräftar Leon Sedovs fru, Jeanne Martin des Pallières, det ovan citerade vittnesmålet angående Sedovs misslyckade försök att resa till Köpenhamn, och hennes egen närvaro där; likaså angående Trotskijs liv i Köpenhamn, hans aktiviteter, organiserandet av vaktstyrkan och angående fru Trotskijs telegram till Herriot. Hon säger, att när hon anlände till Köpenhamn kände hon inte till Trotskijs och hans frus adress, vilken hölls hemlig, och hon var tvungen att vänta länge innan hon hittade en kamrat som kunde föra henne till deras bostad. Hon vittnar vidare att hon ett par gånger från Köpenhamn talade med sin man i Berlin. Hon uppger att när Trotskijs vistelse i Köpenhamn var slut, reste hon till Paris via Hamburg tillsammans med Lucienne Tedeschi. I Paris förenade sig hennes man med henne och de följde med Leo Trotskij och hans fru till Marseille och därifrån till den italienska gränsen. (PC Exh. 16, I/18, a.) Hennes vittnesmål, att hon reste till Paris genom Hamburg bekräftas av ett vykort stämplat "Hamburg 3/12/32", adresserat till Mme. Martin des Pallières i Paris och undertecknat "Jeanne" (*Ibid.*, I/18, b).

(e) Jeanne des Pallières vittnesmål angående hennes resa från Paris till Köpenhamn bekräftas av Lucienne Tedeschi i ett vittnesmål som godkänts av den Speciella Kommittén. Detta vittne uppger även att hon flera gånger ordnade telefonkontakt från Köpenhamn till Sedov i Berlin för Natalja Trotskijs räkning. (*Ibid.*, I/13.)

(f) I en skriftlig edlig försäkran (Prag) uppger Anton Grylewicz (identifierad under punkt 8 ovan) att han var med Trotskij i Köpenhamn från den 23 november till den 1 december 1932. Han bekräftar det ovan angivna vittnesmålet avseende hur besökare introducerades för Trotskij och uppger att under hans vistelse i Köpenhamn talade ingen som besökte Trotskij ryska. Angående Sedovs frånvaro säger han:

Trotskijs son L. Sedov var inte i Köpenhamn och detta är ett faktum som jag kan bekräfta under ed. Jag var i samma hus som Trotskij varje dag och jag vet att Trotskij och även hans hustru och Sedovs hustru telefonerade till Sedov varje dag. För egen del tog jag tillfället i akt och talade två gånger med Sedov. Under min frånvaro talade min fru dagligen direkt eller telefonledes med Sedov och hon berättade om dessa samtal i många brev, som hon sände till Köpenhamn. (*Ibid.*, I/4.)

⁶ Det rör sig om italienaren *Pietro Tresso* (1893-1943)

(g) Gérard Rosenthal, Trotskij's franske advokat (PC s. 108), uppger i ett vittnesmål, godkänt av den Speciella Kommittén, att han reste tillsammans med Trotskij till Köpenhamn och tillbaka till Frankrike. Han bekräftar det ovan citerade vittnesmålet gällande Trotskij's vistelse i Köpenhamn, hans vaktstyrka etc. Rosenthal skiljer sig emellertid från övriga vittnen genom att han inte nämner att Trotskij använde ett litet rum på andra våningen som arbetsrum. I stället beskriver han ett sovrum som han säger att Trotskij vistades i den mesta tiden. Han bekräftar det ovan avgivna vittnesmålet avseende Sedov's frånvaro, som han säger att han känner personligen; även angående det telegram som Natalia Sedov-Trotskij skickade till Herriot. (*Ibid.*, I/9.)

(10) Godkända fotografier och utskrifter av arkitekturritningar av villan på Dalgas Boulevard 155 i Köpenhamn-Frederiksberg, med ett intyg från *Frederiksberg Kommunes Tekniske Forvaltning*, på att ritningen på ett riktigt sätt återger hur villan såg ut 1932. Detta material bekräftar olika vittnens beskrivningar av villan. (*Ibid.*, S I/20, 21.)

(11) En skriftlig edlig försäkran (Köpenhamn) av Albert Kruse, som är assistent vid den centrala skattemyndigheten, som är en avdelning i det danska Finansministeriet. Herr Kruse uppger att han lämnar sitt vittnesmål för att visa hur svårt det var även för kommunister och personer med mycket god kunskap om ryska förhållanden att komma i kontakt med Trotskij under hans vistelse i Köpenhamn. Han säger att trots att han under krigets första år lärt känna flera bolsjeviker mycket väl, särskilt Bucharin och Pjatakov, och till och med hade rest två gånger på hemliga uppdrag till Ryssland för bolsjevikernas räkning, hade hans brev med en förfrågan om en intervju med Trotskij blivit obesvarad; att han till och med hade haft stora svårigheter att få tag på en biljett till Trotskij's föreläsning och lyckades närvara på den efter att han till slut fått tag i ett presskort. Herr Kruse drar därför slutsatsen att det var helt omöjligt att träffa Trotskij i Köpenhamn utan att erhålla tillstånd från de personer som omgav honom. Därför måste det finnas många sådana personer som kan bekräfta eller bestrida Holtzman vittnesmål att han träffade Trotskij i Köpenhamn. (*Ibid.*, S I/22.)

(12) Dokument som har betydelse för frågan om Hotel Bristol:

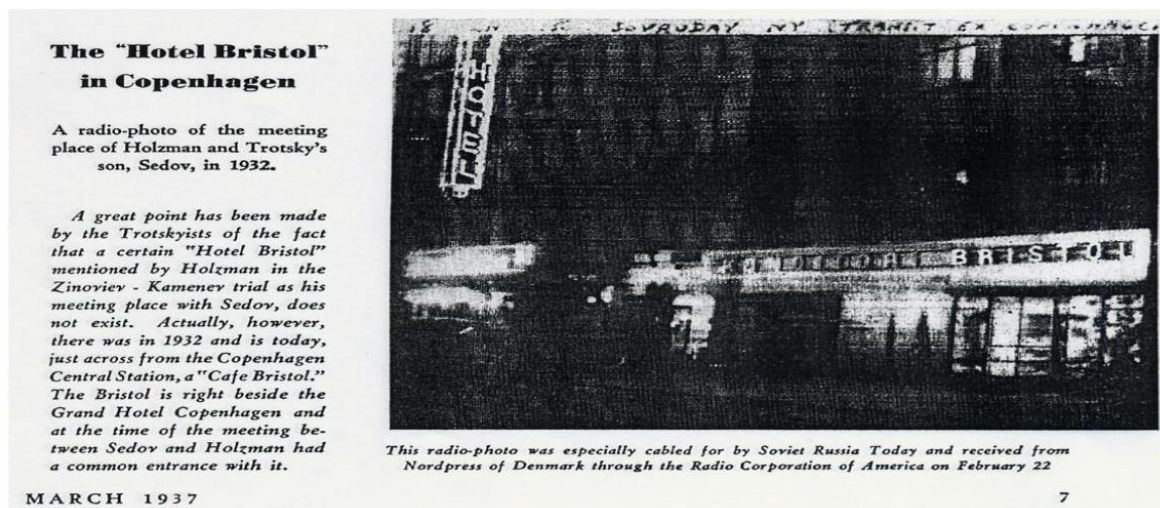
(a) En skriftlig edlig försäkran (Köpenhamn) av Albert Kruse (identifierad ovan) som uppger att han är född i Köpenhamn och växte upp i den del av staden där Hotell Bristol var beläget; att Bristol var välkänt för utländska turister; att när det ryska imperiets fartyg besökte Danmark träffades officerarna i Hotel Bristols restaurang som därför måste ha varit välkänd inom det förrevolutionära Rysslands officiella kretsar och förmodligen nämndes i turishandböcker; att hotellet stängdes 1917 och lokalerna gjordes om till kontor. (*Ibid.*, S II, Annex 6.)

Hotel Bristol som det såg ut när det existerade (denna bild är inte från *Før og Nu*)

(b) Ett fotografi av det gamla Hotel Bristol i Köpenhamn från *Før og Nu*, 1917, s. 337, med den ursprungliga rubriken, som uppger att Bristol byggdes 1901 – 1902 och att det efter 15 år hade upphört och att byggnaden hade sålts till Absalon Insurance Company som omvandlade det till kontor. (Ibid., S II, Annex 5.)

(c) *Soviet Russia Today*, New York, mars 1937, har på sidan 7 ett fotografi som påstås föreställa Konditori Bristol och Grand Hotel i Köpenhamn. (Ibid., S II, Annex 3.) Detta är det fotografi som visades för fru Field (§ 66).

Soviet Russia Today, March 1937, s. 7

(d) Två fotografier av *Konditori Bristol* och *Grand Hotel* har sänts till Kommissionen av A. Vikelsø Jensen i Köpenhamn. Dessa visar en tidningskiosk och två affärer mellan konditoriet och hotellet som på fotografiet ovan är svart. Även över ingången till hotellet finns en horisontell elektrisk skylt "Grand Hotel" och mellan två stora fönster en ingång till kaféet som inte syns på fotografiet i *Soviet Russia Today*. (Ibid., S II, bilaga 7, b. c.)

Dessa två fotografier bekräftar herr och fru Fields vittnesmål angående sambandet mellan *Grand Hotel* och *Bristol Café* eller *Konditori*. Jensen skriver emellertid till oss att 1932 var konditoriet, som han kommer ihåg det, beläget där de två butikerna är idag.

(e) En skriftlig edlig försäkran (Köpenhamn) av A. Vikelsø Jensen, som uppger att han var medlem i den grupp socialdemokratiska studenter som bjöd in Trotskij till Köpenhamn. Jensen hänvisar till en ritning över *Konditori Bristol* och *Grand Hotel* som publicerades i *Arbejderbladet* (organ för Kommunistpartiet, Köpenhamn) den 29 januari 1937, och som enligt honom fullständig felaktigt visar förhållandet mellan de två. Han uppger att ingången till konditoriet inte låg omedelbart bredvid tidningskiosken som visas mellan den ingången och ingången till hotellet, utan längre till höger, så att man för att komma till konditoriet var tvungen att gå igenom butikerna till höger som syntes från gatan. Han säger att de två företagen sköttes helt separat trots att konditoriets ägare var hustru till hotellets ägare. På den tiden fanns det en dörr som förband hotell-foajén med konditoriets serveringsrum. Men den användes främst av personalen på hotellet och endast sällan av gästerna. Han säger att enligt hotellinspektören skulle en normal person aldrig kunna förväxla de två företagen, och därför skulle inget "Hotel Bristol" kunna uppstå ur en sådan förväxling. 1936, säger han, flyttades konditoriet ett hus åt höger för att ge plats till tre butiker. (Ibid., S II, bilaga 6)

Denna skriftliga edliga försäkran verkar motsäga Jensens ovan citerade brev. Om kaféet 1932 låg där de två butikerna är idag, då måste butikerna, för att ligga mellan ingångarna till hotellet och kaféet, som både Jensen och paret Fields uppgett, ha varit belägna framför kaféet.

§ 69. Enligt vår uppfattning argumenterar (PC s. 357) Trotskij helt riktigt då han påpekar att åklagarens underlåtenhet att fråga Holtzman vilket pass han använde då han reste till Köpenhamn och hur han erhöll detta pass misskrediterar både rättegången och åklagaren själv. Holtzman, som är en sovjetisk tjänsteman på uppdrag utomlands (ZK s. 54), skulle knappast ha kunnat använda sitt eget pass utan att förklara sin resa för sina överordnade. Om han dessutom hade gjort det, så skulle Vysjinskij, som använde Olbergs honduranska pass och Hrasches pass från 1919 som bevis, säkert ha använt Holtzmans pass för att visa att han verkligen hade genomfört resan. Om Holtzman använde ett falskt pass var det åklagarens skyldighet att fastställa under vilket namn han reste och vilken nationalitet han antagit. För som Trotskij argumenterar,

Holtzmans vittnesmål skulle omedelbart kunna ha bekräftats om vi visste vilket pass han använde då han reste från Berlin till Köpenhamn. Kan någon föreställa sig en rättegång under dessa omständigheter där åklagaren inte frågar efter den åtalades pass? (PC s. 357)

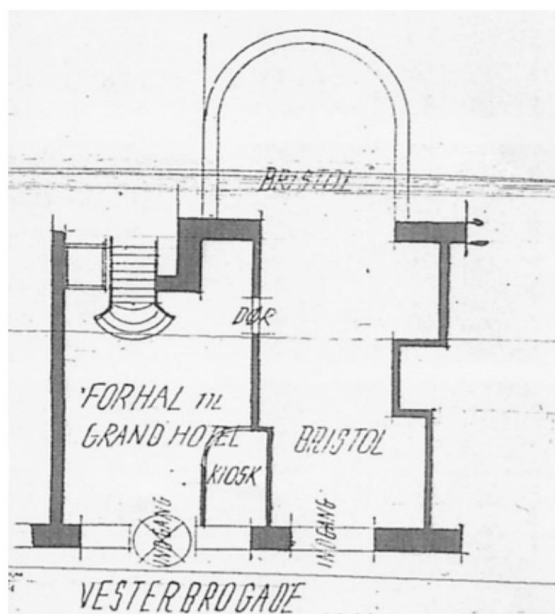
Vi noterar även att åklagaren försummade att kommentera den slående motsättningen mellan Olbergs och Holtzmans vittnesmål gällande Sedov, en motsättning som inte skulle ha undgått en åklagare som är vid sina fulla sinnens fulla bruk och faktiskt intresserad av att fastställa sanningen. Av vad som framgår av protokollet tvingas man nästan att misstänka att Holtzman, som vittnade dagen efter Olberg, uppsåtligen placerade Sedov i Köpenhamn för att världen skulle få reda på att hans vittnesmål var falskt. Holtzman uppgav inte Trotskijs adress eller berättade hur han och Sedov åkte dit; han sade inget om Trotskijs omgivning eller de människor som var tillsammans med honom; och åklagaren ställde inga frågor till honom. Vysjinskij frågade inte heller Berman-Jurin och David, som bägge vittnade att de reste till Köpenhamn genom Sedovs försorg, om Sedov var där eller inte. Vysjinskij frågade heller inte Smirnov om Holtzman hade levererat Trotskijs påstådda ”muntliga direktiv”, och framställer det som om i Holtzman hade förnekat att han gjort det, i motsats till vad som framgår av protokollet. Således är protokollet från rättegången långt ifrån övertygande när det gäller Holtzmans Köpenhamns-resa, som endast Holtzman vittnade om.

§ 70. Det faktum att det i Köpenhamn 1932 inte fanns något Hotel Bristol är nu en allmänt godtagen sanning. Det skulle därför helt klart varit omöjligt för Holtzman att träffa Sedov i Hotel Bristols foajé. Ändå uppger Holtzman klart och tydligt att han skulle ”ta in” på Hotel Bristol och där träffa Sedov och att de träffades i foajén.

Kommissionen har redan fastslagit (§ 9) att den utan framgång bett den sovjetiska regeringen att delta i utredningen och känner sig nödsakad att uppfatta att protokollen från rättegångarna på ett riktigt sätt återger vad som hände under rättegångarna. De spekulationer som i stor omfattning har cirkulerat i Kominterns press och andra publikationer som är välvilligt inställda till sovjetregimen, gör gällande att även om det inte finns något Hotel Bristol i Köpenhamn, så skulle Holtzman ha menat Café eller Konditori Bristol. Detta är enbart spekulationer och måste förbli så med tanke på det faktum att sovjetregering genom att avrätta Holtzman för all framtid gjort det omöjligt för honom att förklara sin osanning. Men eftersom de har fått så stor spridning, och eftersom vi erhållit dokument som är ämnade att besvara dem, tar vi upp dem här trots att de i strikt mening inte är relevanta för åtalet, utan utgör ett halvofficiellt försvar.

Det finns följande möjliga förklaringar: (1) Holtzman kan ha gjort upp med Sedov om att träffas på något hotell som han av misstag kommer ihåg som Bristol. (2) Han kan ha gjort upp med honom att träffas på Konditori Bristol. Men om den engelska [och svenska] versionen av rättegångsprotokollet är korrekt gjorde han upp om att ”ta in på” Hotel Bristol – men man gör inte upp om att ”ta in på” ett konditori. Dessutom uppger han att träffade Sedov i foajén. En skiss, som påstås visa förhållandet mellan Konditori Bristol och Grand Hotel från *Rundschau* (organ för Komintern) nr 6, februari 1937, har presenterats för den Preliminära Kommissio-

nen (PC Exh. 16, II, Annex 1)⁷. Enligt denna skiss, som *Rundschau* anför som stöd för att Holtzman syftade på Konditori Bristol, saknar konditoriet foajé. Detta leder till, som Trotskij argumenterar (PC s. 377) att ta ställning till om mötet ägde rum ”i foajén utan 'Bristol' eller i 'Bristol' utan foajé.” (3) Det är också möjligt att Holtzman blandade ihop Grand Hotel med Konditori Bristol. Men ett sådant misstag måste ha varit mycket förvirrande för Sedov som aldrig hade varit i Köpenhamn. Om vi antar att han försökte träffa Holtzman i Hotel Bristol, då måste han ha uttryckt förvåning över att, efter vissa svårigheter får man förmoda, finna honom antingen i ”Konditori Bristol” eller i ”Grand Hotel”. Under sådana omständigheter, som Trotskij korrekt påpekar, kunde Holtzman endast ha gjort ett sådant misstag *före* mötet. *Efter* mötet skulle förvirringen ha satt sina spår i hans minne och han skulle inte under rättegången ha talat om ett möte i Hotel Bristol. *Rundschau*s teori är att det handlar om *identifiering*. Den säger att ”Café Bristol” sedan länge har varit en mötesplats för danska och utländska trotskister och drar utifrån detta slutsatsen att för trotskister måste caféets namn ha varit likvärdigt med hotellets. För det första visar citaten från ovanstående vittnesmål att de två etablissemangen var klart åtskilda. För det andra verkar det mer sannolikt för oss att om caféet var så välkänt för trotskister som *Rundschau* gör gällande, då skulle de inte identifiera det med ett annat etablissemang med ett annat namn. För att belysa detta: Många utlänningar känner till det berömda Café de la Paix i Paris, men vi tvivlar på att de vet att det ligger på bottenvåningen till Grand Hotel och att dessa två etablissemang har samma adress. Man tror inte att ett välkänt café är ett hotell med ett annat namn, även om de ligger nära varandra. Deras verksamheter är alltför olika. Men att uppfatta hotellet och caféet som samma är i detta fall uppenbarligen nödvändigt för att stödja teorin att Holtzman träffade Sedov i Café Bristol utan att på samma gång motsäga hans vittnesmål att de träffades i foajén.

Skissen ovan är från danska kommunistpartiets tidning *Arbejderbladet* 29 januari 1937. Den är sannolikt samma som den i *Rundschau*

Det verkar osannolikt att Holtzman, en sovjetisk tjänsteman på uppdrag i utlandet (ZK s. 54), ”en hemlig trotskist” om man skall tro åklagaren (ZK s. 87), skulle ha gjort upp att träffa Leo Trotskijns son på en okänd trotskistisk mötesplats, särskilt efter att ha vägrat ett resa tillsammans med honom på grund ”av konspirativa orsaker”. Det verkar osannolikt att om Café

⁷ Se skissen ur *Arbejderbladet*

Bristol hade varit internationellt känt, så skulle det knappast ha tagit *Rundschau* fem månader att ta reda på dess existens och rykte.

§ 71. Således är den spekulativa rättningen av Holtzmanns osanning inte övertygande. Men en sak är säker: Holtzman kan inte ha träffat Sedov vare sig i Grand Hotel eller i Konditori Bristol om inte Sedov befann sig i Köpenhamn. Och de bevis som styrker att Sedov inte var i Köpenhamn under Trotskij's vistelse är bindande. För det första har vi hans eget och Trotskij's vittnesmål att han inte var i Köpenhamn. För det andra har vi vittnesmål från fyra vittnen som uppger att de dagligen talade med honom i Berlin. För det tredje finns det vittnesmål från de personer som antingen talade med honom i telefon från Köpenhamn till Berlin eller hörde andra göra det. För det fjärde finns hans anteckningsböcker, examensprov och närvarobok från *Technische Hochschule*, vilka visar hans närvaro under denna period. För det femte finns hans pass som fullständigt bekräftar hans vittnesmål. För det sjätte har vi brev till hans mor, vilka klart visar att han inte var med henne. För det sjunde finns Trotskij's brev från den 3 december som genom sitt innehåll visar att Sedov inte hade träffat sina föräldrar i Köpenhamn. För det åttonde finns Natalia Sedov-Trotskij's vykort, poststämplat i Esbjerg den 3/12/32, som visar på samma fakta och som även nämner Trotskij's brev. För det nionde finns det uttalanden från personer som hela tiden var med Trotskij och kände Sedov vilka vittnar att de inte såg honom i Köpenhamn och att han inte var där. För det tionde har vi uttalandet från den åtalade Olberg att han och Sedov hade planerat att åka till Köpenhamn, men "vår resa till Köpenhamn blev likväl inte utav" Och till sist finns Natalia Sedov-Trotskij's telegram till Herriot och det franska utrikesdepartementets telegram till konsulatet i Bern som sanktionerade ett visum för Sedov.

Även om vi antar att Trotskij kunde ha ordnat ett sammanträffande med Holtzman utan att hans vänner, som hela tiden fanns kring honom, fick kännedom om detta, kvarstår det faktum att Sedov inte kunde ha sammanfört Holtzman med Trotskij. Men Holtzman är på denna punkt mycket exakt i sitt vittnesmål och nämner även att Sedov kom och gick ofta under samtalet. Därigenom förvisar han hela sammanträffandet till inbillningens rike.

§ 72. Vi anser därför att bevisen slutgiltigt bekräftar: (1) att Sedov inte var i Köpenhamn vid tiden för Trotskij's besök i denna stad; (2) att Holtzman inte träffade Sedov och inte gjorde sällskap med honom för att träffa Trotskij; (3) att Holtzman inte träffade Trotskij i Köpenhamn.

Översättning: *Arne Nilsson*

Pjatakov-Radek-rättegången: Definitiva anklagelser mot Trotskij och Sedov

XVII. J L Pjatakovs vittnesmål

§ 123. Den främsta grunden för anklagelseakten mot Leo Trotskij och Leon Sedov under Pjatakov-Radek-rättegången utgjordes av den anklagade Pjatakovs vittnesmål, där han påstod sig ha sammanträffat med Leon Sedov vid tre tillfällen samt ett brev från och ett sammanträffande med Leo Trotskij. Vi kommer här först att ägna oss åt vittnesmålet angående Sedov.

Pjatakov uppgav att han på sommaren 1931, under ett besök i Berlin, av I N Smirnov fick veta (kapitel X) att Leon Sedov hade ett speciellt budskap till honom från Trotskij och var ytterst angelägen om att de båda skulle träffas. Han träffade Sedov, sade han, på ett kafé känt som *Am Zoo*, där han av Sedov fick veta att ...

... Trotskij inte för ett ögonblick övergivit tanken på att återuppta kampen mot den stalinska ledningen, att det endast varit ett tillfälligt stillestånd, som delvis fick sin förklaring i Trotskijs egna förflyttningar till olika orter, men att kampen nu skulle återupptas ... Ett trotskistiskt centrum skulle bildas, eller var redan bildat – det är svårt att minnas, hur det förhöll sig – frågan gällde nu att sammansluta alla krafter, som är i stånd att bekämpa den stalinska ledningen; man sonderade möjligheten att återupprätta den gemensamma organisationen med zinovjevsmännen.*

Sedov sade också att han visste, att inte heller högern, nämligen Tomskij, Bucharin och Rykov sträckt vapen, utan endast för tillfället förhöll sig lugna, och att man måste upprätta en nödvändig förbindelse även med dem. (PR 18)

Pjatakov uppgav att han gått med på att medverka i denna kamp; varpå Sedov skisserat ”de nya kampmetoderna”, dvs ”terrorism och förstörelse”. Enligt Pjatakov hade Sedov vidare sagt att Trotskij framhållit att en kamp som begränsades till ett enda land vore absurt och att den internationella frågan inte gick att komma förbi.

Några veckor därefter, sade han, hade Smirnov meddelat honom att Sedov önskade ett nytt sammanträffande; det skedde på samma ställe och Sedov hade uppmanat Pjatakov att göra så många beställningar som möjligt hos två tyska företag, Borsig och Demag, där

det pristillägg, som skulle göras på sovjetbeställningarna helt eller delvis skulle komma Trotskij till godo för hans kontrarevolutionära syften. (PR 21)

Pjatakov bekände att han efteråt han efteråt gjort ett ”tillräckligt stort antal beställningar” hos dessa företag och betalat dem överdrivet mycket för den sovjetiska regeringens räkning. (PR 22)

Pjatakov vittnade om att han på sommaren 1932 haft ett tredje sammanträffande med Sedov i Berlin och

började berätta för honom om, vad jag då kände till beträffande det i Moskva av den trotskij-zinovjevskas organisationen redan påbörjade arbetet. (PR 28)

Men Sedov hade sagt att han kände till detta och att han ville veta hur arbetet gick ute i provinserna. Pjatakov hade då berättat om

... trotskisternas arbete i Ukraina och Västsibirien, om förbindelserna med Sjestov, N L Muralov och Boguslavskij, som då för tiden befann sig i Västsibirien. Sedov gav uttryck åt det största missnöje, inte sitt eget, som han sade, utan Trotskijs missnöje med att saken gick så ytterst långsamt framåt, och i synnerhet beträffande terrorverksamheten. (PR 28)

§ 124. Leon Sedov uppgav att han inte hade sammanträffat med Pjatakov sedan 1927; att Pjatakov varit en av de första att lämna vänsteroppositionen och att han senare lierat sig med

* Se § 21 i denna rapport

Radektendensen, som var den mest ondskefulla motståndaren till vänsteroppositionen. Sedov sade:

... någon gång i maj 1931 eller 1932 skyntade jag Pjatakov på *Unter den Linden*. Så fort han fick syn på mig vände han sig bort, men inte innan jag hunnit slunga ur mig en något förolämpande epitret som 'förrädare' eller något i den stilen. (CR 28)

Sedov framhöll att uppgifterna om hans påstådda möte med Pjatakov i Berlin först återberättats av Drobnis* under rättegången i Novosibirsk och pekade också på att enligt Drobnis hade inte bara Sedov och Pjatakov varit närvarande utan även Smirnov. (Rapporten om Drobnis' vittnesmål om detta påstådda samtal publicerades i *Pravda* den 22 november 1936. Vi har granskat rapporten och funnit att vad Sedov sade stämmer). Sedov uppgav att när Leo Trotskij, som då befann sig i Norge, fick kännedom om Drobnis' uttalande skrev han till sin advokat Puntervold,

där han påpekade att min mor erinrat sig ha fått ett brev från mig 1931, där jag berättat om mitt slumpartade möte med Pjatakov på *Unter den Linden*, som skedde på det sätt jag omtalat tidigare. Min fars advokat skrev därpå till mig och frågade vad jag hade att säga om det möte mellan det av Drobnis omnämnda mötet mellan tre personer. Jag svarade att jag förnekade denna amsaga, men eftersom advokaten inte gjort minsta hänvisning till händelsen på *Unter den Linden* var det min far som först skulle påminna mig om den i ett brev från Norge, daterat 2 december 1936. Det var således först den 11 december, som jag skrev till min fars advokat och omtalade händelsen för honom. (CR 28-29)

Sedan fäste *Commission Rogatoires* uppmärksamhet på Pjatakovs påstående att det, enligt Sedov, skulle ha varit ett avbrott i kampen på grund av Trotskijs förflyttningar mellan olika länder (PR 22) och påpekade att vid den tidpunkten hade Trotskij ännu inte lämnat Istanbul. Vad beträffar de underhandskontakter han, Sedov, skulle ha yrkat på gentemot Pjatakov för att trotskisterna skulle få provision på beställningar till Borsig och Demag, förnekade han att han någonsin haft några kontakter med dessa båda företag eller med något som helst tyskt handels- eller industriföretag. När han förhöordes om denna fråga påpekade han att Pjatakov varit

ytterst noggrann med att inte komma med minsta detalj hur dessa kontakter hade skötts i syfte att förse oss med intäkter. (CR 30)

Han framhöll att:

Om vi haft sådana resurser till vårt förfogande hade vi inte behövt utstå en så svår organisatorisk tillvaro som är uppenbart att vi tvingades till både om man tittar på våra räkenskaper, som offentliggjordes vid många tillfällen, och den oregelbundna publiceringen av vår *Bulletin*. (CR 30)

Han påpekade åter att han bara haft ett möte med Smirnov – det som kom till stånd efter deras slumpartade sammanträffande i Berlin (Kapitel X), och förnekade att Smirnov agerat som mellanhand mellan honom själv och någon annan. Han noterade att Smirnov inte vid något tillfälle under den första rättegången omtalat sig själv som mellanhand för att få till stånd något möte mellan Sedov och endera Pjatakov eller Sjestov och fastslog sin övertygelse att Smirnovs namn använts vid Novosibirskrättegången och den andra Moskvarättegången just på grund av att han redan dömts och avrättats. Och givetvis påpekade han att en mellanhand varit nödvändig eftersom varken Pjatakov eller Sjestov kunde ha känt till Sedovs adress. Han noterade att Pjatakov, när han talat om deras påstådda möte 1932, inte omtalat hur han, Sedov, hade fått till stånd detta möte, vilket han förnekade att det någonsin hade ägt rum. (CR 30)

* En av de anklagade i januarirättegången, som framträdde som vittne i rättegången mot Kemerovoingenjörerna i Novosibirsk i november 1936.

§ 125. Sedovs vittnesmål om brevväxlingen med Puntervold angående hans möte med Pjatakov bekräftas av Trotskij, som sade:

... Det var mycket svårt att bevisa ett positivt faktum med ett negativt faktum – att min son inte träffade Pjatakov. Jag försökte använda vår internering – vi kunde inte kommunicera med vår son utan polisens, den norska polisens, censur. Jag skrev genom polisens förmedling till Puntervold, min advokat, för att fråga min son – min fru kom ihåg att han träffade honom på gatan under sådana förhållanden. Pjatakov vände honom ryggen. Min son ropade: ”Förrädare!” Puntervold skickade en fråga till min son: ’Hur gick ert möte med Pjatakov till?’ Vår son bekräftade för Puntervold vad jag hade uppgett. (PC 169)

§ 126. Eugene Bauer uppgav:

Det är helt sant att vår rörelse, ur administrativ synvinkel, alltid var hårt pressad. Jag minns mycket väl hur jag vid tiden för Trotskij's resa till Köpenhamn blev tvungen att lägga ut hela min lön till tryckaren av vår Bulletin, det var enda sättet att få ut vår publikation. Sedov gjorde alltid vad han kunde för att hjälpa oss organisatoriskt, men resultaten av hans försök på det området var alltid ganska otillräckliga, och aldrig hörde jag något tal om att Sedov kunde få kraftiga subsidier, genom andel i vinsten eller på annat sätt, från tyska företag, vilket Pjatakov påstod under andra rättegången. (CR 45)

§ 127. Vi har tillgång till följande dokument, som styrker vittnesmålen från Leo Sedov och Leo Trotskij rörande karaktären av Leon Sedovs sammanträffande med Pjatakov i Berlin:

1. Ett handskrivet brev på tyska från Leo Trotskij till Michael Puntervold, daterat 26 november 1936. I detta brev hänvisar Trotskij till tidningsartiklar om uppgifter från ”vittnet” Drobnis under rättegången i Novosibirsk rörande ett påstått möte mellan Pjatakov, Smirnov och Sedov i Berlin och som Pjatakov skulle ha berättat för Drobnis om. Trotskij meddelar Puntervold att fru Trotskij erinrar sig att hon i Kadikoy, Turkiet, fått ett brev från sin son, som då studerade i Berlin, där han sade att han stött på ”rödhåringen” (Pjatakov) på *Unter den Linden*; att han stirrat honom rakt i ansiktet men att Pjatakov vänt sig bort som om han inte kände igen honom. Trotskij slår fast att det är mycket viktigt att denna version av sonens möte med Pjatakov sattes på pränt innan han och fru Trotskij på något sätt kunde ha informerats av sonen om rättegången i Novosibirsk. Puntervold kommer därför att ha möjlighet, säger han, att få ett uttalande från sonen om detta möte innan han skrivit till dem om det eller fått någonting från dem. De båda versionerna kan därefter jämföras. (PC Exh. 19, 111/14)

2. I ett brev från Michael Puntervold, advokat, Oslo, till Leon Sedov den 3 november 1936 heter det:

I pressens rapportering om sabotagerättegången i Novosibirsk finns ett uttalande av ingenjören Drobnis, som går ut på att ni haft ett möte i Berlin med Smirnov och Pjatakov. Jag skulle vara mycket tacksam om ni kunde komma med er version av detta så snart som möjligt, och så detaljerat som möjligt. (CR Exh. 13)

3. Ett handskrivet brev på franska från Leo Trotskij till Leon Sedov, daterat 2 december 1936. Detta brev berör främst stölden av Trotskij's arkiv i Paris. Det avslutas på följande vis:

Mamma har gjort ett uttalande för Puntervold om ditt ’möte’ med Pjatakov i Berlin (hon minns det bättre än jag). Du måste ge Puntervold din version så att de kan jämföras. (CR Exh. 14)

4. Verifierade kopior av två brev från Leon Sedov till Michael Puntervold, daterade 3 respektive 11 december 1936. I det första brevet förnekar Sedov det påstådda mötet med Smirnov och Pjatakov. Han skrev:

Jag anser det också vara fullständigt otänkbart att Smirnov själv hade några politiska kontakter med Pjatakov, eftersom varje politiskt samtal med Pjatakov med säkerhet skulle leda till att denne angav en för GPU. I detta sammanhang kan jag nämna den roll K Radek (som tillhör samma kategori som

Pjatakov) spelade vid dödandet av Blumkin. Blumkin kontaktade Radek och berättade om sitt möte med Trotskij 1929 i Istanbul. Radek överlämnade då Blumkin till GPU och det är känt att Blumkin blev skjuten. (PC Exh. 19 S III/5)

Sedov fäster också uppmärksamheten på att den officiella sovjetiska pressen i sina kommentarer om Drobnis' vittnesmål sagt att det påstådda mötet "ägt rum under Gestapos beskydd" och påpekar att det inte fanns något Gestapo 1931. (Kommissionen har kontrollerat detta uttalande. Se *Pravda*, 23 november 1936.)

I brevet av den 11 december skriver Sedov att hans fars brev från den 2 december påmint honom om följande händelse:

En gång i Berlin – jag inte minnas exakt om det var 1931 eller 1932 (Jag tror det var på Första maj, eftersom jag gick längs *Unter den Linden* på väg för att titta på demonstrationen i *Lustgarten*; det kan emellertid ha rört sig om någon annan demonstration, inte helt säkert den på 1 maj) – stod jag öga mot öga med Pjatakov. När han upptäckte mig vände han ryggen till, som om han inte känt igen mig. Om jag inte minns fel ropade jag med dämpad stämma någon form av skällsord åt honom. (PC Exh. 19 S III/6)

§ 128. Beträffande Pjatakovs vittnesmål om sina påstådda möten med Sedov kan man konstatera följande brister och falska uttalanden från rättegångsprotokollet:

1. Pjatakov förklarar inte hur Trotskij upptäckt att han, Pjatakov, var redo att "komma tillbaka till den trotskistiska kontrarevolutionen", något som han daterar från sitt första möte med Sedov. Vid tidpunkten för det påstådda mötet var Pjatakov, en "kapitulant" med hög regeringsställning, i Berlin som ledare för en stor grupp sovjetiska officiella företrädare, på officiellt uppdrag (PR 21-24). Det verkar därför osannolikt att Trotskij skulle ha gett endera Sedov eller Smirnov (förutsatt att han stod i kontakt med dem) i uppdrag att anförtro Pjatakov "den nya linjen", utan att först ha haft möjlighet att verkligen försäkra sig om dennes inställning. Av Pjatakovs vittnesmål verkar det som om Smirnov informerade honom om denna "nya linje" redan vid deras första möte i Berlin och meddelade honom att Sedov hade ett speciellt budskap till honom från Trotskij. Det verkar också som om Sedov, vid deras första möte, utan att tveka avslöjat hela den påstådda terroristplanen för denne "kapitulant" i hög ställning, och till och med antytt förrädiska kontakter med främmande makter (PR 23). Lite mera ljus över Pjatakovs omvändelse till politiken med terrorism och förstörelse skulle ha gjort dessa uppenbart lättvindiga avslöjanden från Smirnov och Sedov mer övertygande. Och ett trovärdigt motiv för denna omvändelse skulle ha gjort Pjatakovs beredvilliga accepterande av terrorism och förstörelse mer övertygande. Enligt Pjatakov hade han från 1931 utvecklat

en klar meningsskiljaktighet med partiledningen med anledning av att Trotskij helt avlägsnades från ledningen och landsförvisades samt med anledning av att Kamenev och Zinovjev ej drogs in vare sig i partiledningen eller i sovjetarbetet. (PR 20)

Sådana motiv skulle kunna vara trovärdiga för att ansluta sig till oppositionen mot ledningen; de är däremot knappast trovärdiga som motiv för att ansluta sig till en sammansvärjning av förrädisk karaktär, som skulle kunna kosta – och antagligen gjorde det också – Pjatakov livet.

2. Pjatakovs påstående att Sedov 1931 tillskrivit Trotskijs ständiga förflyttningar från ett land till nästa "den tillfälliga stiltjen" i kampen mot Stalins ledarskap är uppenbart en lögn, eftersom det är allmänt känt att Trotskij utan uppehåll befann sig i Turkiet från det att han tvingades lämna Sovjetunionen till sin resa till Köpenhamn i november 1932. 1931 kunde inte Sedov vara okunnig om att hans far inte lämnat Turkiet sedan hans landsflykt inleddes.

3. Vi har redan påpekat (§ 107) att Pjatakov på sommaren 1932 inte kunde ha informerat Sedov om den trotskij-zinovjevska organisationens verksamhet om det stämmer att han,

Pjatakov, fick veta av Kamenev att den bildats först sedan han återvänt från Berlin på hösten 1932.

4. Om Pjatakov verkligen gjorde ett ”stort antal beställningar” hos Borsig och Demag till ett högre pris än sovjetregeringen brukade betala andra utländska företag borde inget ha varit enklare för åklagaren än att understödja vittnesmålet på denna punkt genom att för domstolen lägga fram dokument om dessa beställningar och beställningar hos andra företag, för att göra jämförelser möjliga. Så skedde inte och åklagarens oförmåga att dokumentera detta vittnesmål kastar en kraftig skugga av tvivel på sanningshalten i Pjatakovs påstående.

Dessutom var det tydligen i sin ordning för åklagaren att underlåta att fråga Pjatakov hur han lyckats dölja dessa operationer för sin chef, Ordzjonikidze, och dennes medarbetare i kommissariatet för den tunga industrin. Pjatakov kan helt säkert inte ha varit den ende i kommissariatet som sett dessa beställningar. Om de undanhållits hans medarbetare och hans chef verkar det troligt att han haft medbrottslingar. Men varken åklagaren eller domstolen visade minsta intresse för denna viktiga konsekvens av Pjatakovs vittnesmål.

§ 129. Hänvisningen till Smirnovs vittnesmål vid den första rättegången (Kapitel X) understöder Sedovs konstaterande att Smirnov inte nämnde några av de möten med Pjatakov och Sjestov i Berlin som Pjatakov och Sjestov talar om. Smirnov medgav bara ett samtal med Sedov. Därigenom blir Pjatakovs och Sjestovs vittnesmål enda grunden under båda rättegångarna för påståendet att Smirnov agerade som förbindelselänk mellan dem själva och Sedov. Inget i Pjatakovs vittnesmål stödjer Drobnis´ uppgifter under rättegången i Novosibirsk om ett möte mellan Pjatakov, Smirnov och Sedov. Pjatakov uppgav emellertid att han erinrade sig ett samtal med Sedov och Sjestov om att enrollera icke trotskister i sabotagearbetet (PR 162). I rättegångsprotokollet följer det på ett uttalande av Sjestov att han fört samtal i samma ämne med Smirnov, Sedov och Pjatakov, men där han uppgav att han inte samtalat med dem samtidigt utan en och en (PR 160). Pjatakovs påstående är därmed det enda direkta beviset för hans påstådda möten med Sedov. På grund av den osäkra karaktären hos detta bevis och på grund av de slående motsägelserna och lögnerna i Pjatakovs vittnesmål, som redan noterats i Kapitel XVI, samt andra liknande som kommer att behandlas längre fram, anser vi hans vittnesmål om Sedov sakna trovärdighet.

Vad beträffar de ovan citerade breven om Sedovs möte med Pjatakov på *Unter den Linden* försämras deras bevisvärde angående hur det mötet exakt gick till av att Sedov i sitt första brev till Puntervold inte kunde erinra sig det. Det skulle kunna hävdas att även om Trotskij i det brev till sonen, som användes som bevismaterial, inte sade något om karaktären av detta ”möte” kan det ha varit så att han skickade ytterligare ett, som inte användes, där han beskrev mötet i detalj efter hustruns minnesbild i syfte att få sonens version att överensstämja med hennes. Vi kan emellertid se att Trotskij i brevet till Puntervold tycks tämligen säker på att hans son kommer att bekräfta hustruns version av detta, samt att brevet till sonen om det är daterat 2 december, medan brevet till Puntervold är daterat 30 november. Hade han i brevet till Sedov beskrivit detta möte i detalj för att sonen skulle bekräfta denna version verkar det rimligt att anta att han skulle ha gjort det i varje fall samma dag som han skrev brevet till Puntervold, om inte tidigare. Men hade Sedov fått ett sådant brev från sin far före den 3 december, datum för hans första brev till Puntervold, skulle han med säkerhet ha redogjort för detta möte i brevet den 3 december. Och om han fått ett sådant brev omedelbart efter sitt brev till Puntervold skulle han med säkerhet inte ha dröjt till den 11 december med att ”erinra sig” händelsen. Vidare, om han och Trotskij ”hittat på” detta möte skulle Sedov säkerligen inte ha nämnt för Puntervold att han hade blivit påmind om det efter ett brev från sin far och rent av tillfogat, vilket han gjorde, ett *post scriptum* i brevet av den 11, där han sade ”Jag har redan skrivit till min far om detta den 7 december”. Det måste också konstateras att Trotskij vid denna tidpunkt levde strängt övervakad av norsk polis, något som både han och Sedov

omnämnde i sina vittnesmål. I brevet till Puntervold meddelar Trotskij dessutom att han från polisvakterna skulle få ett kvitto med dag och klockslag för när brevet överlämnats till dem. Det vore absurt att anta att Trotskij skulle ha försökt arrangera något med sin son vid en tidpunkt då hans brevväxling utsattes för censur av polismyndigheterna i ett land med en regering så fientligt inställd till honom som den norska regeringen var från augustirättegången i Moskva till hans deportation.

Vi anser därför, med allt detta i beaktande, att denna brevväxling, till skillnad från rättegångsprotokollet, bär alla tecken på sanningsenlighet; och att den utgör en viktig vederläggning av Pjatakovs vittnesmål angående hans påstådda möten med Sedov; en vederläggning, vi upprepar detta, som knappast är nödvändig med tanke på karaktären av Pjatakovs vittnesmål, inte bara i denna fråga utan i största allmänhet.

Vi har konstaterat (§ 128, 4) att åklagaren inte framlagt några dokument angående Pjatakovs påståenden om beställningar hos Borsig och Demag eller ställt några frågor om hur han lyckades dölja denna bestickning för sin överordnade och sina medarbetare. Sedovs förnekande att trotskisterna erhöll pengar från sådana källor styrks av Eugene Bauer. Det skulle kunna anses rimligt att Sedov kunde förneka sådana förbindelser, och även att Bauer skulle göra det, och även om denne inte längre är medlem av den trotskistiska organisationen skulle dock ett medgivande på denna punkt misskreditera honom. Argumentet att Bauer inte skulle ha känt till att Sedov mottagit sådana penningssummor väger inte mycket om man godtar åklagarsidans påstående att Trotskijs anhängare utomlands var medvetna om hans kontra-revolutionära planer. Om stora penningssummor varit disponibla för trotskistisk propaganda borde de hur som helst med nödvändighet ha varit medvetna om detta. En annan och lika viktig fråga är emellertid: Vem företrädde Borsig och Demag i dessa transaktioner och vem kan de ha trott att Sedov företrädde? Man kan knappast utgå från att de skulle ägna sig åt att överföra stora penningssummor till Sedov bara för att gynna honom personligen eller att de som privatföretag skulle ägna sig åt den långt ifrån lovande uppgiften att hjälpa ett par revolutionärer i exil att störta sovjetregimen. Inte heller kan man utgå från att transaktionerna ägde rum "under Gestapos beskydd", eftersom Gestapos beskydd 1931 inte existerade och där det inte var säkert att något sådan någonsin skulle komma att existera. Det förefaller orimligt att tro att tyska kapitalister skulle satsat på Hitler för att, med eller utan trotskisternas hjälp, störta Stalins regim i Ryssland innan han ens lyckats med att störta den tyska republiken. Och det verkar lika orimligt att anta att Sedov och Trotskij skulle ha gjort så. Vidare implicerar ett sådant antagande följande fråga; hur kom det sig att såväl Sedov som Bauer, om nu trotskisterna hade så utmärkta kontakter med Hitler, båda tvingades lämna Tyskland sedan han kommit till makten? Möjligheten återstår att Borsig och Demag överförde stora summor till Sedov i syfte att göra det möjligt för honom att hjälpa den tyska republikens regering att underminera sovjetregimen. Det var givetvis åklagarens uppgift att reda ut den frågan genom att utfråga Pjatakov angående grunderna för Sedovs påstådda samarbete med företaget Borsig och Demag. För man kan knappast utgå från att Pjatakov agerade i blindo i något så riskabelt som dessa påstådda överföringar av sovjetiska fonder till Sedov och Trotskij. Han måste därför ha varit i stånd att klargöra alla de frågor som uppstått på grund av hans vittnesmål om sådana överföringar.

Denna kommission är inte ute efter att avgöra huruvida Pjatakov betalade överpriser till företagen Borsig och Demag eller inte, eller, om så var fallet, i vilket syfte. Inte heller är den frågan nära relaterad till intresset för vår utredning, som enbart har att göra med skuld eller oskuld hos Leo Trotskij och Leo Sedov. Men vad som intresserar oss är att Vysjinskij, genom att inte kunna dokumentera Pjatakovs vittnesmål om de påstådda överföringarna av fonder, och att han inte heller kunde ställa honom de mest uppenbara och nödvändiga frågorna rörande detta, lämnade rättegångsprotokollet ytterst oklart, inte bara vad gäller de påstådda

summor som ska ha tillfallit Trotskij och Sedov utan också vad gäller överföringarna i sig. Som rättegångsprotokollet nu ser ut har vi bara Pjatakovs obekräftade vittnesmål beträffande de påstådda transaktionerna med Borsig och Demag och Sedovs relationer med dem.

§ 130. Vi har redan deklarerat (§ 129) vår slutsats att Pjatakovs vittnesmål saknar trovärdighet utifrån rättegångsprotokollet och vår ytterligare slutsats att Sedovs redogörelse för karaktären av hans sammanträffande med Pjatakov är betydelsefull för att tillbakavisa Pjatakovs uppgifter om att de haft möten av konspiratorisk karaktär. Vi konstaterar, dessutom, att eftersom Pjatakov vittnade om att Smirnov först avslöjade den påstådda terroristlinjen för honom, samt sammanförde honom med Sedov, kan hans vittnesmål inte vara sant om Smirnovs vittnesmål att Sedov föreslog honom att genomföra terroristdåd är felaktigt. Vi har redan framlagt (§ 46) vår slutsats att Sedov inte vidarebefordrade någon ”åsikt” eller några uppmaningar till terrorism till Smirnov. På grundval av denna slutsats och ovan nämnda bedömningar är vår uppfattning att Pjatakovs vittnesmål om sitt påstådda samtal med Sedov i Berlin är rena rama påhittet. Vi anser därför att Pjatakovs vittnesmål om överbetalningar till företagen Borsig och Demag, i den mån de berör Trotskij och Sedov, också är falskt.

§ 131. Beträffande sina påstådda kontakter med Trotskij uppgav Pjatakov att han vid tiden för sitt andra möte med Sedov 1931 begärt att Sedov skulle förse honom med ”kompletterande förklaringar” från Trotskij i ”frågan om sabotagehandlingar” och att Sedov sagt att han redan skrivit till Trotskij och väntade på svar. I december 1931, sade han, kom den anklagade Sjestov vid återkomsten från Berlin upp till honom på hans kontor på Högsta rådet för nationell ekonomi och överlämnade ett brev. (PR 29) Tillfrågad om detta medgav Sjestov att han begett sig till Pjatakov och överlämnat ett brev, ett av de två han fått av Sedov i Berlin och att han gömt dem i sina skor efter sin, Sjestovs, återkomst från England. Han framhöll att han överlämnat detta brev till Pjatakov i mitten av november och inte i december (PR 29-32). Pjatakov medgav att det kunde ha skett i mitten av november. Enligt hans redogörelse för innehållet i detta brev, som inte lades fram som bevismaterial, hade Trotskij skrivit om tre ”fundamentala uppgifter”. Den första var det att ”med alla medel avlägsna Stalin och hans närmaste medarbetare”; och ”det är klart” sade Pjatakov ”att ‘med alla medel’ i främsta rummet bör förstås våldsmedel”. Den andra var att sammansluta alla anti-stalinistiska krafter i denna kamp. Den tredje var att motarbeta alla sovjetregeringens och partiets åtgärder, i synnerhet på det ekonomiska området. (PR 32) Vysjinskij frågade då Pjatakov: ”Vad gjorde ni med detta brev eller med anledning av detta brev?” och Pjatakov fortsatte med att berätta om vad han påstods ha gjort med anledning av detta brev medan han bortsåg från frågan om vad han gjort med det. (Se § 47)

§ 132. Eftersom det sanna eller falska i Pjatakovs vittnesmål om mottagandet av dessa ”kompletterande förklaringar” hänger på hans vittnesmål rörande ett andra samtal med Sedov och eftersom vi redan framlagt (§ 130) vår slutsats att inget sådant samtal ägde rum mellan dem, anser vi därför att detta påstådda brev från Trotskij är påhittat; och detta helt oavsett bedömningen av vittnesmålen från Trotskij och Sedov eller den anklagade Sjestov, som skulle ha överlämnat det och vars vittnesmål beträffande de egna påstådda förbindelserna med Sedov vi kommer att granska i Kapitel XX.

§ 133. Mellan Pjatakovs vittnesmål om detta påstådda brev från Trotskij och det som rörde hans nästa direkta kontakt med honom redogjorde han för en stor mängd aktiviteter. Vi har redan granskat en del av detta vittnesmål i Kapitel XVI. Vi kommer att ta upp andra delar av det i senare kapitel i denna rapport. Vad beträffar hans vittnesmål om speciella sabotagehandlingar och uppmaningar till att andra att begå sådana är vår avsikt inte att slå fast om de är sanna eller inte. Vi upprepar dock att karaktären på hans vittnesmål i största allmänhet inte är förtroendeingivande. Vi är emellertid intresserade av hans vittnesmål, och de som andra anklagade eller vittnen avgivit, bara i den mån det har att göra med anklagelserna mot Leo

Trotsky och Leon Sedov. Mycket av Pjatakovs vittnesmål handlar om ”uppmaningar” som ska ha vidarebefordrats till honom av Radek, som antogs ha fått dem av Trotsky, vilket innebär att det handlar om bevismaterial baserat på hörsägen. Vi tar inte upp den delen av hans vittnesmål här, eftersom det enda som intresserar oss är det i hans vittnesmål som direkt rör Leo Trotsky.

Pjatakov uppgav att det i slutet av 1935, sedan Radek skulle ha fått ett långt brev av Trotsky med instruktioner, beslutades att Pjatakov skulle utnyttja en kommande affärsresa utomlands för att träffa Trotsky, eftersom både han och Radek var ”mycket oroad” över innehållet i detta brev (PR 56, 58). Radek, sade han, hade föreslagit att han i Berlin skulle vända sig till Buchartsev [Buhartsev], ”som hade kontakter med Trotsky”, och be denne hjälpa till att anordna detta möte. Han anlände till Berlin den 10 december och

Samma dag eller dagen efter träffade jag Buchartsev, som passade på ett tillfälle, då ingen var närvarande, och meddelade mig att han för några dagar sedan fått reda på min ankomst, att han meddelat Trotsky härom och nu väntade underrättelse från Trotsky. Påföljande dag sände mig Trotsky ett bud, som Buchartsev sammanförde mig med i *Tiergarten* i en allé, bokstavligen för ett par minuter. Han visade mig en liten lapp från Trotsky, på vilken det var skrivet några ord: ”J. L., ni kan ha fullt förtroende för den person, som överbringat dessa rader.” Ordet ”fullt” var understruket, så att jag förstod att den person, som Trotsky sänt var fullt pålitlig. (PR 44)

Pjatakov sade att enligt denne budbärare, som hette antingen ”Henrik” eller ”Gustav”, var Trotsky ”mycket angelägen” om att få träffa honom, och detta, vilket framkom senare, skulle ha berott på det senaste brevet Radek skickat till Trotsky. (Det sista brev till Trotsky som Radek omnämnde skulle ha avsänts i maj 1934; det sista brev Romm vittnade om att han vidarefordrat från Radek till Trotsky via Sedov skulle också ha avsänts i maj 1934 – PR 107, 143. Radek nämnde ”en förfrågan” som han skulle ha skickat till Trotsky på hösten 1934, på icke specificerade vägar). ”Henrik” eller ”Gustav” undrade om Pjatakov var beredd att resa med flygmaskin och Pjatakov gick med på detta, trots att, sade han, han visste att han löpte stor risk ”att råka fast och bli avslöjad och allt vad ni vill”. Därpå föreslog budbäraren att de skulle träffas nästa morgon på Tempelhof-flygplatsen. Nästa morgon fördes Pjatakov, enligt sitt vittnesmål, direkt till flygplatsentrén, där ”Henrik-Gustav” väntade med ett tyskt pass, som gjorts klart för hans räkning. ”Henrik-Gustav” ... ordnade alla

... tullformaliteter, så att jag endast hade att skriva namnet under. Vi steg in i flygmaskinen, startade och flög utan mellanlandningar, och omkring kl. 3 på dagen landade vi på flygfältet vid Oslo. Där stod en automobil. Vi satte oss i bilen och körde iväg. Vi körde c:a 30 minuter och kom till en villaort. Vi steg ur, gick in i en villa, som ej var dåligt inredd, och där träffade jag Trotsky, som jag ej sett sedan 1928. Här ägde mitt samtal med Trotsky rum. (PR 45)

Pjatakovs påstådda samtal med Trotsky kommer att behandlas i Kapitel XXIV av denna rapport. Påpekas bör dock att han återgav det med en detaljrikedom som lyste med sin frånvaro i skildringen av mer konkreta och världslika frågor. Om han verkligen själv undertecknade det falska passet så hade det varit enkelt för åklagaren att verifiera hans vittnesmål genom att av den norska regeringen få uppgifter om hans inresa. Men det verkar osannolikt att en sovjetisk folkkommissarie skulle ha rest med ett tyskt pass utfärdat i hans eget namn, eftersom detta skulle ha inneburit inte bara en risk för att avslöjas utan att detta skulle komma att ske med största säkerhet. Om han rest under antaget namn skulle det ha varit lika enkelt för åklagaren att verifiera vittnesmålet genom att få fram namnet och be den norska regeringen om uppgifter om inresa för någon med detta namn. Pjatakov var inte tydlig på denna punkt och Vysjinskij ställde inga frågor. Av Pjatakovs svar på en något senkommen fråga från åklagaren får vi emellertid veta att han lämnat över ett foto för passet, men han sade inte när eller till vem. (PR 79). Han omtalade inte huruvida han sett någon fler i det lilla huset ute på landet, även om han sade att ingen fler var närvarande under samtalet, ”som vi bäge

arrangerat i största hemlighet” och som varade cirka två timmar (PR 60). Han omtalade inte ens hur länge han befunnit sig i Norge eller hur han återvänt till Berlin; och vi är nu tvungna att anlita Buchartsevs vittnesmål för att över huvud taget få veta att han återvände.

§ 134. Detta vittne, som uppgav sig vara *Izvestijas* ”specielle korrespondent” och dessutom medlem av den trotskistiska organisationen, sade:

Jag fick reda på Pjatakovs ankomst till Berlin i början av december 1935. Några dagar efteråt ringde mig en viss Gustav Stirner. Med honom hade Radek på sin tid satt mig i förbindelse. ... Han var Trotskijs man ... När Gustav Stirner ringde mig, sade jag honom att Pjatakov väntades ankomma under de närmaste dagarna. Han sade att det var mycket intressant och att han skulle försöka underrätta Trotskij härom och att Trotskij antagligen kommer att vilja träffa honom. (PR 59)

Några dagar senare, sade Buchartsev, ringde Stirner åter och sade att Trotskij mycket gärna ville träffa Pjatakov. Stirner, sade han, berättade att han hade kontakter i Berlin och skulle stå för arrangemangen. Buchartsev ”föreställde sig” att dessa kontakter handlade om tyska regeringstjänstemän. Stirner sade ”att en speciell flygmaskin skulle föra Pjatakov till Oslo och tillbaka igen”. Buchartsev uppgav att Stirner inte var bosatt i Berlin, utan hade gett honom adressen Oslo, Huvudpostkontoret, poste restante. Buchartsev träffade honom inte mer. Däremot träffade han Pjatakov, som berättat att ”han hade varit och hade sett”. Pjatakov bekräftade detta uttalande. (PR 59)

Vi kan således anta att Pjatakov återvände från Oslo och även att han återvände med samma specialplan, som fört honom dit. Vi får emellertid inte veta något om vem denne Gustav Stirner var, som ska ha skaffat fram planet, för Vysjinskij fann det inte lämpligt att ställa några frågor om detta till Radek, som skulle ha ordnat kontakten mellan Buchartsev och denne ”agent” åt Trotskij. Däremot får vi veta att Trotskijs snabba möte med Pjatakov berodde på den lyckliga omständigheten att denne ”agent” råkade vara i Berlin där han råkade ringa till Buchartsev några dagar efter att denne fått kännedom om att Pjatakov var på väg. I annat fall skulle Pjatakov antagligen ha varit tvungen att vänta till efter att ha träffat Buchartsev och att denne på hans begäran hade skrivit till Stirner, poste restante, Huvudpostkontoret, Oslo, och att Stirner rådfrågat Trotskij. Som fallet nu var lyckades han få till stånd den påstådda flygturen ”under första halvan av december”.

§ 135. Den 23 januari vittnade Pjatakov om sin påstådda flygtur. Under kvällssessionen den 27 januari återvände åklagaren till ämnet. På hans frågor bekräftade Pjatakov åter att han landat på ett flygfält nära Oslo och sade att han varit alltför upphetsad av resans ovanliga karaktär för att lägga märke till om det varit några speciella svårigheter i samband med landningen eller när planet taxade in på flygplatsen. På frågan om han hört talas om ett ställe vid namn Kjeller, eller Kjellere, svarade han nej. Vysjinskij meddelade då att han begärt att folkkommissariatet för utrikes frågor skulle göra en utredning, eftersom han ”ville verifiera Pjatakovs vittnesmål även från det hållet”; han bad därefter att följande officiella uttalande skulle föras till protokollet:

Konsulära avdelningen vid Folkkommissariatet för utrikes ärenden meddelar härmed Sovjetunionens allmänna åklagare att i överensstämmelse med ett meddelande, som erhållits av Sovjetunionens befullmäktigade representant i Norge, flygfältet i Kjeller, nära Oslo, i överensstämmelse med internationella regler året runt mottager andra länders flygmaskiner och att landning och startning av flygplan är möjlig även under vintermånaderna. (PR 337)

§ 136. Leo Trotskij uppgav att han träffat Pjatakov första gången under inbördeskriget; att Pjatakov varit medlem av vänsteroppositionen från 1923 till slutet av 1927, att han kapitulerat i februari 1928 och att han varit den förste trotskisten som öppet kapitulerade (PC 91-92). Han sade att sista gången han träffat Pjatakov var 1927. Han förnekade att han hade träffat Pjatakov i eller i närheten av Oslo i december 1935, eller någon annan stans, eller att han hade

träffat honom efter 1927 eller haft några kontakter med honom, vare sig direkt eller via någon mellanhand. Han förnekade att han någonsin hört namnet Buchartsev före rättegången (PC 163). Han förnekade också att han kände någon vid namn Gustav Stirner (PC 400).

Trotskyj uppgav att han och hans hustru från juni 1935 till interneringen 1936 varit bosatta i Wexhall, en by nära den lilla staden Hønefoss i Norge, cirka två timmar från Oslo med tåg eller med bil över en bergig och besvärlig väg. De hade installerat sig tillsammans med Konrad Knudsen, en framträdande medlem av det norska arbetarpartiet och ledamot av det norska parlamentet, och dennes familj. På nedervåningen i huset fanns fem rum, av vilka tre upptogs av familjen Knudsen – Konrad Knudsen själv, hans hustru Hilda, dottern Hjördis och sonen Borgar. Kokerskan, en norska, bodde också i huset. Två av rummen på nedervåningen upptogs av Trotskyj och hans hustru. Under en tid hade även Trotskijs sekreterare Jan Frankel bott i huset. Därefter hade denne gett sig av och ersatts av Erwin Wolf, som bott i ett grannhus. Trotskyj sade att hans arbetsrum låg intill matsalen, som båda familjer använde, och hans besökare var tvungna att först passera en vestibul, som vette mot såväl kök som matsal, och därefter gå genom matsalen. Han uppgav att familjen Knudsen, även om de inte delade hans politiska uppfattningar, varit mycket vänliga mot honom själv och hans fru, och oroliga för hans säkerhet; att de skött alla kontakter åt honom och träffat alla hans besökare. Enligt Trotskyj gick de besök han fick till på följande vis: Alla som ville träffa honom uppmanades att gå till den bokhandel Hjördis Knudsen hade i Hønefoss, den låg i samma byggnad som redaktionen för den arbetartidning Konrad Knudsen var redaktör för. Väl där fick besökarna veta när Knudsen skulle kunna ta dem med sig till Wexhall i sin bil. Under den tid han bodde hos familjen Knudsen sade Trotskyj att han sammanlagt inte tagit emot mer än mellan tolv och femton besökare och att ingen av dessa varit ryss (PC 160-163). Han sade att han under samma period farit till Oslo tillsammans med familjen Knudsen tre eller fyra gånger, för ett dagsbesök; att han aldrig gjort resan på egen hand och att detta heller inte skulle ha varit möjligt eftersom:

... om folk känner igen mig på gatan är jag helt hjälplös. Jag blir omringad av folk och särskilt i Norge – jag talar inte norska – måste jag ha några norrmän med mig som kan hjälpa mig. (PC 162)

Trotskyj förklarade att det enda tillfälle i december 1935, som han varit ute ur Knudsens hus var en kort period mellan den 10 och 22 då han befunnit sig i ett litet hus uppe i bergen tillhörande Knudsen, ungefär en timme från Wexhall men inte i riktning mot Oslo, och att han varit åtföljd av sin hustru, sin sekreterare Erwin Wolf, Borgar Knudsen och familjen Knudsens kokerska (PC 163-167). Han hade gjort denna tur, sade han, i ett föga framgångsrikt försök att förbättra sin hälsa, som varit mycket bristfällig denna månad (PC 171).

Trotskyj förde till protokollet två uttalanden han gjort för världspressen under januari-rättegången (och som fått stor uppmärksamhet), där han ställde specifika frågor till domstolen i Moskva för vidare befordran till den anklagade Pjatakov. Det första av dessa, utfärdat den 24 januari, dagen efter Pjatakovs vittnesmål om sin påstådda flygtur, börjar:

Om Pjatakov hade rest under eget namn skulle hela den norska pressen ha rapporterat om detta. Följaktligen måste han ha rest under annat namn. Alla sovjetfunktionärer utomlands står i ständig telefon- och telegrafkontakt med sina ambassader, handelsbeskickningar, och kan inte undgå GPU:s blickar en endaste timme. Hur skulle Pjatakov ha kunnat genomföra denna resa utan sovjetrepresentanternas vetskap i både Tyskland och Norge? (PC 166-7)

Därefter följer detaljerade frågor om Trotskijs uppträdande och hans omgivning. Den 27 januari försåg Trotskyj pressen med en lista med tretton frågor. Båda dessa listor, sade han utgick från tidningarnas rapportering om Pjatakovs vittnesmål (PC 169). Vissa frågor rörande datum, klockslag, arrangemangen kring resan och transportmedlen finns besvarade i det officiella rättegångsprotokollet (§§ 133, 134) från kvällssammanträdet den 23 januari, dagen

innan Trotskijs första lista med frågor överlämnades till pressen. De övriga frågorna ställde åklagaren inte till Pjatakov. Bland dem finns följande:

Hade Pjatakov norskt visum? Tillbringade han natten i Oslo; om ja, på vilket hotell? Hur lyckades han försvinna ur blickfånget för sovjetiska representanter i Berlin och Oslo? Hur hade han förklarat sina försvinnanden vid återkomsten till Ryssland? Vem träffade Pjatakov i Trotskijs hus? Träffade han Trotskijs hustru? Vilket exakt datum flög Pjatakov från Berlin till Oslo? Vilket namn använde han på sitt tyska pass?

Trotskij lade också fram material för att visa att enligt den ansvarige på Kjellerflygfältet i Oslo hade inget utländskt plan landat där under december 1935. Jurister inom den Preliminära kommissionen tog upp frågan om huruvida Pjatakovs påstådda flygtur hade kunnat ske i samarbete mellan tyska och norska fascister och som varit i stånd att hindra chefen för flygplatsen att rapportera om landningen och frågade därvid om det inte om så var fallet legat i flygplatschefens intresse att förneka att planet landat. Trotskijs argument löd:

Flygplatschefen påstod att det av tullskäl finns en militär patrull på plats dygnet runt. Är detta nu lögn eller sanning? Om han skulle vara fascist är den norska regeringen socialdemokratisk. Det finns flera partier. Deras tidningar skickade korrespondenter till flygplatsen ... faktum är att planet måste ha stått där mellan tolv och femton timmar och det bör ha funnits andra människor där. (PC 301)

Tillfrågad om huruvida något sådant plan landat skulle den norska regeringen kunna vilja förneka det av diplomatiska orsaker, sade han:

Jag tror att den norska regeringen gladeligen och omedelbart skulle ange mig, eftersom de internerade mig i fyra månader, om inte mer, bara för att hålla sig väl med den sovjetiska regeringen. Och om de inte hade något skäl att dölja, då skulle det vara den bästa motiveringen för deras civilrättsliga åtgärder mot mig, och eftersom regeringen utsätts för hårda attacker av de andra partierna ... Om regeringen kunde hitta minsta bevis för att jag under min vistelse varit inblandad i kontrarevolutionär propaganda skulle den med glädje lägga fram alla bevis. Det är också orsaken till varför chefen för flygplatsen, som lämnade uppgifterna, när min norske advokat bad honom om ett formellt vittnesmål för kommissionen svarade: "Jag har redan sagt det. Jag kan inte ge er det utan tillstånd från högre myndigheter. De förbjuder mig att göra det." (PC 301)

§ 137. Utredningen rörande sanningshalten i Pjatakovs vittnesmål om denna påstådda flygning innehåller tre delar. För det första, var Trotskijs levnadsvillkor i Norge sådana att det skulle ha varit möjligt för honom att anordna ett möte med Pjatakov utan att folk i hans omgivning visste om det? För det andra, hade han överhuvud taget någonsin under december 1935 möjlighet att ta emot ett hemligt besök, eller tog han emot någon rysk besökare som personer i hans närmaste omgivning kände till? För det tredje, flög Pjatakov till Norge under första halvan av december 1935, landade han på flygfältet nära Oslo för att fortsätta i bil till en förort ute på landet en halvtimmes resa från flygplatsen och träffade han Trotskij där?

§ 138. Beträffande Trotskijs levnadsförhållanden och hans politiska engagemang under vistelsen i Norge hörde underkommissionen i New York fyra vittnen. A J Muste från New York uppgav att han under en kortare tid, som medlem av *Workers' Party of the United States*, som bildats genom en sammanslagning av *American Workers' Party*, som han själv tillhörde, och den trotskistiska *Communist League of America*, tillhört den trotskistiska organisationen; att *Workers' Party of the United States* upphört att existera sedan medlemsmajoriteten röstat för dess upplösning och att medlemmarna skulle gå med i *Socialist Party*; att han själv helt avbrutit kontakterna med rörelsen omedelbart efter sin resa till Europa 1936 då han träffade Trotskij; att han fortfarande innehar en ställning som gör det omöjligt för honom att tillhöra den trotskistiska organisationen (NY 44-47). Han förklarade att han besökt Trotskij i Hønefoss nära Oslo mellan den 28 juni och 5 juli 1936; att han åkt buss från Oslo

till Hønefoss, att bussen avgick vid tiotiden på förmiddagen och anlände till Hønefoss vid tolvtiden. I Hønefoss blev han mött av herr Knudsen, som körde honom i sin bil till Trotskijs hus. Bilfärden, sade han, tog cirka femton minuter och man åkte snarast bort från Oslo än i riktning mot staden. Sammanlagt, sade han, tog det cirka två och en halv timme att ta sig från Oslo till det hus där Trotskij bodde. Hans beskrivning av huset stämmer med Trotskijs. Han sade att han och fru Muste, som följde med honom, intog sina måltider tillsammans med Trotskij och hans fru samt familjen Knudsen; att eftersom huset var familjen Knudsens hem var familjemedlemmarna ständigt närvarande, att man för att komma till Trotskijs arbetsrum fick gå genom Knudsens matsal, där vanligen någon i familjen uppehöll sig. Han sade att han inte kunde förstå hur det skulle vara möjligt för någon att ta sig in i huset och föra samtal där utan att någon annan än Trotskij och hans hustru kände till det, eftersom rummen öppnade sig mot varandra och dörrarna var vanliga gliddörrar med stora öppningar mellan. (NY 38-50)

§ 139. Tre andra vittnen, Harold Isaacs, Max Sterling och Viola Robinson från New York vittnade om att de besökt Trotskij på Wexhall. Deras uppgifter om avståndet mellan Oslo och Wexhall, det sätt de blev förda till Trotskijs hus och de förhållanden han levde under stämmer med vad Trotskij och Muste uppgett. (NY 115-119, 134-147)

§ 140. De viktigaste dokumenten vi förfogar över angående Pjatakovs påstådda flygning till Oslo är följande:

1. En edlig försäkran (Oslo) av Konrad Knudsen, även undertecknad av hans hustru Hilda Knudsen och deras dotter Hjördis Knudsen, om att Trotskij och hans hustru var gäster i Knudsens hem från den 18 juni 1935 till den 27 augusti 1936 och att Trotskij under hela denna period, med undantag för ett par korta avbrott för behandling på ett sjukhus i Oslo, bodde hos dem, tillsammans med sin hustru förfogade han över ett arbetsrum och ett sovrum medan matsalen delades av medlemmarna av de båda familjerna; att de var i full kunskap om alla som besökte honom under denna tid; att ingen besökare kunde komma in i huset utan att medlemmarna av hushållet fick veta det och att Trotskij presenterat alla sina besökare för dem; att telefonsamtal alltid besvarades av värden eller någon i hans familj och aldrig av Trotskij eller hans hustru; att Trotskij vid de få tillfällen han lämnade huset färdades i Knudsens bil och tillsammans med Knudsen; att det därför enligt undertecknarna av den skriftliga försäkran var uteslutet att Trotskij skulle ha kunnat träffa några andra än de som de blivit presenterade för; att besökarna var tjeckoslovaker, tyskar i exil, engelsmän, fransmän och amerikaner, och att ingen av dem varit ryss; att Trotskij inte tagit emot något besök under december 1935; att han tillbringat två dagar den månaden i deras stuga i skogarna, och att denna stuga inte var allmänt känd och att ingen skulle ha kunnat ta sig dit när han befann sig där. (PC Exh. 19, I/1.)

2. En edlig försäkran (Charleroi, Belgien) av Trotskijs tidigare sekreterare, Erwin Wolf, där han uppger att han reste till Wexhall nära Hønefoss den 15 november 1935 för att tjänstgöra som Trotskijs sekreterare och övervaka dennes personliga säkerhet, att han stannade där till den 24 juli 1936. Wolf uppger att hans arbetsrum, som på samma gång utgjorde familjen Knudsens matsal, låg omedelbart bredvid Trotskijs och åtskildes från det av en tunn gliddörr, som inte gick att låsa. Han sade att det var en okränkbar regel sedan länge att aldrig lämna Trotskij ensam, eftersom det fanns ständig risk för att vitgardister, fascister eller GPU-agenter skulle försöka döda honom. Av exakt samma skäl fick aldrig någon utomstående träffa Trotskij utan att först ha varit i kontakt med Wolf själv eller med någon medlem av Knudsens familj; inte heller blev någon insläppt utan att vederbörandes identitet kontrollerats. Rummen låg så att ingen kunde komma in i Trotskijs arbetsrum utan att först ha passerat en farstu som Knudsens familj kunde övervaka från köket och från Wolfs arbetsrum. Han skriver:

I mitt uttalande för *Manchester Guardian* den 25 januari 1937 och *Daily Herald* den 29 januari

1937 har jag redan gjort klart att Trotskij inte fick besök av någon utlänning under december 1935, att ett hemligt besök till Trotskij var otänkbart, eftersom inte bara jag själv utan även medlemmarna av Knudsens familj visste om varje steg Trotskij tog. Det är fullt möjligt att några norrmän på besök hos familjen Knudsen också kan ha talat också med Trotskij, men då rörde det sig om personer som var bekanta med familjen Knudsen.

Wolf namnger fyra personer som besökte Trotskij i november: Walter Held (PC Exh. 19, 1/3), Fred Zeller från Paris och två kanadensare, Kenneth Johnston och professor B (Earle Birney, PC Exh. 19, 1/5). Han säger vidare:

Jag är framför allt i en position att jag kan fastslå och svära på att Pjatakovs påstådda besök hos Trotskij är rent påhitt, eftersom jag hade full uppsyn över honom hela december 1935. Under den månaden lämnade jag Trotskij bara två gånger; vid middagstid den 19 december for jag till Oslo ... Jag var tillbaka någon gång mellan nio och tio på kvällen samma dag. Andra gången jag lämnade Trotskij var, om jag minns rätt, den 26 december, klockan nio på morgonen och då var jag tillbaka klockan tio på kvällen. Jag hade åkt skidor i trakten. Men både under min första och andra frånvaro var Trotskij tillsammans med medlemmarna av familjen Knudsen, som han intog sina måltider med ... Jag måste framhålla att jag vid båda tillfällena lämnade Wexhall på eget initiativ och inte på förslag av Trotskij eller hans hustru och det var först kvällen innan som Trotskij fick veta att jag inte skulle vara där nästa dag.

Trotskij, säger Wolf, var inte vid god hälsa denna månad och därför hade makarna Knudsen insisterat på att han skulle åka till deras stuga under julen. Initiativet kom från familjen Knudsen och det var de som, efter att Trotskij länge motsatt sig tanken, fick hans samtycke och bestämde datum för utflykten. Trotskij lämnade Wexhall mitt på dagen fredagen den 20 december 1935 i en bil körd av Knudsen. Med i bilen fanns hans hustru, Knudsens son Borgar, kokerskan Astrid samt Wolf. De körde först till Hønefoss och sedan till foten av berget Ringkollen. Där hyrde man en släde, eftersom Trotskij var för svag för att ta sig uppför berget till fots i den djupa snön och det gick inte att komma fram med bil. Wolf skildrar detaljerat vistelsen i stugan. Bland annat skriver han:

Nästa morgon höll jag och Borgar på att hugga ved, göra upp eld och laga frukost, som vi åt mellan halv elva och elva. När allt var färdigt åkte jag och Borgar åter på skidor till den närliggande sjön Øyungen, som var helt frusen och hade ett snötäcke på 60-70 centimeter. Där kunde vi inte se skynten av något flygplan ... Eftersom Pjatakov i Moskva uppgav att han gjorde färden till Trotskij i bil finns det därför bara på grund av detta inte ens skuggan av en chans att hans påstådda besök kunde ha ägt rum i Knudsens stuga, dit inte ens den modernaste stridsvagn kunde ha tagit sig – djupa skogar, branta klippor, osv. (PC Exh. 19 S I/8)

3. I en edlig försäkran (Oslo) uppger Borgar Knudsen att han var tillsammans med paret Trotskij mellan den 20 och 22 december 1935, då de och Erwin Wolf bodde i Knudsens stugas; att rätt mycket snö kom under de dagarna och det blev omöjligt att ta sig från stugan annat än på skidor, och eftersom Trotskij inte hade några skidor gick han inte utanför huset; att Trotskij inte fick något besök under de dagarna och att ingen hade kunnat träffa honom utan hans, Borgar Knudsens, vetskap. (Ibid., II/7)

4. Konrad Knudsen har till Kommissionen skickat en bilkarta över södra Norge (av K G Gletitsch, utgiven på H Aschehoug & Co.) där han markerat vägen från Kjellerflygfältet nära Oslo till Hønefoss och Wexhall samt ett medföljande brev där Knudsen anger distansen från Kjeller via Oslo till Hønefoss och Wexhall till minst 86 kilometer eller 60 engelska mil och att sträckan omöjligt kunde ha tillryggalagts på mindre än två timmar. Knudsen uppger att vägarna i Norge är bergiga och med skarpa kurvor och att hastighetsgränsen är satt till 60 kilometer eller 42 engelska mil i timmen. (Ibid., S II/8, a, b.)

5 a. Ett brev från Leo Trotskij till Andreas Støylen, advokat, den 16 mars 1937, där han meddelar att han bifogat följande dokument: 1) En kopia av ett brev från den 10 februari till

direktör Gulliksen, Kjellerflygplatsen; 2) Ett brev av den 14 februari 1937 från Gulliksen till Støylen; 3) *Arbeiderbladet* n° 24, fredagen den 29 januari 1937; 4) Ett brev av den 27 februari 1937 från Gulliksen till Støylen. (Ibid., 11/3.)

b. En auktoriserad diarieförd översättning av (1) ovan, Støylens begäran på Trotskijs vägnar att direktör Gulliksen skulle förse honom med fyra kopior av ett skriftligt uttalande, som bekräftade att inget flygplan landat på Kjeller i december 1935, i enlighet med Gulliksens uttalande i *Arbeiderbladet* den 29 januari 1937. (Ibid., II/4, a.)

c. Originallet av en auktoriserad och diarieförd översättning av (2) ovan till engelska av följande:

Min herre: Som svar på ert brev av den 10 dennes vill jag framhålla att det uttalande av mig, som publicerats i *Arbeiderbladet* är korrekt, då inget utländskt flygplan landade här i december 1935. Innan jag gör de fyra deklARATIONER ni bett om anser jag dock att jag måste rådfråga mina överordnade. Jag har, beklagligtvis, inte kunnat träffa vederbörande och eftersom jag åker till England i kväll kan jag inte ordna det hela innan jag återkommer måndagen den 22 dennes. Jag kommer att ta upp frågan då.

Högaktningsfullt

(Namnteckning) Gulliksen (Ibid., II/4, b.)

d. Originallet av samt en auktoriserad diarieförd engelsk översättning av artikel i (3) ovan, med rubriken ”Pjatakovs märkliga resa till Kjeller”. Artikeln nämner en intervju där direktör Gulliksen bekräftat att inget utländskt flygplan landat på Kjellers flygfält under december 1935. Innan direktör Gulliksen lämnade denna uppgift, heter det, hade han granskat det tullregister som förs dagligen; han tillade att det var utom fråga att något flygplan kunde ha landat på Kjeller utan att observeras. Han sade att det sista utländska flygplan som landat på Kjeller före december 1935 var ett brittiskt plan på väg från Köpenhamn och flugit av den brittiske piloten Robertson. Det landade där den 19 september 1935 samt att det första utländska plan som landade på Kjeller efter december 1935 gjorde det på första maj 1936. (Ibid., II/5.)

e. Originallet samt en auktoriserad diarieförd översättning till engelska av (4) ovan och som lyder:

Min herre: Som svar på er begäran av den 10 dennes och med hänvisning till mitt brev av den 14 dennes ber jag att få framhålla att jag kommit fram till att jag inte kan översända de fyra uttalanden ni bett mig om.

Jag kan enbart hänvisa till den intervju, som publicerades i *Arbeiderbladet* den 29/1 a.c.

Högaktningsfullt

(Namnteckning) Gulliksen (Ibid., 11/4. c.)

6. Utdrag från norska tidningar angående Pjatakovs vittnesmål om sin flygning. Bland dem återfinns ett telegram från Konrad Knudsen till åklagare Vysjinskij, som publicerades i *Arbeiderbladet* (Oslo) den 29 januari 1937. Knudsen meddelar Vysjinskij att det blivit officiellt bekräftat att denna dag i december 1935 landade inget utländskt eller privatplan på flygplatsen i närheten av Oslo; samt även att han som Trotskijs värd bekräftar att inget samtal kunde ha förts i Norge mellan Trotskij och Pjatakov. (Ibid., II/1.)

Där finns också en artikel ur *Aftenposten* (Oslo), den 25 januari 1937, med rubriken ”Tämligen osannolikt att Pjatakov kunnat träffa Trotskij i Oslo”. Där står att läsa att såväl Kjellers flygplats som den i Gressholmen förnekade att något civilt flygplan landat där under december 1935; att alla ryska medborgare som kommer till Norge måste ha visum och övervakas noga; att utifall Pjatakov hade ett utländskt pass finns inget som talar för att han inte varit där, men att chefen för centrala passkontoret, herr Konstad, uppgett att han anser det vara föga

sannolikt. Trotskij's värd, Konrad Knudsen, uppges det, har förklarat det vara fullständigt otänkbart att Trotskij kunde ha tagit emot Pjatakov vid denna tidpunkt. (PC Exh. 21.)

En artikel i *Tidens Tegn* den 11 mars 1937 av Konrad Knudsen tar upp den teori som framförts i den tidningen att Pjatakov landade på sjön Øyangen, när Trotskij befann sig i Knudsens stuga i närheten. Knudsen pekar på att datum för Pjatakovs påstådda flygning (mellan den 10 och 15 december) inte stämmer med datum för Trotskij's vistelse i stugan. Vidare att Pjatakov uppgett att han åkt en halvtimme och kommit till en villaförort medan

Øyangen ligger mitt i en djup skog. Vid tidpunkten var snötäcket en meter på Øyangen; jag är inte någon expert på flygning, men så mycket vet jag att det skulle ha varit omöjligt att gå ned med ett plan utan skidor och inget flygplan som kommer från Berlin skulle vara försett skidor ... En bil stod och väntade, sade Pjatakov. Det är emellertid absolut omöjligt för en bil att ta sig till Øyangen i en meter djup snö. Vägarna är inte öppna vintertid. När vi dessutom känner till att stugan ligger nära Øyangen – cirka tio minuters promenad – hur kan det då vara möjligt att han åkte en halvtimme innan han kom fram till mötesplatsen? ... Pjatakov mindes inte särskilt mycket inför domstolen, men om han landat på Øyangen i en meter snö och hade varit tvungen att ta sig genom snödrivorna i bil borde han ha kommit ihåg det ... (PC Exh. 19, IV/6.)

§ 141. Denna kommission tvingas konstatera, först och främst, att det faktum att Vysjinskij redan innan domen mot den anklagade förfogade över Knudsens telegram, där denne meddelade honom att myndigheterna förnekat att något utländskt eller privat flygplan landat på Kjeller i december 1935 och där han slog fast att Trotskij inte tog emot något besök av Pjatakov denna månad. Eftersom Pjatakovs liv, och de 16 medåtalades liv, antagligen hängde på det sanna eller falska i hans vittnesmål, utgör, som vi ser det, Vysjinskij's oförmåga att inför rätten ställa honom inför detta auktoritativa telegram en brottslig underlåtelssynd. I själva verket understödjer det kraftfullt den utbredda misstanken att hela rättegången var en komplott, som åklagaren själv medverkade i.

Vi konstaterar också att Trotskij's båda listor med frågor, vilket han framhöll i sin slutplädering, (PC 339-400) var ytterst angelägna i samband med Pjatakovs vittnesmål om sin påstådda flygning. De måste ha varit kända för åklagaren ett bra tag innan rättegången avslutades. En åklagare intresserad av att få fram sanningen skulle med säkerhet ha ställt sådana frågor till Pjatakov utan att vänta på att Trotskij skulle göra det, eftersom de var självklara efter Pjatakovs vittnesmål. Men eftersom han inte gjorde det skulle en anständig hållning gentemot sanningen ha tvingat honom att konfrontera Pjatakov med dessa frågor efter det att Trotskij framfört dem, i synnerhet som Pjatakov pekat ut Trotskij och åklagar-sidan inte gett Trotskij någon möjlighet att försvara sin sak. Trotskij's frågor angående Pjatakovs tyska pass var särskilt viktiga (jfr § 133). Och vi vet att åklagaren inte hela tiden var likgiltig för ämnet pass. Under augustirättegången använde han som bevismaterial den anklagade Olbergs honduranska pass; under januarirättegången använde han sig av den anklagade Hrasches tjeckiska pass. Han var inte ens helt likgiltig för fakta om Pjatakovs tyska pass, eftersom han inte bara frågade Pjatakov om han lämnat ifrån sig sitt fotografi och var också nyfiken på var Stirner fått tag på hans pass (PR 60). Hans oförmåga att ställa alla de viktiga frågorna beträffande vilket namn det hade utfärdats i måste ses inte som något förbiseende utan som en medveten och vanhedrande undanflykt.

Hans introduktion till uttalandet om Kjellerflygfältet (§ 135) gottgjorde inte för hans cyniska ointresse för fakta, även om man får anta att han ansåg att det skulle öka tvivlen. Artikelnen i *Aftenposten* (§ 140, 6) publicerades den 25 januari. Vysjinskij gjorde sitt uttalande den 27 januari genom att säga att han ”ville verifiera Pjatakovs vittnesmål även från denna sida”. Vi kan inte se ett uttalande om att en flygplats tar emot flygplan från andra länder året om och att ankomster och avgångar är möjliga på vintern, som en bekräftelse på ett vittnesmål om att ett

visst utländskt plan landat på flygplatsen en viss månad: i synnerhet inte som den ansvarige för flygplatsen förnekat att något sådant plan landat.

Det uttalande Vysjinskij förde in har enligt vår uppfattning bara tillkommit av ett enda skäl: det antyder att åklagaren väntade sig att domstol och allmänhet skulle anta att Pjatakovs plan landat på Kjellerflygfältet. Och om det verkligen landat på någon flygplats nära Oslo måste det ha rört sig om Kjeller, eftersom flygfälten i Gressholmen och Bogstad tar emot hydroplan medan flygplatsen Tempelhof, som Pjatakov skulle ha rest från, är ett flygfält för plan med hjul.

Men om Pjatakov landade på Kjeller kunde han knappast ha träffat Trotskij i Wexhall, om man godtar hans egna uppgifter om att färden till Trotskijs hus bara tog en halvtimme. Det finns obestridda uppgifter om att sträckan mellan Kjeller och Wexhall inte går att tillryggalägga i bil på under två timmar.

Den karta vi har till vårt förfogande visar att vägen från Kjeller till Hønefoss går via Oslo och att herr Knudsen på ett korrekt sätt återgett sträckan. För att kunna träffa Pjatakov ”i en förort”, en halvtimme från flygplatsen, skulle Trotskij ha måste lämna Knudsens hus och fara till ett annat hus ”i en förort på landet” nära Kjeller. Men vi har hans vittnesmål, samt hans sekreterares och familjen Knudsen, att han inte gick utanför Knudsens hus under första halvan av december. Vi har också uppgifterna från Trotskijs brevväxling, vilket inte är oviktigt i detta sammanhang.

Pjatakov uppgav att han anlände till Berlin den 10 december och att han träffat Buchartsev samma dag eller dagen därpå. Dagen efter sitt sammanträffande med Bucharstev ska han ha träffat Trotskijs budbärare och dagen därpå gjort resan till Oslo. Det skulle innebära att flygningen skedde den 12 eller 13 december. På begäran av ordföranden för den preliminära kommissionen (PC 171) överlämnade Trotskij sin brevväxling dessa båda dagar till vår ständige representant i Mexiko, Otto Rühle. Vi fick veta att Trotskij den 12 december 1935 skrev två brev, ett på tyska till den norske politikern Olaf Scheflo, samt ett långt brev på franska till redaktionen för tidningen *Révolution* i Paris. Brevet till Scheflo börjar på följande vis:

Jag beklagar djupt att mitt eget och min hustrus hälsotillstånd gör det svårt för oss att fara till Oslo vid den här tiden ...

Den 13 december skrev Trotskij två brev på franska, ett till politbyrå i den bolsjevik-leninistiska organisationen i Frankrike, det andra ett långt brev till Bilin, medlem av organisationen. Om vi antar att han lyckades hålla sig undan familjen Knudsen och sin sekreterare någon av dessa båda dagar för ett hemligt möte med Pjatakov på en plats trettio minuter från Kjeller måste en stor del av den dagen ha gått åt till resan. Det verkar då knappast sannolikt att han då också skulle ha hunnit skriva två långa brev, om han nu ens haft lust att göra det samma dag som ett så ovanligt möte. Vi kan tillägga att det förefaller oss omöjligt att han skulle ha klarat av de nödvändiga förberedelserna, som med säkerhet bl a skulle ha handlat om att beställa en bil på vägar okända för dem som fanns runt omkring honom, eller att han skulle ha kunnat hålla sig borta från huset i minst sex timmar – fyra timmar för resan och två timmar för samtalet – utan att de känt till det.

Teorin att Pjatakov landade någon annan stans än på en flygplats är knappast värd att beakta. Två gånger uppger han att han landade på ett flygfält – första gången ”i” och andra gången ”nära” Oslo (PR 45, 337⁸). Det är tillräckligt klart och det måste antas att Pjatakov var i stånd

⁸ Här skiljer sig de två översättningarna åt. I engelska protokollet står ”at the airdrome in Oslo” (s 10, dvs ”i”) resp ”airdrome near Oslo” (s 443, dvs ”nära”). I den svenska versionen står ”flygfältet vid Oslo” (s. 45) resp ”ett flygfält nära Oslo”, (s. 337), dvs ”nära i båda fallen – förvisso en nyansskillnad i betydelsen, men ändå. Ovan har

att känna igen en flygplats när han såg en. Vad beträffar teorin att han landade på Øyangen, medan Trotskij befann sig i Knudsens stuga nära sjön stämmer den inte, något som Knudsen påpekade i den ovan citerade artikeln, med hans uppgifter om tid, topografi, den sträcka som tillryggalagts, eller de transportmedel som använts. Vi skulle därför vara tvungna att avvisa den även om vi inte hade tillgång till uppgifter från vittnen, som var tillsammans med Trotskij vid tidpunkten och som uppger att han inte träffade Pjatakov i Knudsens stuga.

Återstår så möjligheten att tjänstemännen på Kjeller var i maskopi med Trotskijs påstådda agenter för att dölja att Pjatakov landat. Den teorin förutsätter att alla med anknytning till flygplatsen – tulltjänstemän, mekaniker, osv – skulle ha gått med på att hålla tyst om planets ankomst och den service som måste ha varit nödvändig innan det lyfte igen. Utifrån direktör Gulliksens uppgifter om att inget utländskt plan landade på Kjeller mellan 19 september 1935 och maj 1936, att det var ytterst ovanligt att något utländskt plan landade på flygplatsen under vintermånaderna; att det är långt svårare att dölja en ovanlig händelse än en normal, ser vi därför den teorin som långsökt. Men även om vi antar att något sådant inträffade återstår det faktum att Pjatakov inte skulle ha kunnat åka till Wexhall på en halvtimme och att Trotskij inte kunde ha träffat honom någon annan stans utan familjens Knudsens eller Erwin Wolfs kännedom. Och om vi antar att Pjatakov helt enkelt misstog sig vad gällde längden på färden till Wexhall – ett sådant minnesfel är inte omöjligt – återstår uppgifter från vittnen vi citerat, som uppger att Trotskijs levnadsomständigheter omöjliggjorde sannolikheten för att han skulle ha kunnat ta emot besökare utan familjen Knudsens kännedom; samt familjen Knudsens och Wolfs uppgifter om att han inte tog emot några besök under december 1935.

§ 142. Vi anser att uppgifterna i rättegångsprotokollet om Pjatakovs påstådda flygning öppnar sig för de största tvivelsmål; att åklagarens, och rättens, tystnad gentemot publicerade uppgifter som bestrider de bevis som lades fram under rättegången, förtjänar misstankar om en komplott; att de tveksamheter protokollet ger upphov till bestrids av uppgifter som framlagts för att motbevisa att någon sådan flygning över huvud taget ägde rum. Vi anser därför att Pjatakov aldrig träffade Trotskij i december 1935 och inte heller av honom tog emot några som helst instruktioner; och att vederläggningen av Pjatakovs vittnesmål på denna avgörande punkt gör hela hans bekännelse värdelös.⁹

Översättning: *Björn Erik Rosin*

vi använt de engelska orden som används av Dewey-kommissionen.

⁹ Affären med Pjatakovs påstådda flygresa diskuteras utförligt i Yngvar Ustvedt, [Världsrevolutionen i Hønefoss. En redogörelse för Leo Trotskijs vistelse i Norge](#) (kapitlet ”Norskt efterspel”, s. 126 ff) och i Oddvar Høidal, *Trotskij i Norge – Et sår som aldri gror*, Oslo 2009 (kapitlet ”Efterdønningar”, s. 283 ff).

Del 4: Trovärdigheten hos anklagelserna

XXII. Anklagelsen om terrorism

§ 172 Enligt *Anklagelseakten* i augustirättegången var det enda syftet med det påstådda trotskij-zinovjevskas blocket att mörda kommunistpartiets och Sovjetunionens ledare (ZK 19-20). I januarirättegången var terrorism en av anklagelsepunkterna mot det påstådda parallellcentrumet (PR 14). De huvudanklagade i båda rättegångarna erkände vetskap om Trotskijs påstådda terroristdirektiv och om förekomsten av olika terroristgrupper. Nedan följer en ofullständig lista med dessa ”terroristgrupper”:

1. *Zinovjev-Kamenev-rättegången*: Sjatskin-Lominadze-gruppen; Gajevskij-gruppen Esterman-gruppen; Nikolajev-Kotolynov-gruppen (eller Rumjantsev-Kotolynov-gruppen – Leningrad); Jakovlev-gruppen (Moskva eller Leningrad).
2. *Pjatakov-Radek-rättegången*: Zaks-Gladnjev-gruppen (Zinovjevs grupp – Moskva); Mdivani-gruppen (Transkaukasien); Prigozjin-gruppen (Leningrad); Friedland-gruppen; Bjeleborodov-gruppen (Rostov-Don); Ditjateva-gruppen (Tula); Julin-gruppen (Ural); Zeidel-gruppen; Ukraina-gruppen; Kasjkin-Nikolajev-gruppen (Tomsk); Chodoroze-gruppen (västra Sibirien); Tjerepuchin-gruppen (västra Sibirien).

Ett antal enskilda terrorister namngavs också av de olika anklagade och vittnena. Åklagaren gjorde inget försök att fastställa det exakta medlemskapet i de nämnda grupperna.

§ 173. Det är redan av denna ofullständiga lista över påstådda terroristgrupper uppenbart att den påstådda konspirationen hade många förgreningar – i Kaukasien, Transkaukasien, Ukraina, Sibirien – och inbegrep ett stort antal personer. Det är därför förvånande, om man antar att vittnesutsagorna representerar sanningen, att den upptäcktes först efter fem år (enligt flera anklagade började det 1931), och att det under dessa fem år, trots ”intensiv verksamhet”, enligt vittnesmålen själva, resulterade i ett enda mord: det på kommissarien S M Kirov, den 1 december 1934. Man tvingas anta, och vittnesuppgifterna gör mycket för att underbygga detta antagande, att den ”intensiva verksamhet” som tillskrivs de påstådda terroristerna mest handlade om samtal. Faktum är att vittnesmålen innehåller så mycket samtal om terrorism-samtal att disproportionen mellan omfattningen och varaktigheten av den påstådda terroristiska verksamheten och dess konkreta resultat troligtvis kräver en mycket noggrann undersökning för att den klart ska framgå.

Mer specifikt är detta sant eftersom olika ”förberedelser för attentat” erkänns och vederbörligen karaktäriseras av åklagaren som ”usla brott”. Få detaljer om dessa påstådda attentatsförsök ges, och de som redovisas indikerar en sådan svaghet i planeringen och en sådan avsaknad av beslutsamhet från de som skulle verkställa dem, att de snarare väcker skepsis än övertygelse. Förvisso finns det ingenting om dem som i minsta grad stämmer överens med vissa av de huvudanklagades meriter, såsom Smirnov, ledare för den berömda femte armén under inbördeskriget och Koltjaks besegrare; Muralov, ledare för oktoberrevolutionen i Moskva och före detta befälhavare i Moskvas militärområde; Mratjkovskij, en av hjältarna från inbördeskriget i Ural och tidigare chef för Urals militärdistrikt; Drobnis, soldat från inbördeskriget, som två gånger dömdes till döden av de vita och en gång sköts av dem och lämnades för att dö. Dessa män hade långa meritlistor över mod, beslutsamhet och aktioner i den kommunistiska revolutionens och sovjetstatens tjänst. Det är knappast trovärdigt att de, om de hade bestämt sig för att störta sovjetregeringen genom terrorism, skulle ha tagit itu med det på ett så senfärdigt och amatörmässigt sätt som de påstådda förberedelserna för terroristiska attentat ger vid handen, eller att de skulle ha valt sådana tvivelaktiga agenter som den anklagade Arnold, vars fantastiska vittnesmål om sin biografi tar upp många sidor i

protokollet från januari-rättegången och som vittnade om att han, genom sin ovillighet att offra sitt eget liv, misslyckades två gånger med att döda sovjetiska ledare – Ordjonikidze, Molotov, Eiche, och andra – i bilolyckor. (PR 246)

Vi har redan påpekat att Vysjinskijs misslyckades med att tillskriva de personer som erkände planer för terroristdåd, som säkert skulle ha kostat dem själva livet, med en trovärdig bevekelsegrund. Det är ett påfallande inslag i båda protokollen. Enligt dessa protokoll hoppades den huvudanklagade och påstådda ledaren för deras verksamhet, Leo Trotskij, gripa makten genom konspirationen. Deras agenter kunde knappt hoppas på något annat än döden. Åklagaren ger dem inget revolutionärt motiv. Protokollen skulle ha varit mer övertygande om han hade försökt att fastställa vilka deras motiv var.

§ 174. Protokollen skulle också ha varit mer övertygande om åklagaren hade besvärat sig att säkerställa bekräftelser på vittnesmålen angående det enda mord som påstås vara ett resultat av den påstådda terroristiska konspirationen.

Zinovjev, Kamenev, Bakajev och andra erkände att mordet på Kirov beordrades av det förenade centrum på direkta direktiv från Trotskij (t ex Kamenev, ZK 17). Som Trotskij påpekade inför den preliminära kommissionen (PC 355) hade sovjetregeringen vittnen tillgängliga som måste ha kunnat bekräfta detta vittnesmål om det var sant. Ty den 23 januari 1935 blev chefen för GPU i Leningrad och elva andra GPU-agenter i hemlighet rannsakade och dömda till mellan två och tio års straffarbete, med motiveringen att de ”hade information om förberedelserna för mordförsöket på S M Kirov ... och misslyckades med att vidta nödvändiga åtgärder”. Varför kallades inte dessa män för att berätta vad de visste om det förenade trotskij-zinovjevska terroristiska centrets påstådda verksamhet? Varför blev Medved och hans medarbetare aldrig ens nämnda i vare sig augusti- eller januari-rättegången? Man måste anta att deras brottsliga kännedom fastställdes i deras egen rättegång, för enligt domslutet hade de ”underlåtit att vidta några åtgärder för att avslöja och förhindra” komplotten, ”trots att de hade alla möjligheter att göra det”. Varför ledde inte detta vittnesmål omedelbart till att det trotskij-zinovjevska centret avslöjades? Man måste anta att de bevis som kom fram i deras rättegång antingen inte inbegrep något sådant centrum, eller att det trotskij-zinovjevska blockets ”intensiva terroristiska verksamhet” av någon oförklarlig anledning ostraffat fick fortgå i 18 månader efter det att sovjetregeringen hade fått vetskap om densamma, med andra ord, att regimen, i händelse av ytterligare mord, blottställde sig för exakt samma kriminella anklagelse som den hade dömt Medved och hans medarbetare för.

§ 175. De huvudåtalade vid båda rättegångarna¹⁰ bekände att de hade accepterat terrorism som ett medel för att komma till makten. Man tog inget vittnesmål från den som påstods ligga bakom den konspiration som syftade till att uppnå detta mål, inte heller begärde man något sådant. Trotskijs inställning, såväl i det förgångna som i nuet, till individuell terrorism som ett medel för att gripa makten är av mycket stor vikt för trovärdigheten av denna anklagelse som han dömdes för två gånger utan att höras.

Trotskijs ståndpunkt klargörs i följande avsnitt ur hans vittnesmål och hans slutord inför den förberedande kommissionen:

... Om vi skulle vara för terror, om vi skulle ha åsikten att vi kunde hjälpa arbetarklassen framåt i sin rörelse genom individuell terror, då skulle jag förespråka det och vädja till arbetarklassens bästa element att ta till individuell terror. Att säga som det är, vad som är nödvändigt; detta är min första

¹⁰ De rättegångar som här åsyftas är de två första Moskvarättegångarna, i augusti 1936 och i januari 1937. Vid den första av dessa var de huvudanklagade de gamla bolsjevikledarna Zinovjev och Kamenev, och vid den andra Radek och Pjatakov. Den tredje rättegången hölls i mars 1938, med Bucharin som den mest kände av de anklagade. Samtliga tillhörde den allra högsta parti- och statsledningen under Lenins tid och alla (utom Radek) nämndes i Lenins s k testamente.

regel i mina tankar och mina handlingar. Om jag säger att jag är emot terrorism så är det inte för att jag är rädd för Stalins polis eller någon annan polis; det är endast för att jag är marxist, för massaktioner och inte individuell terror. (PC 206)

...

För oppositionen förutsätter terror att alla krafter inriktas på att förbereda terroraktioner, med vetskapen att varje sådan handling, vare sig den lyckas eller misslyckas, kommer att utlösa ett svar som tillintetgör mängder av deras bästa personer. Det är just på grund av detta, och av inga andra skäl, som Komintern inte tillgriper terroristattentat i de fascistiska diktaturena. Oppositionen är lika lite benägen till en sådan självmordspolitik som Komintern. (PC 358)

Trotsky förklarade att han började sin aktiva opposition mot individuell terrorism med en artikel publicerad i London 1902, då ”frågan om terrorism blev mycket viktig i den ryska revolutionära rörelsen”. När det gäller ursprunget till denna fråga vittnade han:

Vi hade två stora partier, ”Narodnaja Volja”, ”Folkets vilja” och Socialistrevolutionärerna, vilka baserade sin taktik på individuell terror. Alla marxister i Ryssland började i den historiska kampen mot individuell terror. Det var inte en mystisk eller religiös princip för marxisternas vidkommande. Det var en fråga om att organisera själen mot monstret, att organisera massorna och skola dem. Eftersom den terroristiska kampen var en mycket ärorik sida i vår revolutionära historia, med stora offer från vårt folks bästa ungdomar, förde marxisterna en fruktansvärd kamp, ideologisk kamp, mot terrorismens ideologi, för att de bästa elementen bland ungdomarna skulle vända sig till arbetarna. I denna kamp mellan marxismen och terrorismen är det massaktion kontra individuell terror, den skola som skiljer den individuella terrorns strategi och den organiserade rörelsen. Det genomsyrade vår psykologi och vår litteratur under årtionden. (PC 38)

Vi citerar nedan typiska avsnitt ur Trotskijs publicerade texter vid olika tidpunkter under hans karriär:

Terroristiska handlingar kräver, genom sitt innersta väsen, en sådan koncentration inför det ”stora ögonblicket” en sådan överskattning av betydelsen av individuellt hjältemod och slutligen en konspiration som är så hermetiskt tillsluten att den helt utesluter allt slags agitatoriskt och organisatoriskt arbete bland massorna Kämpande mot terrorism försökte den marxistiska intelligentian att försvara sin rätt eller snarare sin skyldighet att inte dra sig undan från arbetarklassområden bara för att gräva mintunnlar under Grand Ducal och tsaristiska palats. (”Kollapsen för terrorn och dess parti”, publicerad i tidningen *Przeglad Socyal-demokratyczny*, maj 1909, ”Samlade verk”, Moskva och Leningrad, Gozizdat, 1926, Vol IV, sid 347-8)

Om ett försök till terrorism, även ett ”framgångsrikt” sådant, kastar den härskande klassen ner i förvirring eller inte, beror på de konkreta politiska omständigheterna. I vilket fall kan denna förvirring bara bli kortvarig; den kapitalistiska staten är inte grundad på ministrar i regeringen och den kan inte elimineras med dessa. Klasserna den tjänar kommer alltid att hitta nytt folk; mekanismen förblir intakt och fortsätter fungera.

Men den förvirring och oreda som ett terroristförsök skapar bland de arbetande massorna själva är mycket djupare. Om det är tillräckligt att beväpna sig själv med en pistol för att uppnå sitt mål, varför då anstränga sig med klasskamp?... (”Om terrorism”, publicerad i *Der Kampf* 1911, ”Samlade verk”, Vol IV, sid 366)¹¹

I artikeln ”Kirov-mordet”¹² citerade Trotsky ovanstående avsnitt ur *Der Kampf* och sade:

Till denna artikel, som mot terroristernas äventyrspolitik ställde metoden att förbereda proletariatet för den socialistiska revolutionen, har jag idag, tjugotre år senare, inget att tillägga. Men om marxister kategoriskt fördömde individuell terrorism ... även då skotten riktade sig mot agenter för den tsaristiska regeringen och den kapitalistiska utsugningen, så fördömer och förkastar de ännu

¹¹ Ett utdrag ur den först citerade artikeln och hela den andra ingår i samlingen [Om terrorism](#).

¹² Kirov var i början av 30-talet högste partiledare i Leningrad. Han mördades i december 1934 och detta blev startskottet för en omfattande hetsjakt på oppositionella.

resolutare den kriminella äventyrspolitiken att rikta terrorhandlingar mot de byråkratiska representanterna för historiens första arbetarstat... ("Kirovmordet", publicerad i december 1934).

I augustirättegången citerade åklagaren bara en av Trotskijs skrifter för att underbygga anklagelsen om terrorism: Trotskijs Öppna brev till Sovjetunionens Centrala Exekutivkommitté, som den anklagade Olberg¹³ nämnde och förvanskade innehållet av. Vi citerar ur Vysjinskijs slutplädering:

Därför skrev Trotskij i mars 1932, i ett anfall av kontrarevolutionärt raseri, ett öppet brev med uppmaningen att "röja Stalin ur vägen"... (ZK 71)

Åklagaren upprepade här den anklagade Olbergs förfalskning. Texten i Trotskijs Öppna brev publicerades 1932 på många språk och i många länder. I detta brev, som i Förenta staterna publicerades i *The Militant* (New York) 2 april 1932, manade Trotskij till att man i överensstämmelse med Lenins sista råd skulle avsätta Stalin. Vi citerar de relevanta raderna:

Stalin har lett in er i en återvändsgränd. För att kunna fortsätta framåt måste ni likvidera stalinismen. Ni måste lita på arbetarklassen och tillåta den proletära förtruppen att med hjälp av fullständigt fri kritik granska hela det sovjetiska systemet och skoningslöst rensa det från all samlad smuts. Det är dags att genomföra Lenins sista och enträgna råd: avlägsna Stalin!¹⁴

Vi ser inte hur man ärligt kan tolka dessa rader som en uppmaning till att mörda Stalin eller att sätta likhetstecken mellan den fria kritiken, som Trotskij uppmanar till, och individuell terrorism. I själva verket kan "Lenins sista och enträgna råd" med lika stor rätt ges samma tolkning. Vi citerar från hans s k testamente:

Stalin är alltför grov, och denna brist, som är fullt tolerabel i vår mitt och i relationerna mellan oss kommunister, kan inte tolereras hos en generalsekreterare. Därför föreslår jag kamraterna att överväga ett sätt att förflytta Stalin från denna post och till den utse en annan person...¹⁵

Vi vet inte om sovjetregeringen någonsin upptäckt någonting terroristiskt i dessa Lenin-rader. Att Stalin själv tolkar dem helt annorlunda framgår av följande citat från ett tal han höll inför SUKP:s Centralkommitté och Centrala kontrollkommission:

Det sägs att Lenin i "testamentet" föreslog partikongressen att den skulle överväga att ersätta Stalin och till partiets generalsekreterare utse en annan kamrat i hans ställe. Detta är helt riktigt... (*International Press Correspondence*, 17 november 1927)¹⁶

Eftersom Lenins råd att "avlägsna Stalin" aldrig har tolkats som att det betydde terrorism och eftersom Trotskijs upprepning av detta råd inte tolkades så förrän fyra år efter hans Öppna

¹³ Redan 1931-31 misstänkte Trotskij och oppositionella i Tyskland att Olberg var stalinistisk agent som försökte infiltrera den trotskistiska rörelsen (se t ex [Max Shachtman: Bakom Moskvarättegången](#), s 60-62). Senare bekräftades dessa misstankar av den avhoppade sovjetiska agenten Orlov, som uppgav att Olberg hade varit agent vid den hemliga polisens (GPU-NKVD) utlandsavdelning och i början av 1930-talet varit hemlig angivare bland trotskisterna i Berlin. Sedan 1935 ska han ha sysslat med att spåra upp "trotskistiska" tendenser vid universitetet i Gorkij. Hans utlandskontakter hade gjort honom lämplig att fungera som en "länk" mellan Trotskij och oppositionen i Sovjet och offrades för att anklagelserna skulle få större trovärdighet när han "bekände" att Trotskij givit honom i uppdrag att "mörda" Stalin.

¹⁴ Hela artikeln finns på marxistarkivet: [Öppet brev till CEK](#)

¹⁵ Hela dokumentet finns på marxistarkivet, se [Brev till kongressen m m](#).

Här kan det vara på sin plats med en kommentar till översättningarna. I Trotskij-citatet används begreppet "avlägsna" medan Lenin-citatet använder "förflytta". I de engelska versionerna av de två texterna används ordet "remove" i båda fallen. I vår översättning av Trotskijs text har vi använt det svenska ordet "avlägsna" eftersom vi anser att det är den bästa motsvarigheten det engelska ordet. Den svenska översättaren av Lenin-texten har valt att använda det mildare ordet "förflytta".

¹⁶ Detta Stalins tal som hölls 23 oktober 1927, återges i återges i Stalins *Works* vol 10 (utg. 1949), s. 177-211, citatet på sid 180-1. Det finns även här: [The Trotskyist Opposition Before and Now](#) (i denna officiella engelska version har man dock bytt ut ordet "testament" – som användes i tidskriftsversionen 1927 – mot "will", dvs "vilja" på svenska – knappast någon särskilt avgörande skillnad i ordval).

brev publicerats, blir skälet till Olbergs hänvisning till det uppenbar. Sedovs¹⁷ påstådda förklaring att orden ”avlägsna Stalin” var en ”diplomatisk omskrivning” för en uppmaning att mörda Stalin, föreföll ge auktoritet åt åklagarens förfalskning av dokumentet. Vi har redan visat att Olbergs erkännande saknar värde.¹⁸ Dessutom vore det enligt vår mening absurt att Trotskij skulle ha föreslagit den stalinistiska exekutivkommittén i Sovjetunionen att mörda Stalin, vare sig genom en ”diplomatisk omskrivning” eller på annat sätt.

När Vysjinskij höll sin slutplädering i januarirättegången nämnde han återigen ”det brev av 1932, där Trotskij gav sin förrädiska och skamliga paroll, att ’skaffa Stalin ur vägen’”. Dessutom citerade han

... ett dokument, som hänför sig till en senare tidpunkt, den trotskistiska ”Oppositionsbulletinen”, nr 36-37 av oktober 1934, där vi finner en rad direkta anvisningar om terrorn som en metod i kampen mot sovjetmakten... [här] talar Trotskij i själva verket alldeles öppet om terrorn som en metod, vilken även vid denna tid blev en beståndsdel av trotskisternas praktiska verksamhet.... I samma artikel, som har karaktären av ett program, finns ett kapitel där det heter: ”Är det möjligt att på fredligt sätt skaffa byråkratin ur vägen?” Trotskij och trotskisterna anser vår sovjetapparat vara en byråkratisk apparat. Här heter det: ”Tag den icke oviktiga frågan, hur man skall taga itu med sovjetstatens reorganisation.” ... En motståndare till terror och våld skulle ha sagt: Ja, det är möjligt på fredligt sätt, låt oss säga på grundvalen av författningen.

Men vad säger Trotskij och trotskisterna? De säger följande:

”Det vore barnsligt att tro att man kan skaffa den stalinska byråkratin ur vägen med tillhjälp av en parti- eller sovjetkongress. För att avlägsna den regerande klicken (som de lögnaktigt kallar vår regering) finns inga normala författningensliga vägar tillgängliga. Man kan bara med våld tvinga dem att överlämna makten i den proletära förtruppens händer.” (De kallar sig förtrupp och avser synbarligen en ”förtrupp” i stil med dessa herrar, som sysslade med mord, diversionsdåd och spioneri.) (PR 379)

Detta citat finns i originaltexten. Emellertid utelämnade Vysjinskij det avsnitt som visar vad Trotskij menade med ”våld” och som fullständigt vederlägger Vysjinskij's tolkning. Till exempel:

Vi måste först av allt som ett orubbligt axiom slå fast att denna uppgift bara kan lösas av ett revolutionärt *parti*. Den grundläggande historiska uppgiften är att skapa det revolutionära partiet i Sovjetunionen utifrån de friska elementen i det gamla partiet och från ungdomen. Längre fram skall vi behandla de omständigheter under vilka detta kan lösas. Låt oss emellertid anta att ett sådant parti redan existerar. Längs vilka vägar kan det ta makten? Så tidigt som 1927 sade Stalin till oppositionen, ”Den nuvarande byråkratin kan bara avlägsnas genom inbördeskrig”. Denna utmaning, bonapartistisk i sin anda, adresserades inte till Vänsteroppositionen utan till partiet. Efter att ha samlat alla organ i sina händer, förklarade byråkratin öppet att den inte längre skulle tillåta proletariatet att resa sitt huvud. Den fortsatta händelseutvecklingen har ökat tyngden i denna utmaning. Efter de allra senaste årens erfarenheter skulle det vara barnsligt att anta att den stalinistiska byråkratin kan avlägsnas av en parti- eller sovjetkongress. I själva verket ägde bolsjevikpartiets sista kongress rum i början av 1923, den tolfte partikongressen. Alla efterföljande kongresser var byråkratiska parader. Idag har till och med sådana kongresser slopats. Ingen normal ”konstitutionell” väg återstår för att avlägsna den härskande klicken. Byråkratin kan tvingas att överlämna makten i händerna på den proletära förtruppen endast med *tvång* [eng ’force’, som även kan översättas med ’våld’ – *Red anm*].

Alla brödskrivarna kommer omedelbart att yla i kör: ”trotskisterna” predikar, precis som Kautsky, en väpnad resning mot proletariatets diktatur. Men låt oss fortsätta. Frågan om makterövrandet kommer att framträda som en praktisk fråga för det nya partiet först när det konsoliderat

¹⁷ Sedov var son till Trotskij

¹⁸ Här syftas på granskningen av Olbergs vittnesmål i *Not Guilty* sid 97-115 (engelska originalet)

majoriteten av arbetarklassen kring sig. ...¹⁹

Det är helt klart att Trotskij i dessa rader *inte* uppmanar till individuell terrorism, utan till revolutionär massaktion. Och lika klart sätter åklagaren, i sitt rumphuggna citat och sina kommentarer till dessa, medvetet likhetstecken mellan revolutionär massaktion och individuell terrorism. Distinktionen är uppenbar och historisk.

Man kan ta för givet att om Trotskij någonstans någon gång hade uttalat sig för *individuell* terror, då skulle åklagaren ha citerat honom ärligt. Detta kunde han inte göra pga det faktum att alla Trotskijs skrifter om problemet avvisar den individuella terrorn och enbart rättfärdigar revolutionär massaktion. Vi drar därför slutsatsen att anklagelserna om individuell terrorism inte bara är obevisade utan otroliga, helt oberoende av att de vittnesmål som förknippar Trotskij med en påstådd terroristisk komplott vederläggs av de bevis vi har till förfogande.

Översättning: *Martin Fahlgren*

¹⁹ Hela artikeln, [Sovjetunionens klasskaraktär](#), finns på marxistarkivet. Den är i själva verket från oktober 1933, inte oktober 1934, som Vysjinskij säger i (svenska) protokollet från Moskva-rättegången – detta fel förekommer dock bara i den svenska utgåvan (Arbetarkultur 1937), medan det i den engelska (s. 507) är korrekt ("October 1933").

Bilaga 1: Underkommissioner

Preliminära undersökningskommissionen

(Förhör i Coyoacán, Mexiko, 10-17 april 1937.)

Medlemmar

Dr. John Dewey, professor emeritus i filosofi, Columbia University (New York City),
Ordförande.

Carleton Beals, författare och föreläsare (Kalifornien). (Avgick.²⁰)

Suzanne La Follette, författare och tidigare redaktör för *New Freeman* (New York City),
Sekreterare.

Otto Rühle, tidigare medlem av tyska riksdagen och Karl Marx' levnadstecknare (Mexiko
City).

Benjamin Stolberg, författare och journalist (New York City).

Juridiska rådgivare

John F. Finerty, tidigare advokat åt Sacco och Vanzetti och advokat åt Tom Mooney. Advokat
för den Preliminära undersökningskommissionen (Washington, D. C.).

Albert Goldman, arbetaradvokat, som fungerar som advokat för Leo Trotskij (Chicago).

Vitnen

Leo Trotskij, Jan Frankel.

Commission Rogatoire

(Förhör i Paris den 12 maj-22 juni 1937.)

Medlemmar

G. E. Modigliani, advokat, ledamot av Arbetar- och socialistinternationalens exekutiv-
kommitté, ledare för det italienska socialistpartiet, Ordförande.

Mme. César Chabrun, ordförande i Kommittén för hjälp till politiska fångar.

Maurice Délépine från Paris Bar, ledamot av Frankrikes socialistiska partis permanenta
administrativa kommitté, ordförande för den socialistiska advokatgruppen.

Jean Galtier-Boissière, författare, redaktör för *Crapouillot*.

Professor Jacques Madaule.

Jean Mathé, tidigare sekreterare för Brevbärarnas nationella förbund.

Juridiska rådgivare

Gerard Rosenthal, advokat åt Leon Sedov.

Vitnen

Leon Sedov, Victor Serge, Eugene Bauer, Franz Pfemfert, Alexandra Pfemfert.

²⁰ Om detta, se [Fallet Leo Trotskij](#), ”Tolfte sammanträdet”, s 309 ff.

New Yorks underkommission

(Förhör i New York, 26-27 juli, 1937.)

Medlemmar

(Delegationen i New York var sammansatt av de medlemmar av kommissionen som var närvarande i New York vid tidpunkten för utfrågningarna.)

Suzanne LaFollette, Sekreterare.

Alfred Rosmer.

Benjamin Stolberg.

Carlo Tresca.

Wendelin Thomas.

Juridiska rådgivare

John F. Finerty, advokat för underkommissionen. Albert Goldman, advokat åt Leo Trotskij.

Vitnen

Esther Field, B.J. Field, A.J. Muste, Sara Weber, Max Shachtman, Herbert Solow, Max Sterling, Davis Herron, Harold Isaacs, Viola Robinson.

Översättning: *Martin Fahlgren*